

Class F128
5
Book C38
Copyright N°

COPYRIGHT DEPOSIT.

NFÖDINGARNA PÅ MANHATTAN

Gunnar Cederschiöld

INFÖDINGARNA PÅ MANHATTAN

INFÖDINGARNA PÅ MANHATTAN

STUDIER OCH STÄMNINGAR

FRÅN

NEW YORK

AV

GUNNAR CEDERSCHIÖLD

STOCKHOLM

AKTIEBOLAGET LJUS' FÖRLAG

F128
.5
.C38

COPYRIGHT
BY P. A. NORSTEDT & SÖNER
1916

APR 24 1916

PAPPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM 1916
KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.
153274

©Cl A for 13687

Till

D:r MATHIAS WIDEGREN

INNEHÅLL

1—153274. *Cederschiöld, Infödingarna på Manhattan.*

Bland emigranter på »Olympic».

Vi fraktas ombord i Cherbourg.

Det är som om man plötsligt lämnat den civiliserade världen och var med en transport av — ja, Gud vet vad — i en skock ryska bönder på väg till Sibirien skulle det åtminstone vara mera språkenhet. Ända från babyloniska förbistringen kan jag inte hitta något jämförligt med den internationella folkhopen, som White Star-agenten föste ombord på »Traffic», embarcadèren som skulle föra oss ombord på »Olympic».

Där var spanska herdar direkt från sina hjordar, med getlukt i kläderna, måleriska plaids draperade över axlarna, små små koketta matrosmössor på sned på huvudet, en getskinnsflaska i rem över axeln; kraftiga, solbrända, skäggstubbiga italienska lazzaroner, skrattande och vitlöksdoftande, ryska och polska judar, araber och turkar, perser i spetsiga lammskinnsmössor. Allehanda underliga pälsar med hår ut och hår in.

Några, som har ett slags underliga tygdamasker och breda gördlar, räcker min folkkännedom inte till att iden-

DEN YNGSTE AV DE SPANSKA HERDARNE.

tifiera. Jag gissar på albaneser. Andra med brokigt broderade långstrumpor skulle jag helst vilja ha till något slags kroater. Två hinduer i vita turbaner fryser resignerat med var sin sängfilt om axlarna.

Då alla är fösta ombord och landgångarna för säker-

FRYSANDE HINDU.

hets skull indragna, kommer agenten med en packe gröna och röda biljetter och börjar namnuppropet. Underliga namn: Angelo Giacomo blandat med Abdul, Papapopulo, Ussuf, Shudar, Molotnikoff och sådant, som man inte uppfattar annat än fräsande och spottande ljud utav.

På fördäck håller ett lag franska stuveriarbetare på att knoga upp resgodset. Det går ganska fort och behändigt, naturligtvis upplivat med många »sacré — bon dieu» och andra små glada tillrop, som hamnarbetares sed är över hela världen.

Bland bagaget ser man visserligen en och annan civiliserad koffert, men mest lådor, knyten, säckar, ibland kistor och skåp, brokigt bemålade med persiska ornament eller ryska figurer.

Emigranterna är mest unga, kraftiga män, särskilt ett par av spanjorerna är riktiga jättar. Men där är också småbarn, gubbar och käringar.

Medan båten ligger kvar vid kajen, börjar läkarvisitationen. Den doktorn slår alla militärläkarrekord i snabb inspektion. Han gör i genomsnitt sex i minuten. Med ett övat grepp lyfter han upp övre ögonlocket och tittar på insidan. Efter egyptiska ögonsjukan, antar jag.

Efter läkarvisitationen föses emigrantskocken ner under däck i en stor, rätt snygg salong med bord och bänkar.

De pittoreska spanjorerna samlar sig i ett hörn, plockar fram några primitiva flöjter och har snart en tät åhörarkrets omkring sig. En av dem sjunger, och jag känner igen omkvädet: Tia tia tia, lockrop på fåren, tror jag. Jag har i alla fall hört det förr nånstans, var det nu var.

Man känner sig litet borttappad bland dessa 250 à 300 varelser, där knappast 30 talar ett begripligt tungomål. Italienarna har i alla fall en snabb uppfattning och begriper min hemmagjorda blandning av latin och franska, åtmin-

FIN ITALIENARE.

stone då jag emellanåt plockar in de få verkliga italienska ord jag snappat upp.

Det börjar bli sent på eftermiddagen och litet långrandigt. En bakelsegumma, som ilsket rådbråkar engelska och italienska, gör glänsande affärer med torra kakor till

det svindlande priset av »two soldi», som hon skriker. Inte nog med att hon talar både italienska och engelska, hon talar t. o. m. bägge språken på en gång.

Ännu ingen »Olympic» signalerad. Vi ligger kvar vid kajen med indragna landgångar.

Sticker man näsan upp på övre däck, har man strax styrman eller matros på sig: »Ousté! Va fumer ta pipe là bas!»

Litet var gör sig hemmastadd nere i »salongen». Syditalienarna börjar spela kort. Det finns verkligen så smutsiga kort. Att de bara kan känna igen valörerna på dem! Men jag antar, de korten är så gamla bekanta för spelarna, att de känner igen dem på helt andra egenheter än tryckta färger och figurer.

Många sitter och stirrar tankfullt framför sig. Jag undrar, vad de tänker på. Drömmer de om massor av dollars, de skall förtjäna i det förlovade landet?

Eller tänker de på hem och vänner, som de lämnat?

De flesta ser nu inte ut att tänka på annat, än att de är rätt trötta och hungriga. Somliga ser ut, som om de aldrig företagit något så invecklat som att tänka. Möjligen oroar de sig för att bli tillbakaskickade vid nästa läkareundersökning.

Men det är inte underligt, om de är trötta. Alla de, som kommer ända bortifrån Syrien, Kaukasien, Peleponnesos.

Bredvid mig sitter några syrier. En ung pojke, kanske 16-årig, med sin syster, en verkligt vacker flicka med jättestora svarta ögon.

Men just de där ögonen tycks det vara något galet med, doktorn var åtminstone missbelåten med dem. Och nu är det stor oro, om Olympic-doktorn skall vara strängare, så att de skall bli tvungna ta andra klass. Det syriska sällskapet talar ganska hygglig engelska.

Här är inga riktigt fattiga och eländiga. Alla är *hela*, om också inte vidare rena. Men renlighet är ju mera en egenhet för vissa folk och inte alltid tecken på rikedom.

Somliga utvecklar t. o. m. en viss elegans, fast gärna begränsad till ett enda plagg, t. ex. ett par ljusgula kängor eller en splitt ny halmhatt.

NÅGOT SLAGS ASIAT.

Äntligen börjar Traffic att tuta och väsnas, sätta maskinen i gång och försöka krångla sig ut ur hamnhålet. Och vi slipper ut på undre däck, där syrier, perser och kroater slår sig ner på sina kappsäckar och ser ut som ganska pittoreska skeppsbrutna i det osäkra lyktskenet.

Plötsligt börjar italienarna på fördäck dansa och vråla »Olympic! Il vapore, vapore!»

Och där ligger den, lugn och ståtlig. Den ser ut som en gata av femvåningshus, illuminerade för ett kungabesök.

Den franske kaptenen lyckas efter ett par försök lägga till med »Traffic» vid en öppen port i »Olympic's» sida.

Emigrantskocken trängs i trappan till övre däck. »Traffic» kränger och rullar. De första fallen av sjösjuka gör sig märkbara — fast det egentligen inte alls är plats att vara sjösjuk i den trängseln. Det var inte något av livets skönaste ögonblick.

Äntligen! Dörrarna slås upp och vi slipper ut på däck för att ramla rakt i klorna på »Olympic's» skeppsläkare. Ut och in på ögonlocken en gång till — och så vidare till ett par av fartygets officerare, som granskar biljetterna, skriver upp numren och skickar passagerarna ombord. Min tur kommer, jag slipper från doktorn och ramlar vidare med en förfärlig fart, för däcket är just tvärbrant nerförbacke i en vågdal. Tror knappt mina öron, då den ene av de uniformerade gentlemen, som jag hamnat hos, tittar på min biljett och skriker: »Cederschiöld! Kors Ni är svensk! Pass på mig, då Ni kommer ner, skall Ni få en bra hytt.» På ren svenska!

Passagen över landgången är inte alldeles ofarlig, som »Traffic» rullar, men handfasta sjömän står på bägge sidor och langar i väg och tar emot i rätta ögonblicket. Går väl an för en ung man med ett par kappsäckar, men hur en bulgarisk käring med all sin egendom hoprullad i en

madrass på ryggen och en liten unge i var hand, hur hon kommer över, är nästan mer än jag begriper.

Det känns nästan som att komma hem, väl ombord på »Olympic». Den ligger fast som en klippa, utan en gungning. Och ljust och rent, vitmålat och snyggt överallt.

Fram genom en oändlig korridor bär det i kapplöpningsfart och ner i matsalarna. Stora prydliga rum med svängstolar och bord med vita dukar. Behändiga stewards i vita jackor kilar omkring med tekannor och andra nyttiga tillbehör.

Sannerligen, det ser nästan ut, som om de storståtliga beskrivningarna i agentens prospekt inte var bara poetiska fantasier, som jag tog det för. Fortsättningen ser ut att bli betydligt bättre än början. —

Det blev den också, men det får jag tala om i nästa kapitel.

Resan.

När jag hemma i Göteborg såg White Star-agentens schangtila prospekt och läste om, hur förträffligt det skulle vara på tredje klass, så sa jag: »Mej lurar ni inte. Jag har sett reklam förr.»

Men det måste jag hövligen och ödmjukligen ta tillbaka. För, så underligt det kan låta, så är i alla fall prospekten mycket nära sanningen. Åtminstone vad »Olympic» beträffar.

Vad jag särskilt skrattade åt i prospektet var, att de påstod, att de bästa två- och fyrasängshytterna reservera-

des för skandinaver. Jag tänkte: de ungerska, grekiska, italienska White Star-agenterna svär naturligtvis på, att de bästa platserna är för deras landsmän. Men när jag väl var ombord och såg, hur det gick till, så fick jag medge, att också det var sant.

Emigranterna är nämligen av två högst olika sorter: engelsmän och skandinaver å ena sidan, »continentals» å den andra. Ö- och halvöfolken är jämförelsevis renliga av naturen (om det nu beror på att de *ser* så mycket vatten). »They are clean people, they can't help it, but they are», sa den förträfflige skotske chiefstewarden.

»Continentals» eller »svartingarna», som den svenske tolken ombord kallar dem, har däremot inga vidare höga ideal, då det gäller renlighet, varken i fråga om sina personer eller omkring dem.

Så det blir en alldeles naturlig sak att packa ihop calabrier och syrier i de små hytterna längst ner i jätteskeppets innandömen och i fören och låta skandinaver och engelsmän ha de ljusa och rymliga hytterna högre upp och längre akter över. Bäggedera trivs bäst med det. Likaså är de senare hytterna försedda med tvättställ och vatten, de förra inte.

Vi var visserligen inte mer än 770 3:dje klass passagerare denna resan, men det var ändå för många för att rymmas på en gång i de fyra stora matsalarna. Så vi delades i två matlag, »svartingarna» naturligtvis i det andra.

Nu kanske någon vän av rättvisa och jämlikhet tycker, det är mannamån, då alla betalar samma biljettpris. Men då skall jag bara be honom titta på »continentals» och i

synnerhet deras bordskick. Det är bättre att inte tala om det.

Jag hade nu särskild flax att få en bra hytt. En rymlig ytterhytt för två, vitmålad och snygg, med fönster, tvättställ, elektriskt ljus, en väggfast bänk för kappsäckarna. Och efter det var så få passagerare, var jag ensam om den. Luftigt och friskt, litet väl svalt t. o. m. en natt, då vi gick genom drivis. Men jag fick en massa filtar. Så om herrskapet hade börjat tycka synd om mig, så är det spilld möda.

Maten ombord bör naturligtvis inte jämföras med Royals eller Operakällarens. Snarare med kronans mat på regementena. Men den är den betydligt överlägsen, både vad rikhaltighet och tillagning och servering beträffar. Jag är säker på, att åtskilliga av passagerarne knappast ätit så pass bra förut.

Serveringen var, som sagt, förträfflig. Vi satt tolv vid vart bord, det var vit duk, nya tallrikar till varje rätt och en steward till varje bord. Målen var ungefär så här: Frukost kl. halv 8, kaffe, nybakat bröd (3:dje klass har ett eget snyggt och bra bageri), havregrynsgröt med mjölk, kötträtt eller ägg. Middag kl. 12, soppa, kötträtt, grönsaker, pudding och ofta frukt. Te kl. 5, smörgås, marmelad, kallt kött, efterrätt. Kvällsmat kl. 8, kaffe och biscuit. Det låter ju inte så illa?

Den som ser ut som otvivelaktig engelsman eller skandinav slipper utan svårighet ner i första matlaget, de mera tvivelaktiga få visa sina landgångskort. Där var en del enkla själar, som hade fått så väl intrumfat i sina hjärnor, att

de skulle ha 25 dollars för att få vara med på resan, att de kom stickande med sina smutsiga dollarsedlar var gång de visade kortet för att komma ner i matsalen. Bland andra en sådan rar, kutryggig och snusig smålandsbonde. Som för resten, då jag var nog närgången att fråga, vad han tänkte ta sig för i Amerika, gav det något oväntade svaret: »Plöja!» Han hade nog inte gjort mycket annat i sin dag. Och hoppades väl att träffa på mindre stenig jord i det nya landet.

Svenskarna ombord var annars inte många. Kanske ett 70-tal. De reser inte gärna hemifrån så strax före jul. Många av dem hade redan sina hem i Amerika och kom tillbaka från ett besök i Sverige. Bland dem en förträfflig typ för en »big swede», en 24-årig smålandspojke, 6 fot och tre tum lång och säkert över hundra kilo tung, en karl, som skulle kunna »knock down» Jack Johnson utan att ta mer än ena handen ur byxfickan. Han var »iceman» i Chicago och en pigg pojke för resten.

Han föredrog Amerika framför gamla Sverige. De skäl han gav var ungefär följande. Han jämförde, hur han hade haft det på landet hemma i Småland och hur han hade det nu. Hemma hade han inte haft tillfälle att göra sig gällande och komma fram. Och så god mat, komfortabel bostad och snygga kläder, som han kunde bestå sig med nu, skulle en man i hans yrke i Sverige icke kunna ha. Men han sa också, att så som han slitit under det dåliga året 1906—07, kunde han aldrig ha gjort i Sverige. Då hade han varit så långt nere, man kan komma, strukit arbetslös omkring som tramp, svultit och frusit. »Hade en

bara haft mage till och gå tigga i husen, skulle det väl gått, men se det kunde jag inte få mig till.» Nu hade han det så bra, han kunde begära, gift var han och bodde i en liten trerumslägenhet med badrum till.

De starka, yrkesskickliga och dugliga klarar sig till sist, efter en hård kamp, om de har tur. De svaga går under. Kampen för tillvaron är hård och enkel i Amerika. Mycket litet förmildrad av hjälpsamhet och hänsyn till person. Du duger eller du duger inte; that's all.

Det var inte konstigt att känna igen landsmännen i invandrarskocken, trots de små försök att amerikanisera sin dräkt, de tydligen gjort i Köpenhamn eller Hull. Där var en yngling med den äkta oförfalskade »masthuggsgiggen» i tagena och ett par leksandskullor med breda röda kindben, som man skulle känt igen överallt, också utan mössorna. En liten skolyngling från Göteborg med den typiska svarta skärmmössan (som nästan är ett slags nationalplagg i Sverige, för den sortens mössor har jag inte råkat på någon annanstans).

Nej, några vidare sensationella typer var det inte bland svenskarna. Men dess mer bland de andra emigranterna.

En gammal misslyckad religionsstiftare satt hela dagarna försjunken i begrundande, betraktade sina svarta tumnaglar och såg oändligt vis och grubblande ut. Och då han äntligen vaknade till medvetande om yttervärlden, och man väntade att få höra ett visdomens gyllene ord, upplät han sin mun och frågade: »Har du något snus?»

Han var amerikan och halvnigger och hade varit över i England för att se, om religionsstiftaryrket var mindre

EN GÖTEBORGSPOJKE.

överfullt där. Men det tycktes inte ha varit någon god affär. För också om man inte är profet i sitt fädernesland, så är det ju inte alldeles tvärsäkert, att man bara *därför* blir det på något annat ställe. Vilket nog många missbelåtna emigranter borde fundera ett litet ögonblick på, innan de vänder det oförstående och otacksamma fosterlandet ryggen.

Bland emigranterna var många judar, mest ryska. White Star håller särskild kock för dem, som tar rörande vård om dem och är tolk i jiddisch på samma gång. Judarna gör rätt i att emigrera. Det finns nog inget land, där de har så aktad ställning som i Amerika. Enligt uppgifter, jag fått, lär det finnas över 900,000 judar i New York. Ett exempel på den respekt de åtnjuta där är, att en amerikansk tidning inte trycker en karikatyr framställande en jude. Men alla andra får man rita vrångbilder av. Vilket är något orättvist.

DEN BANKRUTTERADE RELIGIONS-STIFTAREN.

Jag bekantade mig med en ung berlinerjude, som var på turistresa jorden runt — på tredje klass. Han hade gjort litet pengar i Australien, och nu roade han sig, billigt och förståndigt. Själva resan måtte inte ha varit bara nöje, för han hängde över relingen en stor del av dagarna.

Någon vidare händelserik resa var det just inte. Måltiderna var den enda omväxlingen, och de var inte vidare dramatiska. (Ja, för somliga såg de nu ut att vara ganska spännande de blåsigaste dagarna.)

Men jag antar, man får vara mest belåten, då det inte händer något på oceanresor.

Litet omväxling var det ju dagen efter, vi lämnat Cherbourg och fick Irland i sikte. Irland är mycket riktigt grönt, att döma av det lilla, jag sett av det vid Queenstown. Det blåste frisk nordväst, men Queenstown-fiskarne riskerade sina liv för att schackra äpplen till emigranterna, ädelt och lönande. De kom roende ut i långa båtar av samma typ som skeppsbåtar, krokade fast en båtshake med en lina någonstans i skeppssidan, slängde upp en kastända med en korg till däcket, där vi stod, och så var kommersen i gång, pengar ner i korgen och äpplen upp. De måste förtjäna bra på växlingen, för de räknade en franc för sixpence och en lira för threepence.

Se'n vi väl var ute på sjön, hände just inget annat, än att det blåste hattar av italienare — ett par om dagen. Man fick roa sig, så gott man kunde, med att ligga och läsa, prata med folk, och med slött intresse följa stewardarnes energiska kamp med skurtrasor och svabbar mot passagerarnes sjösjuka. Chief-steward hade den fixa idén, att det skulle vara rent på tredje klass, och rent var det också, så snart den skyldige hunnit tio steg från olycksplatsen. Det är roligt att gå i trappor på en oceanbåt i sjögång. Rätt som det är, får man en kraftig lyftning underifrån, då aktern går upp, så man flyger upp tio trappsteg, se'n

får man kravla allt vad man kan tvärbrant upp för nästa tio.

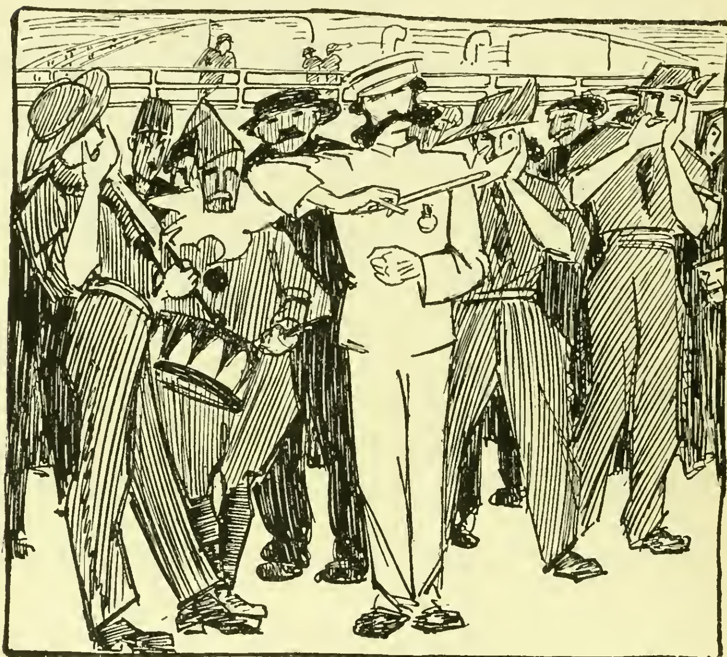
Trapporna är breda som på slottet i Versailles, och det kan ju vara rätt bra vid panik.

Nu var trappuppgången osäker, för den var tillhåll för ett lag mycket företagsamma engelska småpojkar, som åkte ned för ledstängerna utan vidare hänsyn till sjögången och sjösjuka bulgariska käringar. Deras ledare hade ett ben och en krycka, men var den rörligaste och kvickaste av dem. I synnerhet, då de sparkade fotboll med en apelsin på däck. Han sparkade både med kryckan och foten, ibland på en gång.

Klockan ombord förvillade många, och enkla själar grubblade förgäves över, varför deras klockor regelbundet fortade sig en timme varje natt. Och jag har aldrig varit med om någonstans, där det gått så lätt att komma tidigt upp om morgnarna. 25-timmars-dygn kan nog vara bra att ha ibland, men på långtråkiga resor är de malplacerade.

Då vädret var någorlunda hyggligt, kom tredje klassens privata musikkår på däck. Det var två trummor, fem mungigor och ett sådant där litet sexkantigt dragspel, som man annars bara ser på cirkus och i frälsningsarmén. Dirigenten var kostymerad som engelsk tamburmajor med många medaljer av konservlådslock, och han hade precis de engelska militärtagen med sin taktpinne. Trumman var vit pierrot och resten av musiken föreställde amerikanska cowboys. Mellan konserterna var artisterna eldare i maskinrummet.

De spelade bra, publiken var förtjust, och trumman slog kullerbyttor och tog upp kollekt.

TREDJE KLASSENS PRIVATA MUSIKKÅR.

Väder och vind gick »Olympic» tämligen oberörd igenom. Då det var som värst, blåste trådlösa telegrafen ner, men den var snart reparerad.

Av stewarden fick jag dagligen »Ocean-Times», tidningen som trycktes ombord. Det stod nu inte mycket i den, en illustrerad artikel, tydligen tryckt förut, en mängd annon-

ser, matsedeln för dagen (1:sta klass) och slutligen knappa trettio rader telegram om de viktigaste världshändelserna. Till stor del börsnyheter och kapplöpningsresultat.

Tiden gick rätt långsamt, och det var fröjd ombord, då land äntligen kom i sikte. Trots ängslan för det illa beryktade Ellis Island.

Landstigningen och Ellis Island.

Vi hade lämnat Cherbourg på tisdag kväll, Queenstown onsdag eftermiddag. Men storm och motvind fördröjde resan, så att det hann bli onsdag igen, innan vi fick känning av amerikanskt land.

På onsdag morgon företog jag än en gång den förbjudna och äventyrliga utflykten till andra klassens rakstuga. Där var fullt av väntande med alla stadier av skägg — man kunde ganska tydligt läsa på deras hakor, hur många da-

gar de varit sjösjuka. Men medvetandet om, att de var så nära land, hade satt liv i dem igen.

Barberaren gjorde goda affärer. Hans hemtrevliga lilla butik var fullhängd med alla tänkbara föremål, från armbandsklockor och tygdockor till vykort, allt med »Minne från Olympic» tryckt eller graverat på. Påskriften var det enda, som skilde dem från samma artiklar, då de fungerar som »Minne från Finsteraarhorn» eller »Souvenir d'Egypte». Bland vykorten fann jag en mera välment än smakfull bild av svenska och amerikanska flaggorna, som räckte varandra handen över oceanen. Mellan varje tag med kniv eller rakborste fick barberaren göra ett litet uppehåll för att kassera in pengar, slå in paket eller plocka fram nya varor. Så vidare fort gick rakningen inte. Men ingen hade bråttom, alla tycktes vara där lika mycket för att prata som för att bli uppsnyggade i ansiktet. Utom möjligen en liten elegant italienare, som inte talade engelska, men kilade ut var femte minut för att »se på vädret» och kom blekare tillbaka för var gång. Men de andra var ivriga att få prata efter att ha legat en fyra, fem dagar i sin hytt, ensamma med Gud och sin mage. Det var mest om, när vi skulle vara i land, de språkade. Och höll vad, naturligtvis, eftersom där var mest amerikaner. Barberaren höll på, att vi skulle vara framme vid karantänen före 4,15 e. m. Och jag gissar, han gjorde sig uppåt 50 dollars extra förtjänst på det, för vi var där redan 4,10. Och innan dess hann det bli ganska spännande och odds stod 10 till 1 emot honom sista halvtimmen. Men han kanske var i kompaniskap med maskinisterna.

Dagen var vacker och klar och det gungade inte värre, än att man kunde promenera ganska fridfullt på däck. Sjön, som varit en öde öken i så många dygn, började bli ganska befolkad. Man såg rökkvastar här och där vid horisonten, och om babord kom ett par väldiga fyrmastade slätriggare, länsande ut från New York för fulla segel.

De moderna oceankaptenerna lär kunna beräkna sin kurs så exakt, att de skulle kunna ankra en boj mitt i oceanen på den ena resan och plocka upp den igen på nästa.

Nästan alla tredjeklass-passagerarna var på däck för att få se första skymten av det nya landet. Och de, som blivit kvar därnere, blev snart uppkörda av stewards, för de amerikanska karantänsläkarna väntades ombord. Männen kommenderades upp på akterdäcket, kvinnorna fick bli på det lägre däcket, där det var litet lä. Dörrarna till trapporna stängdes. Det blev rätt kallt att stå och stampa i blåsten uppe på akterdäck, solen gick ner, det mulnade och började snöa. Ett par av de modigare eller mest frusna försökte bryta sig igenom kedjan av stewards, som stängde trapporna till nedre däck. Där haglade svordomar och skällsord på alla jordens språk. Ett par italienare såg nästan ut, som ville de dra kniv, men en steward upplyste mig, att så länge en italienare har munnen i gång, är han ofarlig. Och dessa teg inte en sekund. Att döma av deras otroliga rikedom på klangfulla och kraftiga svordomar och skällsord, måste de varit neapolitaner.

Medan den lilla trevliga trätan höll på, hade emellertid kvinnorna hunnit passera inspektionen, och stewards gav

vika för trycket och trängseln och släppte fram oss, en tjugo i taget. Inspektionen var fort överstökad, man bara marscherade förbi en läkare och ett par andra uniformerade gentlemen. Och så ner under däck.

Chief-stewarden talade om för mig, att det var bara räkning av passagerarna det gällde. Men den är viktig nog. Skulle det fattas en enda, kan hela fartyget bli kvarhållet flere dagar i karantän. Och det är hans värsta arbete på hela resan att få alla passagerarna på däck. Stewards och nurses går skallgång i hytterna för att få ut alla. Mödrarna i synnerhet gör dem mycket besvär. De finner ut de underligaste gömställen för sina ungar, för att slippa ta dem upp på däck. Inrullade i filtar, inuti hattaskar, kappsäckar och kuddvar hade steward funnit småbarn. Ofta får han hjälp av ungarna själva, som ger nödsignal från sina obekväma liggplatser. Men skulle det fattas någon, så misstänker jag, han är slug nog att plocka undan några av dem, som först kommit ner, och ta upp dem igen, då de behövs, som hittade gömda i maskinrummet eller under en koj.

Då karantänsofficerarna gått i land och passagen upp blivit fri, strömmade folket upp på däck igen. Nu syntes New York ordentligt. Och som ett undrens land såg det ut i mörkret och snögloppet. En stad med fantastiska dimensioner. Jättehöga skyskrapor, den ena värre än den andra, som väldiga torn, glimrande med sina upplysta streck av fönster. Nere vid hamnen och högt upp i luften, som sutte de fast på himlen, flammade kolossala ljusreklamer, rörliga och stillastående, som ett oavbrutet jättefyr-

verkeri till de ankommandes ära. Frihetsgudinnan reste sig som en hög skugga med sin lilla fackla i toppen, men hon var liten och obetydlig jämförd med skyskraporna. Jag har knappast nånsin blivit så imponerad av en ny stad.

Vi gled in i Vita Stjärn-linjens docka, och första och andra klassens passagerare slapp i land. Antar jag åtminstone, för vi såg ingenting av det.

Klockan sju nästa morgon skulle det bli frukost, och se'n landstigning. Men en stor del av passagerarna måtte varit ängsliga att inte komma med i land, för de blev uppe hela natten, satt i trapporna, drev omkring i korridorerna, stimmade och stampade, så det blev just inte mycket sömn för de andra heller.

Då vi kom i land med våra kappsäckar och bylten på morgonen, var det tulltjänstemännen, som tog hand om oss. Man kände sig ungefär som första gången man rycker in till militärtjänst. Bara att de språkokunniga immigranterna var ännu mera svårkommenderade än de dummaste bondpojkar. Men med hårdhänta knuffar och åthävor fick tullarna oss uppställda på fyra långa led i packhuset med våra kappsäckar öppnade framför oss. Se'n de var undersökta, och det gick fort nog, kom turen till koffertarna. De hade blivit ställda huller om buller, och var och en fick leta reda på sin, bäst han kunde, och se'n finna en tulltjänsteman, som hade lust att titta i den. Jag vet inte, om jag såg särskilt ohederlig ut, men i alla fall blev jag utvald till offer för den brutalaste tullundersökning, jag varit med om. Allt intill den minsta näsduk revs ut ur

min koffert och slängdes på golvet och kastades se'n in igen ungefär hur som helst, så att den gamla hederliga kofferten ilsket vägrade stänga sina käftar igen, då allt var i den, fastän en vit och en svart bärare stod och trampade på locket. Det var en tråkig erfarenhet, som emellertid ledde till en glad upptäckt, nämligen att jag utan att veta det besatt ett engelskt ordförråd, som alldeles passade till situationen och kunde uttrycka mina känslor emot tullnärerna ganska fullständigt. Min förträfflige vän »the big Swede», icemannen från Chicago, kom med och hjälpte mig med sitt imponerande yttre och många bra ord, som han stack in, medan jag andades.

Då äntligen kofferten var surrad, och jag sagt ungefär allt, som var att säga, släpptes jag och mitt olyckliga bagage ombord på färjan till Ellis Island. Och just som jag skildes från min tullar-vän, upplyste han mig älskvärt, att det var en tullundersökning till på Ellis Island.

Då jag kom ombord på färjan, tänkte jag: »Jo nu börjas trevligheten», för den passade fullkomligt till den föreställning, jag gjort mig om immigranternas behandling. Liten, smutsig och oljestinkande. Vi stod som packade sillar, jag gissar alla 770 var ombord. Övre däcket var proppfullt, där stod de och stampade och frös. Under däck var det egentligen bara en gång runt maskinen, där stod vi och svettades och svor. Varmt var det, stank gjorde det från maskinen, inte en glugg fanns öppen. Hur långt det är från dockan till Ellis Island, vet jag inte men det tog en förfärlig tid. Man blev trött av att stå, och hade det bara varit plats, skulle man satt sig på golvet.

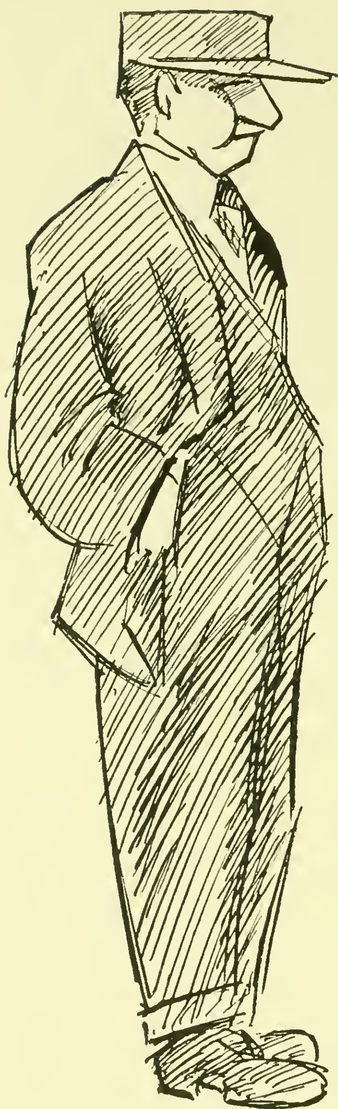
Ett par kvinnor och barn blev sjuka i trängseln, och det förbättrade just inte de andras humör.

Rätt som det var, fick båten en törn, så vi nästan ramlade om varandra av knuffen. Man såg ingenting, så jag trodde först, det var en kollision, och hann tycka, det var ett sällsynt obekvämt och otrevligt ställe att drunkna på. Men av italienarnas skrän från däcket ovanför kunde jag förstå, det var Ellis Island. Äntligen! Men om jag trodde, att vi strax skulle slippa ut ur vårt stinkande lilla helvete, så blev jag lurad. Det dröjde ungefär en halvtimme till, innan dörrarna äntligen slogos upp och vi slapp upp på bryggan och fick en munfull frisk luft.

Men vad man där såg, var alls inte någon konsekvent fortsättning på resan med färjan. En prydlig ö med en välordnad trädgård runt en stor, snygg byggnad. Jag var i alla fall fortfarande misstänksam och föreställde mig det värsta om, hur den skulle se ut inuti.

Strax man kom in på nedra botten, fick man passera ett par kakiklädda militärläkare och gå igenom den vanliga ögonlocksupplyftningen. Den hade man nu hunnit bli så van vid på den här resan, att man knappt märkte den längre. Läkarna var förvånande vänliga. »Hallå, där har vi en norrman», sa den förste. »I bet you are irish», sa den andre, då jag kom till honom. Jag var villig anta vadet, men det var dess värre inte tid.

Uppför trapporna gick det, och där blev man omhändertagen av mångspråkkunniga vaktmästare, förd in i en stor ljus sal och sorterad. Jag blev satt på en lång bänk med italienare från »Olympic» på ena sidan om mig och

EN SPRÅKKUNNIG VAKTMÄSTARE PÅ ELLIS ISLAND.

något slags plattyskar från en Hamburgerångare på den andra.

Salen såg ut som något slags stor frireligiös kyrka. Två väldiga stjärnbanér fladdrade mitt i. Man hade närmast intryck, att vi skulle få en predikan till livs för att väl börja det nya livet i det nya landet. Eller svära högtidlig tro- och huldhetsed till president Wilson.

Runt salen gick en läktare, där eleganta herrar och damer gick och tittade ner i salen. Turister, som besåg immigrantboskapen. Så man var sevärdhet nu också! Sådana där turistläktare lär det visst vara i svinslakterierna i Chicago också.

Men man fick inte sitta stilla och vänta på predikan länge. Ungefär var femte minut fick man hasa sig ett par platser längre fram mot andra ändan av salen. Då man kom närmare, såg man, att

det stod ett slags kateder med en civil ämbetsman i vid ändan av varje bänk. Och han expedierade immigranterna ganska hastigt och skickade ut dem genom olika dörrar. Snart var det min tur, och jag stod framför katedern med 25 dollars, pass och biljett i ena näven, hattasken i den andra och kappsäcken mellan knäna.

»D'you speak english?» sa han. »Sure», sa jag. »Har ni varit i fängelse?» var nästa fråga. »Inte ännu.» — »Yrke?» — »Målare.» — »Har Ni något job här?» — »Nej.» — »Det är inte säsong för målare nu.» — »Det gör ingenting.» — »Har Ni släktingar eller vänner här?» — »Inte en själ.» — »Pengar?» — Jag visade de lagenliga 25. »Är det allt?» — »That's *my* business», sa jag, för jag tyckte, han var nästan närgången. Så skrev han in namn, nationalitet o. s. v. i en stor bok, och så var det färdigt. »Lycka till, and good work to you, Gunnar!» sa han. »Good bye, and thank you, Georges», sa ja, eftersom han ville vara så intim och förnamna mig.

Så var det farliga överståndet. Och jag klev vidare, samvetsgrant undvikande en dörr, där det stod: »För vidare undersökning». Och letade mig i väg till tullhuset, där jag hoppades få återse min trogna gamla koffert. Men han hade inte hunnit dit än, så jag gick in i väntsalen. Där fann jag igen de flesta av mina Olympic-kamrater, mumsande på äpplen och andra matvaror. Alla numrerade med stora vita lappar »C. I» eller dylikt, allt efter det tåg de skulle med.

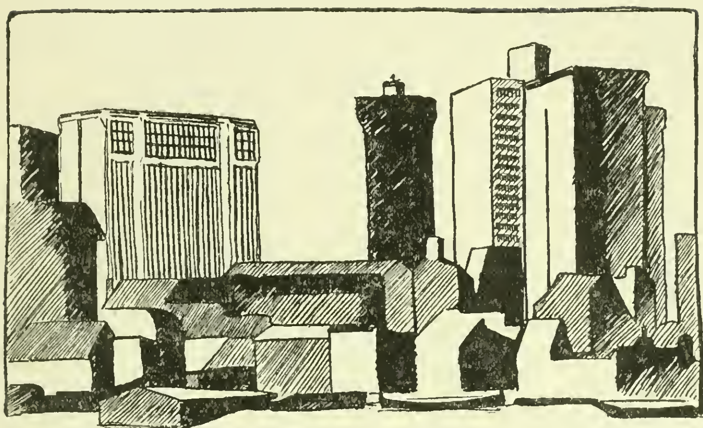
Jag hittade min vän »the big Swede» stillsamt svärjande över ett lunchpaket, som han betalt 1 dollar för. Det var

nu inte mycket valuta för en dollar, det hade han rätt i, men det var varken ruttet eller skämt, så i det fallet måtte det ha blivit någon förbättring där, sedan tidningarna rörde i saken.

Det dröjde bortåt en timme, innan min koffert kom, så jag hade god tid att se mig om i väntsalen. Men jag kunde just inte hitta något att klaga på. Det lär nog finnas få så snygga tredje klass väntsalar i Sverige. Fast naturligtvis är det inte någon särskilt nöjsam plats för dem, som får vänta tio à tolv timmar på sina tåg där.

Då min koffert kom, frågade tullaren, om det var den, som det fanns målningar i. »Jo, ett par.» — »Packa upp!» Han tittade på dem, och då jag påpekade, att det absolut inte var någon tull på tavlor, sa han: »Ja, det måtte väl jag veta!» — »Varför skall ni riva upp dem då?» — »Jag tyckte bara det kunde vara roligt att se på dem!» — Det var så hejdlöst fräckt, så jag kunde inte låta bli att skratta. Utan vidare äventyr kom jag ombord på en snygg vit färja och i land vid South Ferry i New York. Där såg jag det sista av mina immigrantkamrater.

Jag fick stå en stund och skaka på mig, känna efter, om det kliade, och andas frisk luft, innan jag riktigt kunde känna mig som överklassare igen.

De första intrycken.

Jag hade inte varit många dagar i New York, förr än jag upptäckte, att jag utan att veta det gick och bar på en mängd fördomar och vanföreställningar om Amerika och amerikanerna. Som nog de flesta européer gör. Vi har bildat oss vår föreställning om amerikanerna till stor del efter vad vi sett av hemvändande emigranter. Och de är ingalunda till sin fördel, då de är lösryckta från sin vanliga omgivning. Det är deras sämsta sidor, som då visar sig. För att riktigt övertyga sina bekanta här hemma, att de haft framgång i Amerika, har de riggat upp sig med överdriven och i ögonen fallande elegans och är bjudsamma och vräkiga; skryter gärna med hur väldigt allting är i Amerika, visar sina rullar av dollarsedlar och talar om, hur mycket de förtjänar. Men dels uppför sig

dessa samma människor på ett helt annat sätt, då de kommer till Amerika igen, dels är ju emigranter inte ens verkliga och ännu mindre typiska amerikaner.

En annan sida av européernas bild av Amerika kommer från tidningarnas berättelser om miljonärernas vansinniga extravanganser, deras planlösa bortslösande av pengar på onyttigheter. Man jämför det med den hemvände emigrantens vräkighet i smått och finner det rätt troligt och naturligt. De små söker härma de stora, så gott de kan. Och så har man fått klart för sig, att den skrytsamma vräkigheten är ett av de mest utpräglade dragen i amerikanens lynne. Och det är en ganska grundfalsk generalisering. Tidningarnas historier om miljonärernas förströelser skildrar dem oftast som fullkomligt andefattiga och okultiverade. Nu vill jag ju inte påstå, att *alla* dessa historier är uppdiktade av engelska, amerikanska eller tyska tidningsmän (fast nog ganska många är det), eller att det inte finns obildade och enfaldiga miljonärer, som hittar på dylika barbariska sätt att roa sig och bli omtalade. Men de är säkert ganska få, och deras dåd har nog blivit betydligt överdrivna. Den verkliga »societén» i Amerika är långt mer bildad och kulturintresserad, än man gärna vill föreställa sig i Europa. Och den slösar hellre sina miljoner på offentliga bibliotek och ålderdomshem än på glaskrossningsmiddagar och supéer med Mammutkotletter.

I engelsk och fransk litteratur förekommer ofta en yankeetyp, som man heller inte skall ta för den typiske amerikanen. Han lider oftast av någon slags fix idé, har ett i allmänhet rätt idiotiskt mål, som han med fullkomlig hän-

synslöshet och alla tänkbara medel söker uppnå. Denna karikatyrfigur fattas sällan i franska revyer och farser, men utom scenen har jag aldrig råkat på den, varken i Europa eller Amerika.

Vräkig, penningdryg, skenhelig, dumdristig, okultiverad, hänsynslös, hårdhjärtad och samvetslös är några av de fula adjektiv, som överlägsna européer rätt ofta består amerikanerna. Naturligtvis nekar de dem inte alla goda egenskaper. Arbetsförmåga, uppfinningsrikedom, affärsduglighet, uthållighet, organisationsförmåga och en del andra praktiska förtjänster får komma med i karaktäristiken.

Jag har visserligen läst doktor Emil Kleens förträffliga bok »Min vän Yankee Doodle», men så övertygande och sympatisk den är, lyckades den i alla fall inte befria mig från alla mina fördomar mot amerikanerna. Vad jag själv fick se och uppleva i Förenta staterna lärde mig emellertid snart att se dess folk på ett annat sätt.

Sedan jag nu kommit hem till Europa igen, kan jag bättre överskåda mina intryck och få en mera avslutad bild av livet och folket i United States. Jag var där inte som en turist, som studerar livet från ångbåtsdäck och kupéfönster, jag hade själv mitt arbete och levde bland dem som kamrat och umgängesvän. På så vis fick jag kanske inte se så mycket, men jag fick i stället se så mycket grundligare och mera inifrån, det jag såg. Jag var där visserligen inte mer än ett halvt år, men jag hade en sällsynt tur att träffa samman med intressanta människor ur de mest olika samhällsklasser och att lära känna många av dem ganska intimt. Det är alls inte min avsikt att

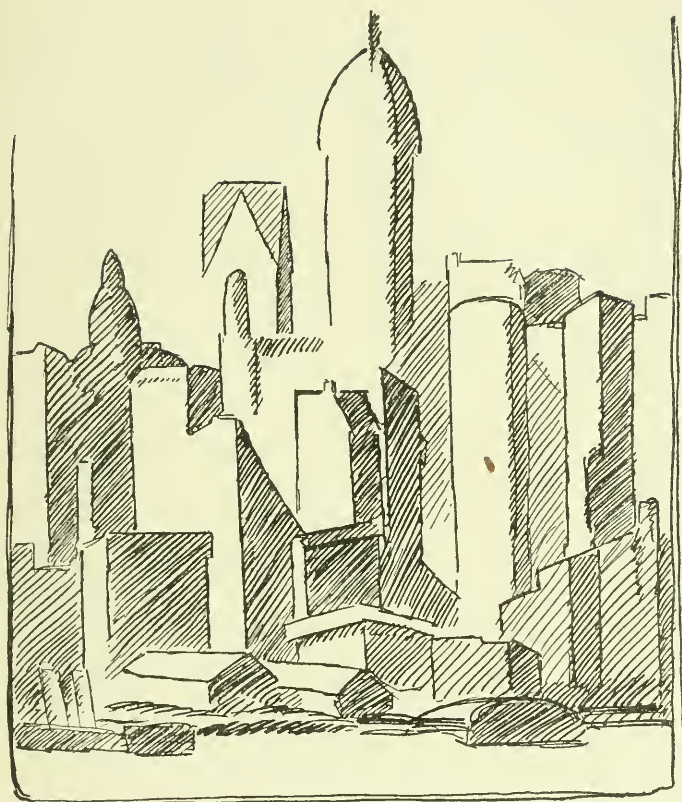
försöka generalisera mina intryck och göra några allmänna omdömen om det moderna Amerika. Jag vill i all enkelhet berätta mina upplevelser och beskriva, vad jag sett.

*

Jag reste till Amerika med en tämligen medveten föresats att inte bli förbluffad. Mitt sinne var väl berett att finna mycket stort och väldigt, att ofta höra »the biggest in the world» om diverse företeelser; men att finna något överväldigande vackert, det hade jag inte alls tänkt mig. Och därför blev jag förbluffad redan innan jag satt foten i land. Det var den vinterkväll vid femtiden, då vi kom glidande in i New Yorks hamn.

Där låg staden som en förminskad stjärnhimmel, sammanträngd närmast horisonten för att speglas i vattnet. Skyskrapornas otaliga kontorsfönster bildade ljusvägar som rätlinigt stiliserade vintergator, jättestora elektriska reklamer voro underligt formade stjärnbilder, somliga voro rörliga som lysande stjärnskott, olycksbådande kometer eller blänkande kornblixtar. Aldrig hade jag tänkt mig, att konstlad belysning kunde ge en så underbar helhetsverkan. Men alla dessa ljus brann endast för nyttan, för att lysa mammonstjänarna under deras arbete och för att utbjuda deras varor till salu. Frihetsgudinnans fackla vid hamninloppet var den enda, som tänts som prydnad och som symbol. Men den lyste blek och svag vid sidan av ljushavet från penningtyrannernas borgar.

Nästa morgon väntade jag att bli besviken, då jag skulle få se New York vid fullt dagsljus. Jag såg det först från

PARTI AV NEW YORK SETT FRÅN HAMNEN.

Ellis Island och sedan från färjan. En strålande vinterdag med klart solljus, djupblått hav och genomskinlig luft. Jag har knappast funnit någon stad så vacker, stolt och rik att se på som New York den morgonen.

Fastän Manhattan Island, som det egentliga New York

ligger på, är ganska kullig, är det i alla fall inte markens höjningar och sänkningar, som ger stadens konturer dess skönhet. Det är helt och hållet människoverk — de orättvist klandrade skyskraporna. Där de står som väldiga torn, slumpvis, men vackert sammangrupperade, gör de ett intryck och en stämning lika stark som nånsin en orörd medeltidsstad med sina ringmurar och fästningstorn. Men man känner också, att detta är något nytt, nya skönhetsvärden, som fordrar nya uttrycksmedel och en ny konst för att bli rätt förstådda och erkända av människorna. Här vore kanske en motivkrets för kubismen, med dess fria renodling och schematisering av linjernas och ytornas jämvikt och sammanhang, som utgör skelettet i våra skönhetsintryck.

De allra första intrycken av en plats har ett visst värde, också om de sedan i mycket visar sig oriktiga. Så jag kanske skall tala om, hur det var, då jag först klev i land vid Battery Park från färjan. Knappt hade jag kommit över landgången, förr än jag blev omgiven av en mängd halvsluskiga figurer, som ville slita ifrån mig mina kappsäckar och ta mig till diverse hotell: »Ha! Bondfångare! Emigranthajar!» tänkte jag, med fantasien full av Henning Bergers Amerika-historier. »Men mig lurar ni inte, jag är ingen gröngöling!» Och så tog jag ett stadigt tag i mina kappsäckar och knuffade mig fram åt droskstationen. Nu, då jag är gammal erfaren newyorkare, vet jag, att det bara var bärare och vaktmästare från tarvligare hotell, fast de är litet mer civilklädda, än vad man är van vid i Europa. Men min första föreställning var ju mera sensationell. Och

överensstämde bättre med det Amerika, jag väntat mig. Då jag kom fram till droskstationen, trodde jag fortfarande de ville skoja och skinna en stackars immigrant på det blodigaste sätt. En fortfarande mycket civilklädd herre knuffade in mig i en vagn och försökte ta mitt bagage ifrån mig för att sätta det på kuskbocken; men jag höll krampaktigt fast i mina ägodelar, och jag var starkare än han. Då han inte kunde komma åt mina kappsäckar, ville han tydligen knipa mina pengar. Han frågade, vart jag skulle hän, och jag gav adress på 75:te gatan. »Fyra dollars!» sa han och sträckte fram handen. »Det var det fräckaste», tänkte jag, »tjugo francs, då man kan köra från ena ändan av Paris till den andra för fem!» — »Det är över fem miles», sa han. — »Två dollars», bjöd jag, för att visa mig världsvan. Han visade mig taxan. »All right», sa jag, »jag betalar till kusken, då vi kommer fram.» Men det dög inte alls. Karlen påstod, att han var uppsyningsman på droskstationen, och att det skulle betalas till honom. »Nåja», tänkte jag, »det är inte värt att bråka, man får väl låta lura sig litet i början. Man kan ju alltid ta skadan igen längre fram.» Det förvånade mig, att han inte begärde drickspengar också. Naturligtvis fick jag snart reda på, att mannen var i sin fulla rätt, och att droskor verkligen är så dyra i New York. Men man behöver just inte använda dem ofta, för de andra kommunikationsmedlen är så goda, och spårvagnar och järnvägar går hela natten.

Från Battery Park svängde vagnen in på Broadway. Och där måste jag än en gång bli förbluffad. Vi körde som på botten av en djup, smal klyfta. På bägge sidor

reste sig skyskraporna som väldiga tvärbranta berg. Högst upp på topparna sken solen, men nere i klyftan var det djup, kall skugga. Man hade svårt att verkligen få klart för sig, att bergen var hus, fyllda av arbetande människor ända upp i topparna. Man kände sig beklämmande liten och obetydlig bland dessa väldiga hus. Skulle man nånsin komma att känna sig hemmastadd bland dessa väldiga termitstackar? Kila omkring lugnt och beskäftigt som en termit bland de andra?

Körtrafiken var förvånande obetydlig, jämförd med i europeiska storstäder. Men det beror på den förträffliga stadsplanen med de många jämnlöpande breda avenyerna. All trafiken behöver inte trängas samman på några få huvudgator som i London eller Paris.

Vad som särskilt tilltalade mig, var de lätta eleganta vagnarna och hästarna, som såg ut att vara smidigare och på något vis mer rörliga i lederna än i Europa. Inte bara vagnar för persontrafik, buggies, var smäckra med otroligt tunna och eleganta hjul, också lastvagnarna var mycket finare och klenare byggda. De många buggies inne i New York förvånade mig, de påminde alldeles för mycket om de rafflande cowboydramerna på kinematograferna. Men de var också det enda, som påminde om Vilda Västern. Ja, utom möjligen de beridna poliskonstaplarna med sina mexikanska sadlar, långa stigläder och läderklädda stigbyglar.

Och jag tänkte på vilken underlig figur den unge Jakob Riis måtte ha gjort, då han först steg i land i den här stan. För honom var Amerika helt och hållet indianböc-

ENSAM I FRÄMMANDE LAND.

kernas land, och han var rustad därefter med bälte spänt utanpå rocken och en väldig ryttarpistol vid höften. Och så utstyrd stegade han fram uppför Broadway, tills en vänlig polisman rådde honom att stoppa undan pistolen, så att inte någon skulle stjäla den ifrån honom. Så miste han sina första illusioner om Amerika. Mina gick, då jag fick veta, att »bondfångarna» vid landstigningen var hederliga bärare. Verkligheten har svårt att tillfredställa våra romantiska fordringar.

Var körtrafiken obetydlig, så var gångtrafiken dess livligare. Och alla såg ut att ha förfärligt bråttom. De halvsprang, som om de höll på att komma för sent till middagen. Jag kom att tänka på pojken från Washington, som kom med sin pappa till New York. Och då han såg, hur alla människor rusade i väg på gatan, ropade han: »Pappa, pappa, var är elden lös?» I Washington lär det nämligen gå betydligt lugnare och sävligare till. Men där är det ju också mest landets affärer, folk sysslar med, och de kan ju aldrig vara så viktiga och brådskande som de privata.

Jag försökte få en föreställning om amerikanerna, så gott jag hann i den hastiga förbifarten. Men de var inte alls, som jag hade tänkt mig. Inte ens deras kläder. Jag såg inga onaturligt breda, stoppade axlar, inga trattformiga byxor och mycket få bulldoggskor. De var klädda alldeles som vanliga civiliserade människor. Förvånande snyggt och modernt klädda, de allra flesta. Vackra flickor skymtade ibland dem allt som oftast.

De magra, seniga amerikanerna, med starka kindknotor och kraftiga hakor tittade jag förgäves efter. De måtte

höra hemma i Västern, för här var de flesta medelfeta och välfödda.

Negrer såg man rätt många, men hur jag stirrade, kunde jag inte upptäcka någon enda indian, inte ens en fin sådan i hög hatt och lackerade skor.

Under det vi rullade norr ut, började husväggarna på sidorna att sänka sig något, det kom gläntor av vanliga hus mellan skyskraporna. Allt emellanåt passerade vi en aveny, som skar Broadway i spetsig vinkel. Somliga var öppna, ljusa och trevliga, andra mörka och smutsiga med »the elevated», stadsbanans ändlösa viadukt, löpande i mitten.

Vi kom upp, där de numrerade gatorna började, och jag kände mig lugn, att inte kusken skulle fara i väg med mig till någon undangömd gränd, där han i lugn och ro kunde råna mig. Här kunde jag åtminstone kontrollera honom. Och där kunde jag också räkna ut, hur långt det var kvar till 75:te gatan. För jag visste, att det gick tjugo kvarter på en engelsk mil, då man far i nordlig eller sydlig riktning, sju, då man far åt öster eller väster.

Vi for förbi flera av stadens märkvärdigheter, och jag kände igen åtskilliga efter bilder och beskrivningar. Den knivskarpa »Flat iron building», »strykjärnhuset», och den vackra Madison Square med det imponerande Metropolitan Tower. Längre fram de bägge tidningarna »Heralds» och »Times» palatser. Vid Columbus Circle fick jag se ett hörn av Central Park.

Se'n var det inte långt kvar. Vi svängde in på en lugn och fridfull gata med enfamiljshus i engelsk stil.

Vagnen stannade framför rätt nummer, och jag hoppade av och ringde på. En betjänt i förkläde kom och öppnade, och jag frågade honom på engelska om detta var mr Soandsos hus. Men han skakade oförstående på huvudet. Jag tittade närmare på mannen och gick över till tyska. Det passade bättre, naturligtvis var karlen tysk. Man skulle vara ett »greenhorn» (en gröngöling) som jag för att vänta att finna en vit inföding som betjänt. Det finns inte.

Till min stora förvåning slapp jag att betala fyra dollars till kusken också, han var nöjd med bara drickspengar.

Och med redan ganska korrigerade begrepp om Amerika blev jag så installerad i en amerikansk familj.

Hur man hittar i New York.

Med det lilla huset vid 75:te gatan som utgångspunkt började jag utforska den stora staden New York. Det är bland det roligaste, man har här i livet (tycker jag åtminstone), att göra långpromenader på vinst och förlust i en främmande stad. Då man går på slump alldeles som det faller en in, utan att använda karta eller poliskonstapel, hittar man på sidan om stråkvägarna en massa oväntade och roliga saker, som man annars aldrig skulle få se. Och kommer underfund med mycket, som också de, som bor åratal på platsen, går miste om. Då man kommer hem, kan man ju alltid ta fram kartan och se, var man har varit.

New York har den storartade fördelen, att man aldrig kan gå vilse där och aldrig behöver fråga någon om vägen. Från första dagen hittar man nästan överallt, och det bidrar naturligtvis till, att man mycket fort känner sig hemmastadd. Stadsplanen är nämligen så genialiskt enkel och väl uttänkt, att, då man en gång lärt sig systemet, hittar man överallt och kan beräkna alla avstånd.

Det egentliga New York ligger på ön Manhattan mellan Hudsonfloden i väster och East River i öster. Den är

lång och mycket smal, ser på kartan ut ungefär som ett finger med en stor vårta på yttersta ledens undersida. Det är nätt och jämnt, att den kan kallas ö, för den norra ändan hänger nästan ihop med fastlandet; det är bara den smala ån Harlem River, som skiljer den därifrån. Om vi håller oss till fingerliknelsen, så är fingern alldeles sträckt och pekar åt söder (egentligen sydost). De yttersta fingerlederna ser ut på kartan, som om de vore håriga. De tjocka håren är de utstående pirerna vid dockorna. I yttersta fingerleden och särskilt i den omtalade vårtan ligger den gamla staden, de holländska nybyggarnas »New Amsterdam». I själva yttersta tippen ligger den gamla fästningen, »The Battery» och en park (The Battery Park). Ovanför den vidtar de egentliga affärskvarteren. Där har gatorna namn. Broad Street, Beaver Street, Beekman Street o. s. v. Och de är smala och krokiga som i vilken annan stad som helst. Nere vid Battery Park börjar Broadway, världens längsta gata. Den slingrar sig med svaga bukter upp genom hela Manhattan, kryper över Harlem River och kilar vidare på fastlandet, utöver stadsgränsen femton engelska mil från Battery. Var den egentligen slutar, är det visst ingen som vet, jag har förgäves frågat infödda new yorkare. De trodde, den gick till Canada. Ända till den möter Van Cortlandt Park vid 240:de gatan, är varenda tomt bebyggd på bägge sidor. Sedan löper den utmed parken, så att det bara finns hus på ena sidan. Ungefär vid 153:dje gatan, minns jag, att husnummerna var på 4000. Vid 262:dra gatan, där stadsgränsen är, måste det vara rätt nära 7000. Den är fingrets pulsåder i många

avseenden. Nere i affärskvarteret gör den just inte skäl för namnet Broad way (den breda vägen), för där är den ganska smal. Högre upp vid gatorna på fyrtiotalet börjar namnet passa bättre. Där är också centrum för stadens nöjesliv, teatrar, varietéer och lyxcaféer, så att om den biten kan man ju roa sig med en billig vits om dem, som vandra den breda vägen. Ännu högre upp är det snarast automobilaffärernas väldiga skyltfönster, som sätta sin prägel på gatan. Och ännu längre upp blir den en ganska fin bostadsgata med enstaka speceri- och blomsteraffärer. Ju högre man kommer, dess bredare och rakare blir den. Ovanför 59:de gatan, om jag minns rätt är den planterad med träd. På kvällen är den nog världens ljusaste gata, tack vare butiker och elektriska reklamer. De senare tar sig nog bäst ut på avstånd, men infödingarna går helst och beundrar dem på Broadway mellan 50:de och 30:de gatorna. De flesta reklamerna äro naturligtvis rörliga, en katt, som leker med ett trådnystan, en hand, som fyller ett glas ur en flaska, ett par jättestora ögon, som blinkar åt den nattlige vandraren. Många är naturligtvis »the biggest in the world» i sitt slag.

Men Broadway lockade mig på utflykt från affärskvarteret till gladare nejder.

Nere i de väldiga skyskraporna vid de krokiga gatorna kring Wall Street sköter man en stor del av Amerikas och för resten hela jordens affärer. Men dit skall jag föra den outtröttlige läsaren en annan gång. Där finns också de offentliga byggnaderna för stadens styrelse, City Hall, Hall of Records, posthus o. s. v. Likaså flera av de stora

tidningarna och pressbyråerna. Tomterna är värda svindlande summor och utnyttjas till sista tum. Man bygger i höjden och på djupet för att ta vara på utrymmet.

Om man vågar sig litet åt vårt-sidan av fingret, kommer man helt oförmodat in bland fattigkvarteren, där gatorna plötsligt tar den mest exotiska karaktär. Man är med ens i Asien, ser kinesiska skyltar på väggarna och möter kineser tassande i filttofflor med flätan lekfullt viftande eller blygt instucken under blusen. Ännu några steg, och man går i en italiensk stad, där folket lever sitt liv på gatan, brunhyade ungar springer omkring i bara skjortan, kvinnor i brokiga dräkter köper, säljer och grälar på trottoaren, männen latar sig i solskenet på trapporna. Eller kommer man mitt upp i en judestad, som säkert har fler rättrogna invånare än nånsin Jerusalem i all sin glans. Också där lever folket på gatan på orientaliskt vis. Och de allra flesta har något att sälja. Mest gamla kläder och byxhängslen.

Allt det, jag nu har talat om, låter ju inte alls, som om det skulle vara så lätt att hitta i. Men den gamla delen av staden är så liten, att man trots de krokiga gatorna snart är orienterad. Om man tog City Hall till medelpunkt, skulle man kunna inskriva hela den gamla stadsdelen i en cirkel med en engelsk mils radie. I norr skulle cirkeln nå det område, där den moderna, matematiskt regelbundna stadsplanen börjar. Från söder till norr går fullkomligt parallella avenyer med regelbundna avstånd. De är numrerade från öster till väster, Första till Tolvte avenyen. Den femte går alltså ungefär i mitten och är

benet i fingret. Men nu tror jag nästan, vi får överge fingerliknelsen och hålla oss till matematiken i stället.

Avenyerna skäras med regelbundna mellanrum av gator, som har namn efter sitt ordningsnummer från 1 till 262. Ännu så länge, det blir nog snart fler. Om nu en adress är t. ex. 24 West 32:d Street, så betyder det, att huset i fråga ligger vid den del av 32:dra gatan, som är väster om Femte avenyen och mellan Femte och Sjätte avenyerna. Femte avenyen räknas som mittlinje, allt som ligger väster om den heter West, allt på östra sidan East (öster). Numreringen utgår från Femte avenyen åt bägge hållen.

Praktiskt är det amerikanska gatusystemet. Har man en gång fattat idén, så hittar man över hela staden. Trots en del små inkonsekvenser, små extraavenyer, som blivit instuckna emellan de andra, och en förskjutning i numreringen, som uppkommer genom att Central Park tar upp hela området mellan Femte avenyen, 59:de gatan, Åttonde avenyen och 110:de gatan. Men européer brukar tycka, det är fasligt torrt och prosaiskt. Jag tycker inte det. Vasagatan, Rue de la Grande Chaumière och Knightsbridge är visserligen vackra namn, men vem tänker nånsin i vardagslag på, vad namnet betyder? Då man hör det, får man en minnesbild av gatans karaktär, som ju i allmänhet är alldeles oberoende av namnet. Och det ger numren lika mycket. Orden Fifth Avenue eller 59:th Street ger lika tydliga minnesbilder som t. ex. Vasagatan eller Piccadilly. Att namnen är lättare att komma ihåg än numren, tror jag inte heller. De är tvärtom rätt så krångliga ibland.

Rue Vercingétorix t. ex. är inte lätt att minnas för den, som inte läst Cæsar.

Naturligtvis är det omöjligt att införa det systemet i gamla städer. Till medeltidshus och renässanspalats skulle det ju heller inte passa riktigt bra. Men med skyskrapor och affärspalats går det bra i stil.

Fifth Avenue blev en verklig missräkning för mig. Jag hade hört amerikaner tala så mycket om den som en av världens stoltaste gator. Dess lyxbutiker skulle överträffa alla andra i elegans och prakt, dess miljonärspalatser skulle vara de rikaste och förnämsta i världen. I körbanans ekipager och bland de promenerandė på trottoarerna skulle man se de elegantaste damer och de mest välklädda herrar. Affärsdelen av Fifth Avenue sträcker sig från 24:de gatan till den 53:dje, ungefär. Naturligtvis finns där en mängd mycket luxuösa butiker, men som helhet står den långt tillbaka för Avenue de l'Opéra och Rue de la Paix i Paris. Det är enheten, som fattas, helhetsverkan. På de nämnda parisergatorna är inte bara var särskild butik elegant och smakfull, de passar samman, butiksraden och gatan blir ett vackert helt. Gatans harmoniska arkitektur, där inte ett enda hus bryter av störande mot de andra, bidrar till intrycket.

Vid affärsdelen av Fifth Avenue är arkitekturen allt annat än enhetlig. Femton- och tjugovåningshus knuffas med beskedliga tre- och fyravåningsbyggnader. Men jag vill visst inte bestrida, att många av husen är vackra var för sig. Och kanske en gång i framtiden (d. v. s. om några år, eftersom det är i Amerika) småhusen försvinner

och skyskraporna får grannar i ledet av sin egen släkt, och då kommer gatan att te sig behagligare.

Åtskilliga av de nuvarande skyskraporna är vackra, många är osköna. Jag skall längre fram tala om deras arkitektur.

Närmare Central Park blir Fifth Avenue miljonärernas gata. Där finns inga butiker, det är en jämn rad av palatser, praktfulla och dyrbara i material och arbete. Men i allmänhet ganska fula. Ofta har arkitekten inte trott sig om att göra ett självständigt konstverk, utan troget reproducerat italienska, franska eller holländska renässanspalatser, som den allmänna meningen sanktionerat som vackra. Det är kanske vackert att vara så blygsam och ödmjuk, men resultatet är i alla fall inte skönt. Om det nu beror på att luften och omgivningarna inte passar, eller att man har någon instinktiv motvilja för efterapningarna, njuta dem kan man knappast.

Då tycker jag bättre om den nedersta och äldsta delen av Fifth Avenue, där den börjar vid Washington Square och ända uppåt 20:de gatan. Där finns ännu gamla stilfulla aristokratiska hus, gediget smakfulla och förskönade av ålderns patina. Flera av de äldsta New York-familjerna, den verkliga amerikanska aristokratien med holländska eller gamla engelska namn, bor ännu kvar i sina palatser där.

New Yorks näst finaste, men allra vackraste gata är Riverside Drive. Den följer Hudson-flodens strand från 72:dra gatan nästan ända till Manhattans norra ända. Liksom Fifth Avenue är den fri från de plebejiska och buller-

samma spårvagnarna. Men en omnibustur längs Riverside Drive är ett omtyckt nöje vackra vår- och sommarkvällar. Man far genom gröna parker, förbi palatser i stora trädgårdar och ståtliga monument. Och utsikten över den breda floden och det höga New Jersey-landet på andra sidan är underbart vacker.

Jag har nämnt den väldiga Central Park, som sträcker sig över 879 acres mitt inne i stadens centrum. Amerikanerna har naturligtvis räknat ut, vad den är värd i dollars, men det har jag dessvärre glömt. Vad den är värd som viloplats för lungor och ögon, har jag däremot fullt klart för mig. Den är nästan lika vacker som den är stor. Med stora dammar, kullar och berg påminner den rätt mycket om Slottsskogen i Göteborg, fast naturligtvis väg- och broanläggningar är åtskilligt mera storslagna. Vackrare är den i alla fall inte. I ena hörnet ligger en zoologisk trädgård med många trevliga djur; en av vaktarna där är en stor humorist och säkert en av New Yorks populäraste män. Runt hela parken löper en förträfflig ridbana, som nästan alla tider på dagen är livligt trafikerad av ryttare. Men det är inte någon så exklusiv publik, som på Hyde Parks Rotten Row. Man ser damer och herrar i oklanderlig riddräkt på praktfulla irländska hunters, officerare på välbyggda tjänstehästar eller lätta poloponnys, men man kan också få se cowboys med vida fårskinnsbyxor från någon cirkus i stan eller herrar, som tydligen kommer direkt från kontoret och med halvt upphasade långbyxor spränger i väg på små sega Kentuckybronchos. De körande är också demokratiskt blandade, eleganta lyxbilar, i synnerhet små

förtjusande elektriska, som societetsdamerna kör själva, smäckra buggies och borgerliga »Ford» cars om varann. — På sommarnätterna är där en annan publik. Då är Central

GUNMEN ARBETA I CENTRAL PARK.

Park ett stort natthärbärge för de arbetslösa; på varenda bänk sitter sovande svarta klumpar, med vita fläckar, om natten är kylig — för tidningar är de fattigastes sängfiltar. En vinternatt skall man helst akta sig för att gå ensam genom Central Park. Då kan man lätt råka bli skjuten, om man inte är tillräckligt kvick att sträcka upp händerna,

då ett par »gunmen» (revolvermän) vill se efter, vad man har i fickorna. För då är parken favoritjaktmark för New Yorks »toughs» (ligister).

Vad som mest förvånade mig i New Yorks parker, var ekorrarna, de förtjusande små grå squirrels. De är så rörande tama och förtroendefulla. Så snart man stannar kommer de fram för att se, om man har något ätbart med åt dem. Det hände t. o. m., då jag stod riktigt stilla, att någon ovanligt modig ekorre klättrade uppför mina ben och satte sig på min axel för att titta efter, hur jag såg ut i synen.

Ungefär vid Fyrtionde gatan börjar de typiska bostadskvarteren, hela gator med alldeles likadana enfamiljshus. Har man glömt sitt husnummer, är det omöjligt att känna igen huset och hitta hem. Likadant inredda är husen ofta, då möblerna köps från samma stora butiker. Så jag förstår historien om mannen, som gick i fel hus på kvällen, men inte märkte misstaget, förr än han kom in i sängkammaren. Frun var det första, han fann olikt sitt eget hem, och dessutom låg det redan en annan karl i sängen.

Men alla de människor, som ha sitt arbete på Manhattan, får inte plats att bo på den ön. Många finner billigare och mer lantliga bostäder i någon av de andra fyra stadsdelarna av Större New York. Namnen på dem är: Bronx, norr om Harlem River, Brooklyn på Long Island, Richmond på Staten Island och slutligen Queens i Queens county. Om man väljer en bostad på Manhattan, skall man helst fråga en inföding till råds först. Annars kan man utan att ana det råka upp i ett mindre gott kvarter, som kan

ligga mitt uppe ibland hyggliga stadsdelar och se fullt oskyldigt ut för den omisstänksamme främlingen. Vill man bo i West, skall man akta sig för gatorna på 40-talet och dem på 60-talet. En adress där låter inte bra, och delvis håller de kvarteren på att övergå till »svart stadsdel», negerkvarter.

Ja, nu hoppas jag herrskapet åtminstone hittar i New York, då ni kommer dit. Men det är en del andra saker, jag skulle vilja tala om för Er, innan Ni reser. Så köp inte biljetten ännu!

The biggest in the world.

»Det största i världen» hör man ju allt emellanåt i Amerika. Men inte på långt när så mycket, som man föreställer sig, innan man kommer dit. Amerikanarna själva är så vana vid sina väldigheter, att de inte längre tänker på att skryta med dem. Och det är för dem en så självklar sak, att allting i deras land skall vara större och bättre än i Europa, att det skulle vara onödig tidsspillan att tala om det. Men då man går och ser sig om i deras land, finner man mycket, som man har svårt att tro, att det är riktigt sant och verkligt, så långt ligger det utom och över alla mått, som vi vant oss anse rimliga och möjliga i Europa.

Alla dessa oerhörda människoverk har skapats av en och samma kraft: den väldiga, konkreta amerikanska fantasien, som aldrig svindlar varken för bottenlösa djup eller på ofantliga höjder; och den amerikanska företagsamheten, som inte vet av några omöjligheter. Och då dessa bägge tar den mäktiga dollarn i sin tjänst, blir storverk gjorda.

Då en amerikan får en sådan storslagen idé, frågar han inte: Är den möjlig? utan: Var skall jag få pengarna till den? *Att* han skall få dem, kan han vara säker på, om

det bara gäller ett tillräckligt stort företag. För den slags genialitet fattas det aldrig förståelse i U. S. A.

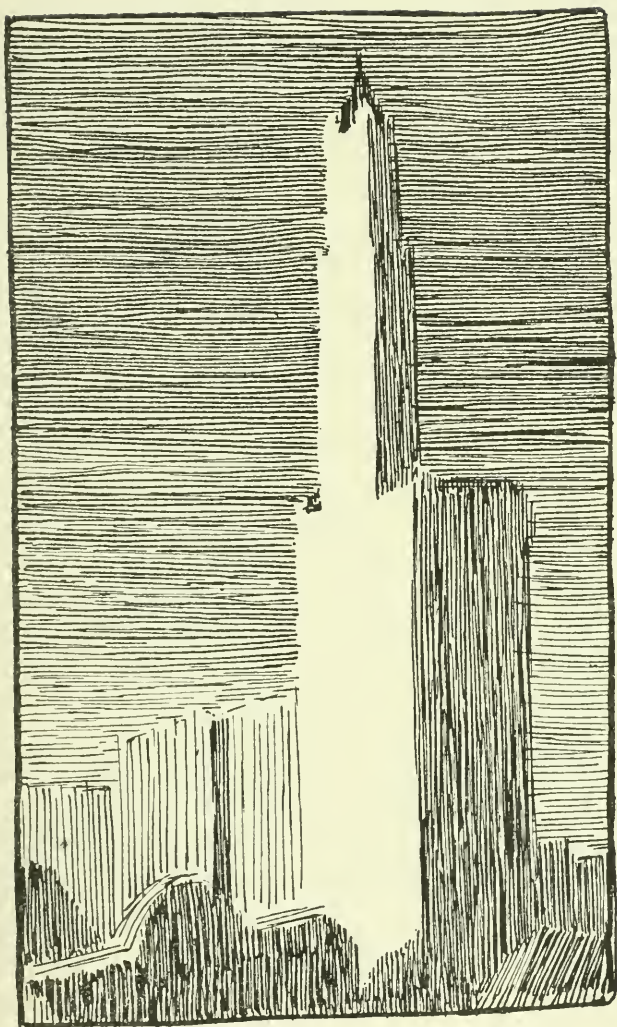
De stora amerikanska affärsmännen har mycket gemensamt med den italienska renässansens stora konstnärer. Läs Benvenuto Cellinis memoarer och jämför dem med, vad någon av vår tids stora amerikaner skrivit om sitt livs arbete. Grunddraget hos båda är den oerhörda vitaliteten, den sjudande livskraften. Benvenutos puls »var icke som en människas, utan som ett lejons, en drakes». Inför somliga stora amerikaner har jag haft intrycket, att de icke haft mänskliga nerver, utan elektriska koppartrådar. Benvenuto arbetade, så att hans tyska gesäller, som sökte mäta sig med honom, blev sjuka och dog av överansträngning. Pulitzer, en av de stora tidningskungarna, hade sex eller sju privatsekreterare, som han dagligen tröttade ut, den ene efter den andre.

Liksom de italienska konstnärerna har de amerikanska stormännen sin samtids förståelse och beundran. De kan ha motsatta intressen, kämpa på liv och död i dollarstriden, men de beundrar varann och erkänner det storslagna i motståndarens idéer. Det är något helt annat än den klickens inbördes beundran, som Dickens berättar om i Martin Chuzzlewit, där var amerikan i sällskapet säger om den andre, att han är »en av de största medborgarna i detta land». Den sortens amerikaner finns nog ännu, gudnås, men det är inte dem, jag talar om *nu*.

Det är aldrig kapitalets storlek eller arbetets omfång, som avskräcker från ett nytt företag. Chicagos kloaker tömdes i en flod, som föll ut i Michigansjön. Det var

osunt och otrevligt. En man fick idén att *vända floden*, låta den rinna åt andra hållet. Det blev gjort. Nu utfaller den i Mississippi. Golfströmmen gör Nordeuropas klimat tempererat. En amerikan föreslog att leda den över till Nordamerikas kust. Förslaget strandade, egendomligt nog, åtminstone tills vidare. Men det var icke kostnaden, heller inte hänsynen till att Europa skulle bli obeboeligt, som gjorde det om intet (européerna kunde ju flytta över till Amerika). Dels var det kanske, att de två andra väldiga nationalföretagen inte var avslutade (Panamakanalen och bevattningen av ödemarker i de inre staterna), dels kände nog amerikanarna, att deras nuvarande aktivitet och företagsamhet inte skulle trivas i ett mildare klimat. Det är nog tvärtom det stränga klimatet, som alstrar och uppehåller deras oerhörda vitalitet. Den starka, kalla, syremättade oceanluften, som kommer dem att brinna med så stark låga — och brinna ut så fort.

Det är originaliteten, initiativet och de nya idéerna, som uppskattas i affärsvärlden. Och som betalar sig. Manhattan blev för trång, tomterna svindlande dyra, de andra öarna var för avlägsna. Gott, kan vi inte bygga på bredden, så bygger vi på höjden. Så kom skyskraporna till. (Den första byggdes visst för resten i Chicago.) Den nya vägen var öppnad, det var bara att gå vidare; tio-, tjugo-, fyrtio- och femtiovåningars hus kom till på några år. Nu har Woolworth building rekordet, 793 fot och 55 våningar hög, den högsta bebodda byggnad i världen. Men härnäst jag kommer till Amerika, har den säkert fått lämna titeln »the biggest in the world» till någon annan.

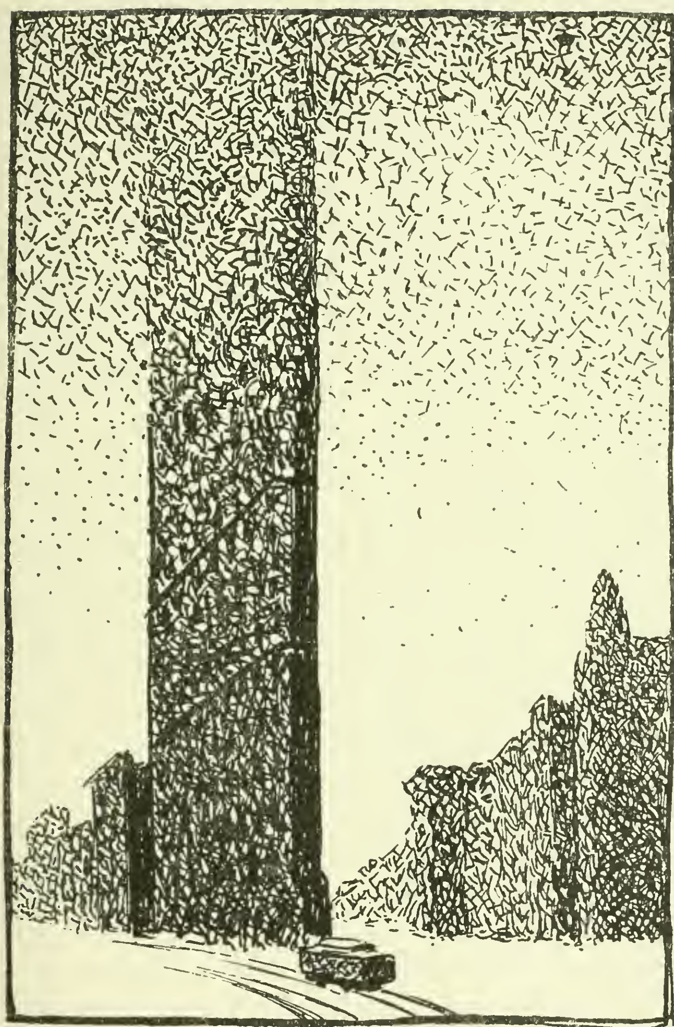

WOOLWORTH BUILDING.

S—153274. Cederschiöld, Infödingarna på Manhattan.

Arkitekterna påstår, att det inte finns något, som hindrar dem att bygga hundra våningar i höjd. Men innan man kommit så långt som nu, har det varit många svårigheter att övervinna. Först var det det gamla systemet att bygga upp väggarna sten på sten, och låta själva murarna bära upp våningar och tak och hålla ihop huset, som visade sig odugligt. Det dög inte mer än högst tio våningar upp i luften. Då fann man på att bygga ett skelett av väldiga järnbjälkar. Det byggs först och ser ut som en järnbro ställd på ända. Se'n fyller man i golv, väggar och tak. Ibland börjar man med de högre våningarna, ibland med de nedre, allteftersom det lämpar sig bäst. Väggarna är ändå bara till för att skydda mot regn och blåst, ett slags skärmar och ingenting annat. Men då man kom upp till sjutton, aderton våningar, var det systemet inte nog. Då hittade man på att »*ankra*» byggnaden, så att den skulle kunna motstå det oerhörda vindtrycket. Arkitekterna hade lånat brokonstruktörernas teknik för skelettet. Nu tillägnade de sig hamnbyggarnas metod att ankra en pir eller ett fyrton. Ända nere på klippgrunden byggde de väldiga stenkistor, på dem eller i dem ställde de pelarna, som bar upp huset. Somliga av de största skyskraporna sträcker sig på så vis ända till 100 fot ned under jordytan. Singer Building har sina stenkistor 92 fot under jorden och som ytterligare vindankare femtio fot långa järnbjälkar ned i grunden.

Det är inte billigt att bygga sig en skyskrapa. Men själva tomten är i alla fall bland de större utgiftsposterna. Det högsta pris, jag kan erinra mig ha hört, är 576 dollars

FLATIRON BUILDING I SNÖDIS.

pr kvadratfot. Men det är inte bara pengar det kostar. Den obevekliga statistiken, som också sysslar med arbetarnas risker, säger, att det i genomsnitt går åt ett människoliv pr våning. Så talrika är olyckshändelserna vid byggena.

Hissarna gör skyskraporna beboeliga. Det finns ibland ända till ett tiotal och mer. De är närmast att jämföra med järnvägståg. Somliga är lokaltåg, som stannar vid var våning och bara går t. ex. till den tolfte. Så finns det olika snälltåg, de, som stannar vid 12:te—20:de våningarna, vid 40:de till 50:de o. s. v. De kör rätt fort, ibland 30 våningar på lika många sekunder.

Nedre våningen i en skyskrapa är oftast som en stor hall med pelargångar. Där finns då en mängd butiker, där man kan köpa cigarrer, tidningar, böcker, blommor, sötsaker etc. etc. Dessutom telegraf- och telefonbyråer, budbärarkontor, byrå för teater- och varietébiljetter o. s. v. Vidare en slags upplysningsbyrå, där man kan få reda på den, man söker; samt slutligen hissarnas nedre station, under kommando av ett slags stationsinspektor, som blåser av tågen. I jordvåningen, eller rättare den översta av jordvåningarna, finns barberare, manicurist, skoborstare o. s. v I samma våning är ofta kassavalven. Naturligtvis eldfasta. Hela byggnaden är eldfast. Åtminstone kallas den så. Det är så mycket i Amerika, som kallas eldfast, men i allmänhet brinner det rätt bra ändå.

I andra och tredje våningarna *nedåt* räknat från gatan är fullt av dynamomaskiner för elektriska ljuset och hissarna, ångmaskiner, pumpar, värmeledningsmaskiner, vattenled-

ningar, rör, ledningar, ugnar och pannor i det oändliga. Jag har sett det, fast jag inte begrep mycket av det.

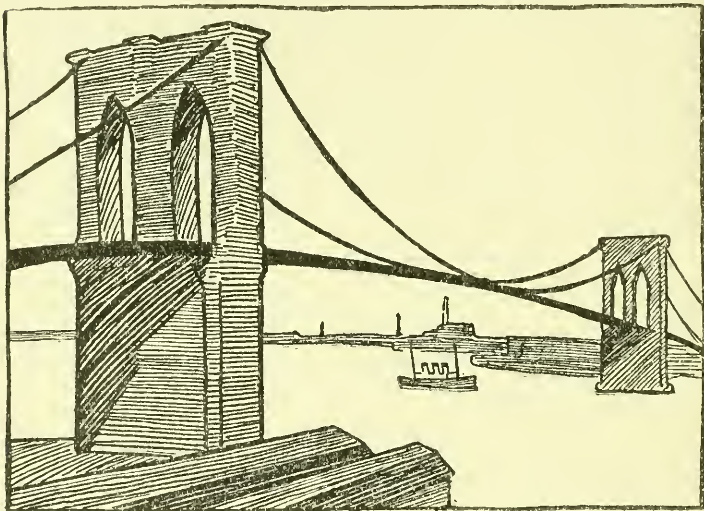
Och personalen i en skyskrapa!

Egen poliskår (i uniform), hissförare, maskinister, sopare, skurgummor, fönstertvättare, alla under befäl av en superintendent. (Vice värd törs jag inte kalla honom, för han är så fin.) 100,000 dollars om året lär det kosta att underhålla en sådan byggnad. Men det lönar sig nog ändå, om hyresgästerna betalar ordentligt. I nr 1 Wall Street betalas i hyra för första våningen och undervåningen (28 × 28 fot) 40,000 dollars om året. En annan skyskrapa har 4,000 kontorslokaler och en befolkning av 10,000 personer. Om jag nu bara får tala om, att där i samma hus finns över 16 miljoner tegelstenar ovan jord, så skall Ni få slippa siffror på en stund. (Det är visserligen inte jag, som har räknat tegelstenarna, men jag tror det ändå.)

Det är ju inte så lätt att förena det största i världen med det vackraste. Skyskraporna står ännu helt och hållet på experimentets stadium i konstnärligt avseende. De söker ännu sin form. Jag tror, att det där finns oändliga arkitektoniska skönhetsmöjligheter, då arkitekterna en gång lär sig frigöra uppgiften från det för vanliga byggnader traditionella och finna en skyskrapans egen stil. Jag har redan förut talat om, hur vackert de kan ta sig ut från sjön, i synnerhet på kvällen, då de strålar av ljus. Men också på nära håll kan de bli underbart vackra. Det är då dimman sveper in dem i ett nedåt förtonande flor, medan övre delen av byggnaden helt försvinner i töcknet. Då verkar de luftiga som en hägring, fantastiska och mys-

tiska som en lysande brygga mellan jord och himmel. En vandring i New York i lätt dimma är bland det underbaraste, jag upplevat.

Om skyskraporna ännu söker sin stil, så har de stora broarna redan funnit sin. Jag tvivlar på, att något annat

BROOKLYNBRON.

verk av människohänder kan visa så stora, hela och ädla linjer som de tre väldiga broarna mellan New York och Brooklyn. Järnarkitekturen är väl ett av de vackraste och säregnaste konstnärliga uttrycken för vår tid. En konst, omedvetet framvuxen ur den praktiska nödvändigheten, en skönhet framsprungen ur matematiska jämviktsberäkningar. Den äldsta av dem, Brooklynbron, är ett ståtligt

monument av amerikansk seghet och viljekraft. Den tecknades av John Roebling, som förut byggt Niagarabron. Han dog medan de förberedande arbetena pågick och efterträddes av sin son, William. Han i sin tur blev svårt skadad och ofärdig för livet vid en eldsvåda under grundläggningsarbetena. Från sin villa på höjden på Brooklynstranden fortsatte han att leda arbetet med hjälp av starka kikare och telefon. Och han gjorde det färdigt. Titeln »the biggest in the world» har hans bro nu fått avstå till sin granne Williamsburgbron, som är 2,400 meter lång och 45 meter hög på mitten.

*

Första gången jag skulle resa med tåg från New York trodde jag på fullt allvar, chauffören tagit miste på adress och kört mig till ett jättebibliotek, ett senatspalats, ett amerikanskt Pantheon eller något liknande, i stället för till järnvägsstationen. Han stannade framför ett jättelikt marmorpalats, jag gick genom pelargångar med mosaikgolv och kom ut i en hall, så väldig, att en människoflod på tusentals personer, som ständigt strömmade till genom gångarna, försvann som en bäck i sanden. Där upptäckte jag de första kännetecknen på en järnvägsstation, biljettluckor och väntsalar på sidorna. Men några tåg syntes inte till, inte heller märktes något av den sot- och stenkolslukt, man brukar känna på järnvägsstationer. Tågen fann jag gömda bakom hallen, under jorden, där spåren gick i flera våningar på olika nivå. Men sot- eller ånglukt var det inte spår av där heller. Alla tåg går med

elektricitet åtminstone till närmaste station utanför staden. Jag får erkänna, att Grand Central- och Pennsylvania stationerna i New York försköt mina begrepp om järnvägsstationer ganska betydligt. Förut hade jag ansett t. ex. stationen i Hamburg både stor, prydlig och mönstergillt organiserad. Men jag tror inte, man skulle behöva klämma ihop den mycket för att stoppa in den hel och hållen i stora hallen på Pennsylvania-stationen i New York. Jag är bara rädd, den skulle smutsa ner för mycket där. Dessa väldiga järnvägsstationer är beräknade för ett framtida New York med dubbelt så många invånare som nu. Men det är inte bara utrymme och bekvämlighet för de resande, järnvägsdirektörerna tänkt på. De praktfulla palatsen är monument över järnvägsbolagens rikedom och makt (och på så vis en reklam). Därtill är de en hedersbetygelse för staden New York, vars förgård och inkörsport de är för alla de miljoner resande, som kommer in till staden genom deras triumfbågar.

*

Det skulle fylla många spalter och slita ut många superlativer att tala om allt, som är »biggest in the world» i sitt slag i New York. Dit skulle höra välgörenhetsinrättningar, parker, telefonsystem, elektricitetsverk och mycket annat. Hamnen är väl den största i världen och fartygen, som ligger där de väldigaste. Handeln är väl också den största. Tre miljoner stycken värdepapper har på en enda dag bytt ägare på Stock Exchange. Postverket behandlar 10 miljoner försändelser pr dygn. Kommunikationslinjerna

inom staden är de längsta såväl som de yppersta. Endast spårvägslinjerna transporterar 452 miljoner människor om året. Underjordiska järnvägen säkert ännu flera. Tidningarna är egendomligt nog inte de största med avseende på upplagor, men däremot, då det gäller omfång.

Världens rikaste män bor väl i New York. De fattigaste antagligen också. Det är sannerligen ytterligheternas stad.

De största olyckshändelser och katastrofer inträffar ju också i allmänhet i Amerika. T. o. m. naturen, klimatet går till ytterligheter.

Att nästan allt »det största i världen» är hopat i Amerika är ingalunda en kuriositet eller en tillfällighet. Det är resultatet av ett av de viktigaste dragen i den amerikanska karaktären eller snarare resultanten av flera olika krafter och egenskaper. Grunden ligger i det amerikanska folkets uppkomst och de säregna förhållanden, under vilka det bildats och lever. De är alla avkomlingar av immigranter, de djärvaste, företagsammaste från alla Europas folk. Deras förfäder var mer eller mindre äventyrare, som sökte bryta sig en bana genom sin personliga duglighet. *Tävlan* blev skarpare där än i Europa, därför har rekorden blivit högre. Det hårda klimatet och det mödosamma nybyggarlivet har hållit rasen sund och utvecklat dess kampduglighet och uppehållelsedrift. Mannens personliga duglighet, uppmätt i dollars, betyder allt, börd och förbindelser mycket litet. Rasblandningen har också sin betydelse. De flesta blandfolk når en period av hög utveckling, då folken börjat smälta samman. Det visar norditalienarna

under renässansen, engelsmännen under nyare tid och våra dagars amerikaner.

Amerikas »the biggest in the world» är ingalunda något att skratta åt som en vurm eller en barnslig skrytsamhet. Det är de beundransvärda resultaten av flit, företagsamhet, djärvhet, en genialitet och en energi, som övervinner alla hinder. Nu är all denna verksamhet riktad på den materiella utvecklingen. Då Amerika en dag på allvar börjar hålla sina tävlingar på den andliga utvecklingens Stadion, kanske vi få se dem slå världsrekorden också där.

På New Yorks gator.

Städer som Paris eller London har en utpräglad karaktär, en stämning, som man nästan genast fattar och njuter. Hur de olika stadsdelarna skiftar, har de dock London- eller Pariserkaraktären kvar. Och stadens stämning inverkar så starkt, att man känner sig som en något olika människa i den ena staden än i den andra.

New Yorks stämning och karaktär är betydligt svårare för främlingen att få fatt på. Dess skönhet svårare att lära sig njuta. Det är liksom den moderna konsten. I en kubistisk målning t. ex. kan det finnas oändligt mycken skönhet, men de flesta är vana att endast erkänna och njuta det, som är kanoniserat och stämplat som vackert av hävd och allmän mening. Därför kan vem som helst njuta skönheten och stämningen i Neapel eller Tunis. Ty där finns det traditionellt vackra, stämningsfulla och pittoreska. Likaså i Paris och London. Där hjälper oss århundradens konst och litteratur att förstå och njuta det säregna i stadens karaktär. Gatunamn och historiska byggnader väcker minnen från landets historia och visar sambandet med äldre tider.

I Amerikas stora städer gäller det att själv vara upptäckare och gå på jakt efter nya skönheter och stämningar och att lära sig njuta dem, utan hjälp av idéassociationer och igenkännanden från böcker, man läst, och tavlor, man sett. Men lyckas man då finna något, ger det dubbel glädje: upptäckarglädjen och den njutning, som ligger i att vara ensam om något vackert, att få njuta det alldeles för sig själv. Därtill är allt så nytt. Sprudlande, skummande nutid, utan en tanke på traditioner och forntid.

Mitt intryck av New York är, att staden som helhet inte har någon utpräglad karaktär. Men de olika stadsdelarna har var sin stämning för sig, som man småningom kommer underfund med.

Först lär man sig njuta affärskvarteren, »down-town», kring nedre Broadway, Broad-street och Wallstreet. Det första intrycket är nästan skrämmande. Man känner sig hemsk till mods djupt ner i en mörk och tvärbrant klyfta, på botten av en dal, där skyskraporna reser sig som stupande väldiga berg på bägge sidor. Man liksom känner deras tyngd och blir beklämd. Men då man farit upp och ner i hissarna och gått i kontorsvåningarna några veckor, blir man mera bekant med skyskraporna och van vid det säregna livet i dem. Den beklämmande känslan försvinner, man ser inte längre helheten, gatudalen mellan husbergen, utan ser detaljerna, livet på gatan, lever med i det och uppgår i dess stämning. Gå dit en vardagseftermiddag, just då kontoren stängs, lyktorna börjar tändas och skymningen slås ihjäl av butiksfönsternas ljushav. En ström av människor flyter i hastigt lopp genom gatorna, från varje

hus kommer vällande en strid biflod, utan uppehåll ideligen nya människor, som ilar förbi, glider in i ljusfältet från ett butiksfönster, försvinner i skymningen ett ögonblick för att strax dyka upp i den olikfärgade ljuskäglan från nästa fönster. Och högt upp i luften flammar ljusreklamerna.

Häng fast ett ögonblick vid en lyktstolpe, så att inte strömmen rycker er med, och se på dem, som går förbi! Springer skulle man nästan kunna säga, för de störtar i väg med en fart, som gällde det att komma först till en gratisutdelning av Pacific-aktier. Det betyder inte alls, att de verkligen har bråttom, det är bara ett uttryck för deras temperament, att de springer. Man kan få se en amerikan komma störtande gatan fram, som hade han Döden i hälarna, plötsligt möter han en bekant, stannar, skakar hand, pratar om väderleken, går in på en bar, spelar tärning (»schäkar dajs» säger svensk-amerikanerna), dricker en cocktail — för att sedan rusa vidare igen, tills han möter nästa vän. Det är helt enkelt deras gångart.

Man snappar upp små bitar av samtal, mycket små, efter de går så fort: »— när consols stiger» — — »hon har tolv dollars i veckan, bara för hon ser bra ut» — — »— slår vad om hundra dollars» — — Pengar, dollars i alla munnar och i alla hjärtan.

Se på dem, det är ett vackert folk, högväxt, smidigt och kraftigt. Brutala ansikten ser man emellanåt, ofta vackra, men sällan fina. Männen är välklädda och moderna, säkert elegantare än samma klass i något annat land. Av kvinnorna är många vackra, de flesta ser pikanta ut. Naturligt nog, då en ful flicka sällan lyckas få en kontors-

plats. Eleganta är de alla och ultramoderna. Men det är en förunderlig uniformitet i deras dräkt. I Paris finns det samtidigt ungefär hundra olika moder, var och en väljer det, som klär henne, anpassar det för sitt utseende eller skapar en egen liten variation av andan i modet efter sin privata smak. Här finns det tre eller fyra sätt, en dam kan vara klädd på. Fastän modeklänningen göres av olika stoff, till 100 dollars för den högre medelklassfrun, ända ner till 7,49 dollars för tjänsteflickornas söndagsstass. Men alla är lika moderna och klädda i samma uniform. Man kan inte låta bli att tro, att de är lika uniforma invärtes. Till och med de vackra ansiktena blir banala. Första tiden, man är i New York, förvånar man sig över, hur många vackra flickor man ser. Man kommer in i en spårvagn, ser en förtjusande vacker flicka och sätter sig naturligtvis mitt emot henne, för att få se ordentligt på henne. Men efter ett par minuter är man trött på skönheten, finner den banal, uttryckslös och tråkig, och börjar läsa The Journal i stället.

Folkströmmen bildar forsar ner för trapporna till underjordiska järnvägen, »subway'n». Där nere är det så proppfullt, som man överhuvud taget kan föreställa sig, och så lika mycket till igen. En vagn är aldrig »fullsatt». Så länge en människa kan pressas in i dem, som redan är i vagnen, av hela trycket av de hundratals väntande på perrongen, så länge finns det plats. Värst är det naturligtvis morgnar och kvällar. Troligen sitter det folk på bänkarna utefter sidorna av vagnen, men dem ser man ingenting av, så fullt är det i gången mitt i vagnen. Där

står man så packad, att det faktiskt kan hända, att man av trängseln blir lyft några tum från marken och blir hängande i luften till nästa station. Då det är vackra flickor, man är inklämd i, kan man ju ta det lugnt, men om det är gamla feta negerkäringar, man pressas in i, förlorar resan mycket av sitt behag. De, som inte är mera packade, än att de har luft för att tala, pratar om dollars, förstås, och möjligen om baseballspelarna och deras löner. Och runt omkring ser man alla käkar röra sig, taktfast och energiskt. Jag har visserligen aldrig sett några statistiska uppgifter om det, men jag är övertygad om, att mer än halva befolkningen är hemfallen åt gummituggningslasten. Män, kvinnor och barn. Det är bara de, som inte har råd, och de, som verkligen är för fina (och det är inte så fasligt många), som låter bli. Kunde de bara lära sig tugga med stängd mun, skulle mycket vara vunnet. Men det lär de nog aldrig.

*

Litet högre »up-town» är de arbetslösas klubb, Madison Square, en park vid korsningen av Fifth Avenue och Broadway. Dit skall man gå en vårdag vid elvatiden på förmiddagen. Längs gångarna står bänk vid bänk i oavbrutna rader, men man får leta länge efter en sittplats. Ty där sitter en god del av New Yorks 10,000 arbetslösa, vilande efter nattens och morgonens mödor. De, som ännu har några slantar kvar, har tillbragt natten på britsen i ett lodginghouse eller som inneboende hos en arbetarfamilj i något »tenementhouse», där de fått ligga på golvet för »five

SOVER I PARKEN MED TIDNINGAR SOM TÄCKE.

cents a spot» (5 cents platsen). De andra har sovit i parken, på bänkarna eller gömda bakom några buskar. Polisen här har mera barmhärtiga instruktioner än i London, den

låter de stackars uslingarna sova, åtminstone då det inte är så kallt, att de riskerar att frysa ihjäl.

På morgonen har de varit uppe med solen för att gå igenom tidningarnas annonser om lediga platser. Den, som är rik nog att kunna spendera en cent på en tidning, får strax två fattigare olycksbröder bredvid sig, som över hans axel spanar efter nya möjligheter att komma in i det ordnade samhället igen. Sedan har jakten börjat, det gäller att vara först på platsen, närmast dörren i den långa kön av arbetssökande, då fabriken eller verkstaden öppnas på morgonen. Ibland kan det bli en timmes vandring eller mer, då man skall över till Brooklyn eller New Jersey. En ganska hopplös vandring, då bland hundra sökande kanske två eller tre blir antagna.

Efter den dagliga missräkningen samlas de åter på bänkarna vid Madison Square för att vila, prata och sova, slå ihjäl tiden, tills nästa morgons tidningar kommer med nytt hopp och nya missräkningar.

Det är en underlig samling, lika blandad som New Yorks befolkning. Många har ännu snygga kläder och till och med rena kragar. Det gäller att behålla dräkten prydlig framför allt, det beror mycket på den, om man kan finna arbete. Därför finner de italienska skoputsarna, som går från bänk till bänk med sina lådor, arbete här och där. Skorna är det, som först vill förfalla i dräkten, och arbetsgivarna kastar ofta en blick på dem, då de granskar de arbetssökande. Många är unga, kanske de flesta. Där finns unga amerikaner från västern och södern, som kommit till New York för att göra sin lycka, och nu trampar

staden runt i väntan på en chance. De håller i allmänhet humöret uppe, skämtar och pratar med varann. Där finns tungsinta tyskar och svenskar med trötta drag och ensamhet och hemlängtan i blicken. Ryska och polska judar med sorgsna orientaliska ögon. Italienare, som glömmer sina olyckor för stundens solsken och ro, ler och grinar, medan de äter apelsiner för sin sista nickel. Tätt intill på Fifth Avenue börjar den fina världen sina uppköp, på Broadway går trafiken i en jämn ström, automobilerna tutar, »the elevated» slamrar förbi på sin viadukt, överallt brådska och liv. Men här på Madison Square är det lugnt och tyst i solskenet, en paus i storstadens jäkt. Här finns människor, som har tid att njuta av solen, läsa sin tidning och fundera över livet. Men hur många av dem har tillräckligt lyckligt lättsinne för att njuta den tvungna vilan?

Utlänningarna, immigranterna, är i oerhört flertal. Det är de, som konkurrera om så gott som allt kroppsarbete och lägre sysslor i New York. Den infödde amerikanen behåller de mest inbringande yrkena för sig själv och låter betjäna sig av immigranter och negrer. Infödda newyorkare är det ont om i New York. I Paris och i London har jag sett dem, men i New York hade jag varit ett par månader, innan jag träffade någon. Och den första, jag fann, var en flicka, som var född i automobil mellan Long Beach och New York.

Om man följer en infödd amerikans dag i New York, får man se, till vilken grad han betjänas av utlänningar. Hans betjänt väcker honom om morgonen, det är en japanes. Strax efter kommer tvätten, och han betalar sin tvätt-

räkning till en kines. Han tas ner i hissen av en negerpojke, får sina brev av portvakten, som är svensk, låter sina skor putsas av en italienare på hörnet. Tar en cab, som körs av en irländare eller engelsman. Slinker in på en rakstuga och blir skrapad i ansiktet av en tysk. Får senare sin lunch serverad av en fransk kypare och äter den till tonerna av ett zigenarkapell. Åker han spårvagn, är konduktören spanjor eller dansk. Om en slarvig gatsopare stänker ner honom med sin kvast, så är det en ryss eller en neger. Går han på ett teaparty på eftermiddagen, släpps han kanske in av en norsk husjungfru, och till gästernas förnöjelse uppträder ett par sydamerikanska tangodansöser. Och skulle han slutligen ha druckit för mycket skotsk whisky och hitta på några dumheter på hemvägen, så är det en irländsk konstapel som häktar honom.

New York har ungefär fem miljoner invånare. Därav nära *en* miljon judar, av vilka naturligtvis minst hälften är födda i landet, 900,000 tyskar, 500,000 italienare, minst 150,000 negrer, kanske 80,000 skandinaver, säkert dubbelt så många irländare, rätt många sydamerikaner, spanjorer, greker och turkar, samt slutligen, ingen vet hur många kineser. Så det blir sannerligen inte mycket plats för infödda amerikaner. Och man törs nog rätt lugnt påstå, att New York är en av världens mest internationella städer.

I allmänhet bor utlänningarna i sina egna kvarter, mest neråt East i de gamla ruskiga »tenementhouses». Där har de bibehållit sina vanor och egenheter och satt sitt lands prägel på gatulivet. Italienarna lever på gatan, liksom vore

de i Neapel, köper, säljer, äter, torkar tvätt, grälar och kurtiserar liksom hemma hos sig. Judarna går omkring i sina långa kaftaner, säljer gamla kläder, byxhängslen och skjortknappar, prutar och köpslår. Kineserna tassar omkring på tysta filttofflor och försvinner i mystiska underjordiska butiker, opiehålor, bordeller och téhus med kinesiska skyltar och inskrifter. Det är en underligt koncentrerad värld, där man med ett par steg kommer från Italien till en rysk judestad och vidare till ett hörn av Mittens rike.

Vill man se något mera amerikanskt, skall man gå till de nyare kvarteren intill East River, uppåt gatorna med nummer på sjuttiotalet. Det är en blandad slumbefolkning av något mera amerikaniserade italienare, irländare och tyskar. Gatan kryper och krälar av barn, svartmuskiga, rödlurviga och linblonda. En varm dag skall man se dem, då en stor del av ungarna inte är klädda i annat än en skjortstump och sitt eget smutsiga skinn, andra traskar omkring i vinterns underkläder, hopsydda i ryggen, sedan yttre lagret av vinterkläder skalats av eller sprättats bort. I gatukorsningarna är det krogar i alla fyra hörnen och i vartannat hus mellan gatorna dessutom. Jämt möter man små töser eller pojkar med lillgamla ansikten, bärande en liten bleckspann med öl. Ibland ser man dem stanna på gatan och försiktigt dricka av litet grann av ölet, så att det skall bli lättare att bära utan att spilla. Det är vid höga böter förbjudet att låta barn hämta öl eller att sälja öl till minderåriga. Att döma av vad man ser på gatorna, måtte polisen räkna åldersgränsen för minderåriga vid tre år

eller möjligen fyra, för många av ölhämtarna kan nätt och jämnt gå med den tunga bleckspannen i famnen.

Utanför husen står avskrädestunnorna otömda långt fram på dagen, och barnen gräver och rotar i dem för att finna leksaker, avbrutna knivar, trasiga buteljer och andra förtjusande ting. Stanken är fyllig och oändligt sammansatt av all slags snusk, orenlighet och förruttnelse.

Jag passerade genom ett sådant kvarter en vårdag i fjol på väg till Rockefellerinstitutet tillsammans med en god vän, som var läkare. Just som vi kom runt ett hörn, fick vi se en ölvagn med full fart rulla upp i en skock lekande barn, som flydde åt alla håll. En liten stackare blev kullslagen i brådskan, hästarna undvek med obegriplig varsamhet att trampa på honom, men ena hjulet av den tunga vagnen gick rakt över magen på det stackars lilla kräket. Vagnen stannade, kusken grälade, barnen skrek, mödrar kom tillrusande från alla håll och ropade på sina ungar och jämrade sig på alla möjliga språk, tyska, italienska, ryska och jiddisch. Vi fick in den skadade pojken på ett apotek, en poliskonstapel höll dörren fri från den nyfikna och skränande massan. En italienska kom farande med utslaget, okammat hår, knuffade undan polisen, kastade sig på golvet framför barnet och ropade: »Giacomo, Giacomo! Giacomo mio!» Då hon lugnat sig något, satte hon sig på en stol och fick barnet i knät och vaggade honom fram och tillbaka och skrek och jämrade på blandad italienska och engelska: »Papa, papa! What will fathera say when he coma! Oh poverino!» Hennes ansikte föreföll mig så märkvärdigt bekant, och plötsligt gick det upp

för mig, att jag sett henne på »Olympic» på överresan. Jag mindes också mannen, som var en av de få italienare ombord, som talade litet franska, han hade arbetat som stenhuggare i Provence. Och det dök upp för mig, att han sagt som ett av skälen för sin utvandring, att barnen skulle få så mycket bättre uppfostran i Amerika. Underligt, då man så av en slump får tag i olika bitar av ett liv.

Egendomligt amerikanskt var det, att min vän, som dock är magspecialist, inte fick lov att ens undersöka pojken, förr än ambulansläkaren kom. I alla fall dog pojken, så snart de tog kläderna av honom. Modern svimmade och fick sedan hysteriska skrattanfall. Jag har sett åtskilliga människor dö, men detta var bland det meningslösaste och mest upprivande. Och ändå sker det uppåt 10,000 olycksfall om året i New York — av vilka tre fjärdedelar skulle kunna undvikas med effektivare skyddsanordningar.

*

En annan amerikansk gatuscen. Det var en stillsam vardagsförmiddag på en av de finare bostadsgatorna helt nära Central Park. Gatan låg nästan folktom i solgasset, endast en blomsterförsäljare drog fram med sin kärra och ropade ut sina varor. Plötsligt kom en man springande runt hörnet med rocken flaxande efter sig, i vansinnigt lopp, som man springer för livet. Efter honom en framstormande massa av springpojkar, butiksbiträden, kuskar, bärare, negrer. Och ropen ljöd: »The murderer, the murderer, catch the murderer!» Tag fast mördaren!

Ungefär mitt på gatan gick en amerikansk student med en dam. Då massan kom rusande, satte han upp damen på en trappa, fiskade upp en springpojke ur hopen, fick ur honom, att det var fråga om en, som skjutit en man i en bar på Amsterdam Avenue. Well, då var det god sport, han kastade av sig rocken och satte i väg i hundrameterstakt och var snart förbi förföljarhopen. Men då blev han något tvivelsam, ty där sprang två stycken längst fram, den ene ett par steg före den andre. Vilken var det, eller var det bägge? Ett par språng till och han var inpå dem. »Stopp där! Vem av er är mördaren?» ropade han. Den främste saktade av, stannade och flämtade utpumpad: »Jag gissar, det är mig ni menar.» — »All right. Upp med händerna då, för ordningens skull!»

Småningom hann hela förföljarskaran fram och skockade sig omkring. Sist av alla kom en fet, flämtande irländsk poliskonstapel. Han fick först fram en rödrutig näsduk, torkade svetten, snöt sig och hostade. Se'n började han gräva i sina fickor, drog fram anteckningsböcker, nycklar, visselpipor, knivar o. s. v., som han lämnade åt de kringstående att hålla. Allra djupast ner i botten på en ficka hittade han slutligen ett par handklovar. Men det var inte så lätt att sätta på dem. Fången stod och krånglade och höll händerna på något galet sätt, medan folkmassan grinade omkring. Polisen svettades och svor, tills fången tyckte det var synd om honom och sade: »Well, jag skall hjälpa dig», och höll fram händerna på något sätt, så att bojorna slog i lås nästan av sig själv. Polisen drog en lättnadens suck och tågade i väg med mördaren, som såg

så oberörd ut, som skulle han bort på söndag middag hos sin tant. Och ändå var det Sing-sing-fängelset och kanske elektriska stolen, som väntade honom. Men det hör inte till etiketten bland New Yorks »toughs» att visa sina känslor för mängden.

Man behöver inte ha tråkigt, om man driver omkring på New Yorks gator, livet bjuder ständigt på nya sensationer, ibland så kraftiga och kryddade, att man tror sig ha råkat in i en tjugofemöresbok eller Nick Carterroman. Det finns också en hel klass av människor, som amerikanerna kallar »loafers» (dagdrivare), som inte gör annat än irrar omkring på gatorna och vänta på, att det skall hända något sensationellt. Tro nu inte, att jag hörde till loafers, visst inte. Men man kan råka få se mer, då man inte letar efter det, än då man går och väntar på det.

*

Polisen hör till de mest karaktäristiska staffagefigurerna i gatubilden och är värd sitt eget lilla kapitel i detta sammanhang.

Vi satt en kväll i rökrummet i ett amerikanskt miljonärpalats i New York nära Femte Avenyen. En av herrarna berättade om sin resa till Olympiska spelen i Stockholm. »Ett välordnat land, Sverige», sade han, »men vad som imponerade allra mest på mig var *polisen*. Kan ni tänka er, de är *universitetsbildade*, konstaplarna.» — Jag erkänner, att jag blev något förvånad, men jag aktade mig för att säga emot. — »Jo», fortsatte han, »de är fullkomliga gentlemän, och de talar flera språk. Stora ståtliga

karlar är de som Londons 'Bobbies', och minst lika eleganta som våra egna 'cops'; de ser ut som officerare, försäkrar jag er, som officerare. Och fulländade idrottsmän.» (För amerikanska begrepp är universitet och idrott oskiljaktiga begrepp.)

»Ja», sade en gammal överste, en känd globetrotter, som besökt alla jordens länder, »då jag kommer till ett nytt land, brukar jag observera polisen för att komma underfund med, hurudan styrelsen och organisationen är i det landet. Det är en ofelbar mätare och lätt att avläsa. En fast och god styrelse har en väldisciplinerad polis med humant, men bestämt uppträdande. Slapphet och övergrepp hos polisen är första tecknet på upplösning och ruttenhet i ett lands styrelse.» — »Aj-aj-aj», sade en annan, »då ser det illa ut för oss här i Amerika.» — »Jag tror översten har rätt, också vad oss beträffar», sade den, som talat först. »Vi får väl erkänna, att politiken här i landet — — —.»

Ja, politiken i Amerika är det svarta fåret, som alla skyller på, men ingen söker förbättra. Tack vare den allmänna uppfattningen, att det är vanhedrande för en gentleman att syssla med politik, ligger den i händerna på »bosses» och deras hantlangare, yrkespolitiker, för vilka politiken är ett levebröd. De begagnar alla medel för att komma till makten, och då de en gång har den, missbrukar de den till förmån för sina hjälpare och vem som helst, som betalar bra. Väl ha förhållandena på de sista årtiondena blivit något bättre tack vare sådana män som presidenterna Wilson och Roosevelt, men ännu ligger lokalstyrelsen i de flesta större städer i yrkespolitikernas händer.

Poliskårens brister beror på styrelsens. Dels måste de i många fall på *order* tolerera eller själva begå olagligheter, dels smittar naturligtvis de överordnades exempel. Detta framträder tydligast för främlingen i deras förhållande till krogvärdarna. Enligt lag skall alla krogar vara stängda kl. 12 på natten samt hela söndagen. Det tillämpas så, att huvudingången stänges, och man får gå in genom en bakdörr och serveras i ett rum bakom den stora krogsalen. Och den, som först visade mig på den bakdörren, var — den patrullerande poliskonstapeln. Krogägarna är mäktigare än polisen, de har stort inflytande vid valen och är därför yrkespolitikernas bästa hjälpare och bundsförvanter.

Den amerikanska polisen har många av sin styrelses fel, men också många av det amerikanska folkets stora förtjänster. De är modiga, listiga och förslagna. Deras förmåga att organisera och reglera trafik är storartad. Deras uppträdande på gatan är i allmänhet lugnt och bestämt, och de ha mycket av en egenskap, som jag anser vara bland de viktigaste för en polisman: godmodig *humor*.

I en sådan internationell jättestad som New York samlar sig naturligtvis det värsta slödder från alla länder och de djärvaste och listigaste förbrytare. För att icke komma till korta i striden med dem har polisen större frihet att använda sina vapen än i de flesta andra länder. Den uniformerade konstapeln bär alltid i handen eller hängande vid en läderrem vid handleden en stav eller påk, ungefär 60 cm. lång, av mycket hårt trä. Det är ett ganska kraftigt vapen, som han inte tvekar att använda. Och då det

t. ex. gäller att spärra en gata för en påträngande folkmassa, är påken särdeles effektiv.

Utom klubban eller påken, »the nightstick», bär konstapeln också en revolver. Enligt lag har polismannen rätt att skjuta, så snart den person, som han skall anhålla flyr och icke stannar vid tillrop.

Och därför händer det inte så sällan, att man hör revolvrarna smälla i ett gathörn i New York. Jag fick själv en gång se en dylik scen, så dramatisk, att jag hade svårt att övertyga mig själv, att det var verklighet och inte ett väl iscensatt kinematografdrama.

Det var en afton i april, jag var på hemväg från en bal och gick till fots, ty vädret var torrt och vackert, klockan var väl ett på natten, då jag hann till hörnet av 77:de gatan och Amsterdam Avenue, där jag stannade ett ögonblick för att prata med den patrullerande konstapeln, som jag emellanåt brukade göra. Rätt som det var, hördes revolversmällar några gator neråt. En automobil kom farande med ursinnig fart genom den tomma avenyen, vid vart gathörn fick den en ny salva från »the patrolman», och passagerarna i vagnen svarade med sina revolvrar, medan de rusade fram med minst 80 km:s fart. Polismannen bredvid mig rusade ut på gatan, och på den bråkdel av en sekund, då automobilen rusade förbi, hann han med två skott, ett mot hjulringarna och ett mot chauffören. Då också vi fick vår del av salvan från vagnen, sprang jag blygsamt i lä av en port. En sekund efter var bilen långt uppåt avenyen, slingrande i krokar för att undgå skotten, som susade omkring den från alla gathörn. Från en tvär-

gata kom en ridande poliskonstapel i full karriär, rundade hörnet i en lång sväng nästan utan att sakta farten och satte i väg efter bilen. Han låg utefter hästhalsen som en jockey eller en cowboy, och trots den ursinniga farten tömde han sin revolver mot de flyende. Men också han blev snart efter och kom tillbaka med en skumhöljd, svettig häst, som darrade i alla leder efter loppet. Men vad som mest imponerade på mig i hela denna blixtsnabba upplevelse, var dock automobilmännens sinnesnärvaro. Trots den vansinniga farten, slingringarna och de visslande revolverkulorna, hängde en av dem med hela överkroppen över bilsufletten, fasthållen i benen av någon av de andra. Det var väl hans avsikt att söka släcka lyktan, som lyste på numret, men då det var omöjligt, hängde han kvar och höll sin hatt över nummerplåten. Automobilen var knappast utom synhåll, förrän en annan kom susande förbi, en låg racer av torpedotyp. Det var polispatrullen.

Den är ett av den amerikanska polisens yppersta kampmedel mot förbrytarna. Då inbrottstjuvar och rånare begagnar alla den nutida teknikens modernaste hjälpmedel, måste polisen vara lika väl rustad för att inte komma till korta. Nästan på varje polisstation — och de ligger tätt i New York — är stationerad en patrullvagn. Och minst lika tätt som brandskåpen sitter polistelefonerna. Många gånger har det hänt, att en hårt ansatt polis i en gatustrid med »gunmen» (revolvermän) eller andra »toughs» (uttala: töffs, = ligapojkar), kämpat sig fram till signalapparaten, ringt och med ryggen mot telefonen försvarat sig, tills patrullvagnen kom susande med undsättning. Men oftast

är det nog tillräckligt, om han kommer åt att ge signalen. Hans motståndare väntar nog inte gärna tills patrullen kommer, utan ger sig hellre i väg med detsamma.

En sådan organisation är ju dyrbar och knappast behövlig i våra fredliga svenska förhållanden. Men det kan ju hända, den skulle göra nytta i ett eller annat av de bråkigaste kvarteren i Stockholm eller Göteborg. Säkert är, att polisautomobilen i de amerikanska storstäderna räddat många konstaplar ur annars hopplösa klämmor.

Ett annat av den moderna polisteknikens hjälpmedel, som tyckes användas rätt mycket i Amerika, är polishunden. Jag minns i synnerhet en sådan, som brukade patrullera med en konstapel vid Grand Central. Det var en grov och kraftig bullterrier. Sällan har jag sett någon se så allvarlig, plikttrogen och uppmärksam ut, som den hunden, då han var i tjänstgöring. Han satt orubblig på sin plats bredvid sin herre och granskade snusförnuftigt och fackmässigt den passerande allmänheten. Kom någon annan hund och ville locka honom till lek eller slagsmål, bara morrade han överlägset ett litet tag och satt orörlig kvar. Men annat var det, då jag någon gång mötte honom under hans permissionstid. Då slog han sig lös bland andra hundar, fjantade omkring och undersökte världen, lekte och hade härliga slagsmål med vanliga tarvliga civila hundar. Och nekade sig inte ens en liten flirt då och då.

Klimatet.

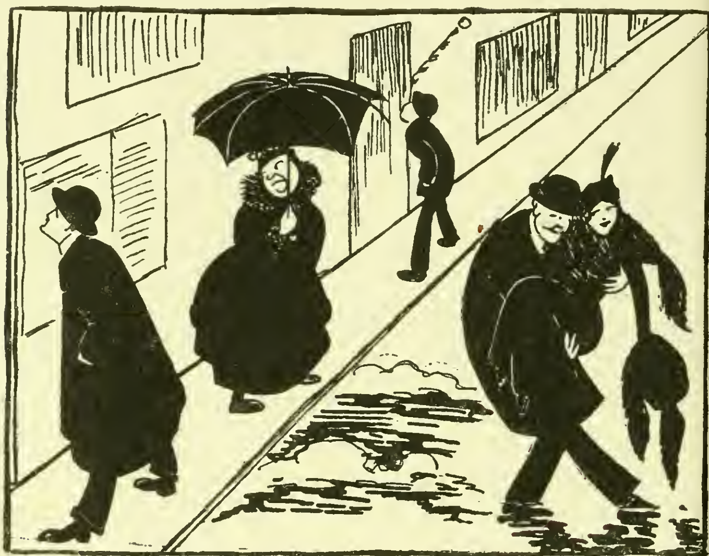
När en yankee får ont i magen, heter det: »Ja, det är det eländiga klimatets fel.» Likaså, när nerverna tar slut. Klimatet är syndabocken för allt. Men det är i själva verket ett högst förträffligt klimat, och yankees trivs i grund och botten utmärkt med det. Nu talar jag inte om det milda och behagliga klimatet i södern och västern, utan om det bistra, nyckfulla, understundom t. o. m. något hysteriska, som regerar i New England och de östra mellanstaterna. Det är inte behagligt, men jag tror, det är mycket nyttigt. Säkert är det stimulerande för både kropp och själ. Jag har aldrig känt mig så arbetsduglig, som jag gjorde där. Och fastän jag arbetade både längre tid och intensivare än i Europa, blev jag mindre trött.

I stort sett är klimatet rätt ordentligt, som ett klimat skall vara, kallt om vintrarna och varmt om somrarna. Dessutom är det i allmänhet klar himmel och vackert väder två dagar av tre. Men vad jag har emot det är, att det är så förfärligt nyckfullt. Man går ut på eftermiddagen i varmt och strålande solsken, halmhatt och tunna byxor, och rätt som det är, kommer en iskall vind, så man blir

knottrig av köld över hela kroppen och får springa hem, allt vad man orkar. Och glad kan man vara, om det inte kommer regn med eller snö.

Den ordinarie vintertemperaturen i New York är ungefär som i Göteborg, men det regnar gudskelov litet mindre. Ett annat stort behag är, att det är så ljust mitt i vintern, tack vare de gamla Knickerbockers finurlighet att lägga staden på Neapels breddgrad. Men rätt som det är, en morgon får vädret en nyck och blir alldeles förfärligt kallt. Det heter köldvåg på modernt tidningsspråk. Den där köldvågen håller på att sjunka och sjunka, tills det börjar bli riktigt otrevligt. De, som är tvungna att gå ut, springer som marathonlöpare genom gatorna, fast litet tjockare klädda förstås. Unga modiga karlar knyter sjalar om huvudet som gamla käringar med tandvärk. Poliserna har svarta öronskyddare, som sitter fast över hjässan, blåfrusna näsor och istappar i mustascherna och hoppar omkring jämfota eller springer i kapp med sig själva runt kvarteret. De fattiga fryser ihjäl i parkerna. Utanför natthärbärgena står de i kö från tidigt på eftermiddagen. Då de fina damerna glömmer sig kvar för länge på tébjudningar eller hos modisten, har de ibland den obehagliga överraskningen att finna sin chaufför ihjälfrusen vid ratten. (Det förekom åtskilliga sådana notiser i tidningarna i vintras.) Den lägsta temperatur, jag var med om, var — 23 gr. C. Det var ju egentligen inte så farligt. Men det kändes mer, än samma temperatur gör här hemma i Sverige. Då var det barfrost. Se'n kom snön. Först litet, vanlig, beskedlig snö, som snart gick bort, se'n en riktig

hejdundrande snöstorm, som stoppade spårvagnar, automobiler och tåg och lämnade halvannan fot snö efter sig på marken. New Yorks gatustyrelse fick bråttom att skicka

DET FINNS GRÄNSER OCKSÅ FÖR AMERIKANSK RIDDERLIGHET.

ut snöskottare över hela staden. Om det inte kom ovanligt starkt solsken eller regn, beräknades det, att snön skulle kosta staden 1,750,000 dollars att få bort. Men det kom inget regn. Tvärtom. Jo, för resten det började med regn. Det var en söndag. Man vaknade vid regn, stora, glesa droppar, som knäppte mot rutorna. Då man tittade ut, var det grått med ljusare ilningar här och där. På

marken låg fotsdjup snösörja, på somliga ställen mer vatten än snö. Och så söndag, anglosaxsisk söndag till på köpet! Ni känner stämningen.

DET BÖRJADE BLÅSA.

Fram på dagen blåste det upp, man såg, hur vattnet krusade sig och gick i små vågor i de djupa pölarna nere på gatan. Ridderliga ynglingar posterade sig här och där i hörnen för att bära damer över gatan. Åtminstone yngre och någorlunda söta damer. Kom det damer över fyrtio år och sextio kilo, läste ynglingarna flitigt annonserna på hörnet. Det finns gränser också för amerikansk

ridderlighet. Fram åt tretiden började det blåsa på allvar. Människorna nere på gatan såg obeskrivligt löjliga ut. De, som gick mot vinden, kom långsamt fram steg för steg, de liksom *låg* på vinden, lutade framåt i fysiskt fullkomligt omöjliga vinklar. De, som gick i medvind, såg ut, som hade de varit fästa vid en tråd och allt emellanåt fått en knyck, som ryckte dem ett tiotal meter framåt så fort, att de hade all möda att hinna få fötterna med. De ramlade på som en människa, som fått för stark fart i nedförbacke, och fastän hon bromsar, allt vad hon kan med benen, inte kan göra annat än försöka styra så gott det går.

Samtidigt blev det kallare i luften och regnet övergick till snö. Sörjan började frysa till. Jag hade lovat komma till några vänner vid Riverside Drive och gjorde mig i ordning att gå. I hallen mötte jag min värdinna. »Ni tänker väl aldrig gå ut?» sade hon. — »Jo», sa jag. — »Ni vet inte, vad ni gör», sade hon, »ni blir ikullslagen, krossad mot en vägg. Ni är europé, ni vet inte, vad det är fråga om. Detta är en blizzard, a gale, a hurricane!» (Snöstorm och orkan är de enda ord, vi har för det på svenska, och de är mycket för tama att beskriva, vad hon menade.) Jag blev naturligtvis än mer nyfiken att göra bekantskap med fenomenet. »Blir det för galet, kan jag ju alltid vända om», tänkte jag.

Vad jag nu upplevde skulle inte ens kunna skildras av en futuristisk målare; inte heller med en Wagnerorkester på hundra man skulle man kunna ge annat än en svag aning om stämningen. Hur skall jag då kunna göra det

med ord? Språket är beräknat för alldagliga och vanliga förhållanden och företeelser, men har inte ord nog starka, målande och brusande att skildra ett sådant naturfenomen som en orkan. Kunde jag beskriva det, som det verkligen var, skulle det vara så, att ni, där ni sitter i ert varma rum, gick upp och såg efter, om hakarna låg fast på fönsterna och spjället var väl skjutet i kakelugnen, att ni gick och tog på er päls och bottiner. Men också om jag bara skulle lyckas få fram hälften av vad jag vill, kommer Ni att säga, att jag ljuger och överdriver. Det sade jag alltid själv, då jag läste om amerikanska stormar, tills jag själv varit med om en. Men är ni en gammal sjöfarare, som seglat på de sju världshaven, då säger ni: »Pojken måtte verkligen ha varit ute i frisk vind.»

Det gick väl an, så länge jag var på min egen gata. Vinden var NNV., och gatan gick som alla gator i New York från öster till väster. Så det var inte förr än jag kom fram till Amsterdam Avenue och skulle börja ta mig norrut, som jag träffade på vinden själv. Dessförinnan var det bara små avsigkomna vindstötar, som jag mött och tagit för orkan, och tyckt jag kunde leka med. Jag hade roat mig med att ställa mig med ryggen mot dem och luta mig mot vinden som mot en vägg eller en resårmadrass. Den bar mig lydigt i 45 graders vinkel, men emellanåt ryckte den lömskt och försåtligt undan sitt stöd, så jag höll på att falla.

På Amsterdam Avenue trodde jag verkligen, det var orkanen själv, jag träffat på. Men ännu var det inte mer än hans äldste son. I samma ögonblick jag svängde om

hörnet, fick jag ett slag, som hade jag fått vattenstrålen från en tjock slang rakt i ansiktet. Vinden var inte längre luft, en gas; den var sammanpressad så tät, som vore den i flytande form. Jag måste stänga till munnen och vända bort huvudet för att kunna andas. Men ännu kunde jag gå. Långsamt och tum för tum trängde jag mig fram, som hade jag gått i en djup, stark ström, där vattnet forsade om min kropp ända upp till ansiktet. Jag kastade mig framåt mot vinden med hela min tyngd, spände fast fötterna i marken, så det kändes, som om tårna borrade genom snön och grep fast i trottoaren. Så kom jag en bit uppåt gatan (egentligen sluttar den neråt där, men då föreföll den mig som den brantaste uppförbacke.) Där stod en automobil, och bakom den sökte jag lä för att vila ett ögonblick. En herre höll sig fast vid bilen med ena handen, den andra höll han om livet på en dam, vars ansikte skymtade blått genom en tät, vit slöja, som hon knutit om huvudet. Hon hade krampaktigt lindat sina armar om mannens hals. Han hade mist hatten, och håret slet och fladdrade på hans huvud, som om det höll på att ryckas bort test för test. Han ackorderade tydligen med chauffören. Fast han skrek allt vad han orkade, sletos orden ur munnen på honom, innan han fått riktigt ut dem, och trasorna av dem flögo förbi mig, där jag stod i lä. »Femti dollars» hörde jag, herrn lyfte in damen, hoppade upp själv, bilen brummade, ryckte till ett par tag, kom loss ur snön och arbetade sig in på en sidogata. Nu snöade det hela tiden. Jag kan inte säga, att snön *föll*, men den *for* fram horisontalt utefter marken. Den gamla snön,

slasket och isbitarna rycktes med, så att gatan på sina ställen sopades ren och blank som en kana. På andra ställen tornade vinden upp allt, vad den förde med sig, till väldiga drivor, som växte till mer än manshöjd. Den olyckliga bilen kom upp på ett av de blanksopade ställena, fick vinden i sidan, så att den drevs, halkade och kanade på tvären, tills trottoarkanten tog emot. Ett ögonblick trodde jag, den skulle välta, lovarthjulen lyftes. Men just då slappnade vinden för att hämta andan, hjulen tog fäste igen, bilen fick fart och störtade i väg bortåt gatan för att femtio meter längre bort ohjälpligt köra fast i en djup driva. Trots kedjorna, som voro lindade om gummiringarna, snurrade hjulen runt utan att taga fäste. De bara grävde sig djupare ner i snön. En annan bil kom till och försökte bogsera loss kamraten, men det lyckades inte bättre, än att också han blev stadigt fastkilad i drivan. Chaufförer och passagerare fingo lämna sina strandade farkoster åt sitt öde och söka sig hem eller till närmaste hotell, så gott de kunde.

Jag ryckte fram ansatsvis, som det heter på militärspråk. När jag fann en port, som gick att öppna, gjorde jag halt och tog betäckning för att andas en stund i lä. Här och var i tvärgatorna såg jag fastkörda automobiler som strandade och övergivna skepp. På ett ställe låg en stupad häst, bredvid honom stucko ett par skalmar ut ur en väldig driva; det var vagnen. Selen var borttagen.

Slutligen måste jag ge mig ut på Riverside Drive, promenaden, som går utmed själva Hudsonfloden. Där fanns intet lä, vinden störtade rakt in från floden. Med

oändlig försiktighet smög jag runt hörnet av 95:te gatan. Där mötte jag orkanen själv. Jag tordes inte släppa taget i järnstaketet utanför huset. Vinden störtade sig över mig. Hade den varit som en vätska förut, var den fast form nu. Som lera, nej, fastare. Det var som att trängas genom en vägg. Kom den in genom munnen, fyllde den lungorna, som skulle de sprängas. Man måste vända bort huvudet och hålla handen för munnen, för att våga andas. *Gå* var omöjligt. Tum för tum halade jag mig fram i armarna utefter järnstaketet. Då jag vilade ett ögonblick med ryggen mot vinden, kunde jag se floden närmast land. Det gick inga vågor, de pressades ner av vinden, men vattnet *rycktes* upp ur sjön och slungades liksom spannvis högt upp i luften och kastades söndertrasat långt in över land. Husen hade alla luckor tillskruvade, för att inte fönsterna skulle blåsa in.

På körbanan låg inte ett snökorn, den var blank som ett spelbord. En stor lyxautomobil kom körande från 96:te gatan, klarade svängen med farten, men sedan saktade den, och fastän chaufFören satte på största hastigheten framåt, och hjulen arbetade som ursinniga, drev den långsamt, men säkert bakåt.

Träden vajade inte fram och tillbaka; de stodo i en jämn båge och skälvde och darrade. Allting var insvept i en blyfärgad skymning, molnen hängde lågt, alldeles över ens huvud, man tyckte nästan, man skulle kunna nå dem med handen. Ögonen svedo, kinderna stucko.

En automobil hade kört fast på 96:te gatan, nära Riverside Drive. En dam steg ur och arbetade sig fram i lä.

Just som hon kom om hörnet, *lyfte* vinden upp henne och kastade henne mot en mur, så att hon blev liggande medvetslös. Jag har aldrig sett något liknande. Chauffören och jag kröp dit på alla fyra, lade henne på rygg och släpade henne med oss till ett apotek, som gudskelov var alldeles i närheten. Hon hade knäckt nyckelbenet och ett revben. »Varför gjorde Ni inte, som jag sa, och band Er muffler om henne att dra i», sa chauffören, då vi var i hamn på apoteket. Då kom jag ihåg, att jag sett honom röra på munnen där ute. Men jag hade inte hört ett ljud, fast han påstod, han skrikit av alla krafter. Orkanen rycker till sig alla ljud och slukar upp dem i sin väldiga stämmas oupphörliga vrål.

Från apoteket hade jag inte långt kvar till mina vänner. Då jag kom dit, dröjde det en lång stund, innan jag kom i de vanliga tagen igen med andningen. Jag kunde bara flämta efter luft till en början. Musklerna darrade av trötthet. Men jag hade gjort bekantskap med en amerikansk snöstorm, orkan, hurricane, eller vad Ni vill kalla den.

Nästa dag var New York en blockerad stad. All tillförsel var avstängd. Mjölk- och köttåg sutto fast överallt i omgivningarna. Ett par tåg hade välts av snön och stormen. Telefon- och telegraflinjerna var avbrutna. Inne i staden var all trafik stoppad. Inga automobiler eller vagnar kunde komma fram, än mindre spårvagnar. Endast underjordiska järnvägen kunde gå på vissa sträckor. Affärsmännen fick *gå* från sina hem till kontoren. För många blev det en promenad på en svensk mil eller mer. Allt ledigt manskap sattes att skotta vägar och köra bort snö.

Och för en gång inträffade det egendomliga, att det inte fanns tillräckligt många arbetsvilliga att tillgå i New York. De tog slut på en dag, och man hade behövt dubbelt så många till. Till råga på allt blev det en tid stark frost, de packade snödrivorna blev hårda som is. Det dröjde länge, innan arbetslagen hann till fattigkvarteren. Där låg snön två meter hög på körbanorna, sedan gångbanorna nödtorftigt klarats. Ovanpå snön låg sopor och avskräde. Renhållningsvagnarna kunde inte komma fram, tunnorna tömdes helt enkelt på gatan. Snön försvann under avskrädet, det såg ut som mer än manshöga smutshopar. Hade inte frosten varit, skulle det blivit förfärliga epidemier. På många ställen på gatorna låg döda hästar. Det dröjde veckor, innan New York blev sig likt igen. Denna snöstorm kallades »tremiljoner-stormen». Så många dollars kostade det staden att bli av med snön.

*

Den långa längtansfulla årstid, vi kallar våren här i Skandinavien, finns inte mycket av i Amerika. En vacker dag blir det varmt, alldeles omotiverat varmt. Men det är bara förebudet, nästa dag är det kallt igen. En vecka eller ett par efter kommer värmen på allvar. Men akta Er att bara därför, att det är varmt, börja gå med halmhatt. Det är inte passande i Amerika. I New York kommer alla halmhattar fram på en bestämd dag (15 maj, tror jag) och försvinner lika punktligt (15 okt.). Den, som går ut med halmhatt efter den tiden, riskerar att få den krossad, nere

i affärskvarteret åtminstone. En sådan makt har uniformiteten i den demokratiska republiken.

Redan i slutet av maj var jag med om rätt betydlig värme, närmare hundra grader. Ja, bli inte förskräckt, det var bara Fahrenheit (= 37° C.). Det var alltså inte så mycket, men i alla fall inträffade det massor av olycksfall, som det alltid gör i Amerika. Allt emellanåt såg man folk, som utan vidare damp på gatan. I allmänhet var det bara svimningar eller lindriga solsting, men jag vill minnas, det var ett tjugotal dödsfall på några få dagar också. Dagarna gick väl an, men nätterna var värre. Luften stod alldeles stilla och bara darrade av värme. För den, som bodde så, att han kunde ställa till korsdrag och gå ner och ta ett kallt bad allt emellanåt, var det ju inte så farligt, men nere i fattigkvarteren måste det ha varit ett helvete. Visserligen är de »svarta» rummen utan ljus eller ventil i det närmaste utrotade, men det är nog en tämligen illusorisk luftväxling, man får genom en glugg ut till en halvannan meter bred »ljusgård», djup och svart som en brunn. I synnerhet när varenda fläck golvyta i rummet är upptagen av sovare. Man har nämligen inneboende för fem cents platsen (»five cents a spot»). Därför flyr så många, som kan, ut i parkerna och upp på taken och sover där. Och då det naturligtvis inte finns sådana onödiga prydnader som bröstvärn eller räck på fattigfolks tak, händer det rätt ofta, att oroliga sovare, i synnerhet barn, ramlar ner och slår ihjäl sig på gatan. Också annars far hettan hårt fram med småbarnen i fattigkvarteren, varje värmevåg slår ihjäl dem i hundratal.

Värmen växte och växte och brast slutligen sönder i ett åskväder med en cyklon. Jag har redan haft Er med i så mycket blåst i dag, så Ni får väl slippa mer denna gången. Regnet, som följde med, var det effektivaste regn, jag prövat på. Man blev blaskgenomvåt inpå bara kroppen på några sekunder, det kom inte i droppar utan i sammanhängande flak eller vågor av vatten.

Sommaren är ingen behaglig årstid i New York. Den ena värmevågen kommer efter den andra, och alla, som kan, tillbringar åtminstone nätterna på landet. Fram i oktober kommer den härliga indiansommaren med lagom och behaglig värme och ett strålande väder. Det är den behagligaste tiden på året i Amerika.

Jag är inte den, som vill klaga på det amerikanska klimatet. Det är omväxlande nog att tillfredsställa alla sorters smak, aldrig enformigt; det bjuder på ständigt nya överraskningar och ibland på sensationer så starka, att man skulle vara nöjd med litet mindre.

Amerikanskt familjeliv.

Då man kommer till en ny stad, uppfattar man sitt tillfälliga hem som stadens medelpunkt, och därifrån utvidgar man sin kunskap om orten i allt vidare cirklar. På samma sätt som den moderna geografiundervisningen börjar med skolrummet och fortsätter från hemorten till landskapet, landet och världsdelen. Ty var och en känner ju sin person som medelpunkten i världsalltet.

Så blev ett litet trevligt enfamiljshus vid 75:te gatan för mig den stora staden New Yorks medelpunkt. Och det var inte så illa valt, för det låg ungefär mitt på den långa ön Manhattan. Litet mer åt sydändan kanske, men det är ju också där, som den livligaste och viktigaste delen av staden ligger.

Den första trånga cirkel omkring mig själv, som jag började utforska, var familjen, jag bodde hos. Egentligen var det ett finare boardinghouse (inackorderingsställe), men det fick man inte kalla det. Ordet boardinghouse har fått en tarvlig klang i Amerika, så man får säga, att man bor i en familj, då det gäller ett bättre ställe. Senare har jag haft tillfälle att se åtskilliga andra familjer på nära håll,

men jag tror, att den första, trots inackorderingarna, var ganska typisk.

Hos mr Soandso, som jag tänker kalla min värd, gick det rätt gammaldags till, gudskelov. Det vill säga efter amerikansk måttstock. I Europa skulle det räknats som ganska tip-top modernt. Men amerikanerna ha i sitt begär efter komfort fyllt de mera nymodiga hemmen med en oändlig mängd mekaniska och elektriska inrättningar, som nog gör sig utmärkt på en utställning, men i praktiken gör hemmet till ett första klassens maskinhelvete. Det är emellertid mest i apartementhouses, de stora kasernerna, där var familj endast disponerar en våning, som den mekaniska komfortdjävulen härjar. Själv har jag samvetsgrant aktat mig för att bo i ett sådant modernt hem, men jag har hört tillräckligt många vänners lidandeshistoria för att kunna tala om, hur det är. Många medelklassfamiljer har i förtvivlan tagit sig för att bo på hotell hela året. Där slipper de allt bråk och besvär. Någon hemkänsla lär de väl inte kunna få där, men det tycks man åtminstone i New York sätta betydligt mindre värde på än i Europa. Men apartementhouses och hotell kommer vi väl till så småningom. Nu skulle vi först se, hur familjen Soandso hade det.

Jag har för mig, att man i familjelivets former finner de tydligaste utslagen av ett folks karaktär och rasegenheter. Och på likheter däri känner man igen besläktade folk. Det är därför jag vill påstå, att det finns mer likhet och frändskap mellan engelsmän och fransmän, än man är böjd att tro, då man ser de många yttre olikheterna i deras

land och samhällen. Och då får jag ju erkänna tyskarna som ganska nära släktingar till oss också.

Det är familjelivet, som näst språket tydligast visar amerikanernas engelska härstamning. Gatulivet och stadens allmänna karaktär och stämning påminner mera om Tyskland, kanske ännu mer om Skandinavien (det gäller de östamerikanska småstäderna i ännu högre grad än själva New York). Men familjelivet är utpräglat engelskt.

Herrskapet Soandso hade ett sådant där trevligt engelskt enfamiljshus, där man springer upp och ner i trapporna hela dagarna. Trapporna är en fortsättning uppåt av hallen och begagnas som den. Vid danstillställningar och annars, när det faller sig lämpligt, sitter man och flirtar eller talar politik i trapporna och känner sig lika hemmastadd där som i ett rum.

På nedra botten låg matsalen, ett vardagsrum och en salong, som var så fin, att man aldrig fick vara där. I det fallet liknar de amerikanska medelklassfruarna ofta de tyska och skandinaviska. De tar, om de får, undan det bästa rummet i huset till ett slags tempel för sin sociala fåfänga. Det möbleras med en elegans, som är på ett helt annat plan än de andra rummen, gardinerna är ständigt nerrullade för att skydda de ömtåliga möbelöverdragen, mattorna och tavlorna för att blekas av solen. Och rummet begagnas i vardagslag inte till annat än att damma de fina möblerna och de tusen småsakerna på hyllor och byråar. Men kommer det främmande, förs de genast rakt in i helgedomen och får där göra sig en föreställning om, hur fint familjen har det i sitt hem. Det är ju mycket osjälviskt

TRAPPFLIRT.

och vackert att reservera det finaste rummet i huset för främlingar, men förbaskat opraktiskt. Det tycks emellertid vara ett huvudvillkor för den germanska kvinnans trevnad, så det är helgerån att röra vid det. Vi får bara kyssa handen, som håller dammtrasan, och gå och sätta oss i

hallen, där vi får röka pipa, lägga upp benen på bordet och ha det hemtrevligt.

Jag hade varit rätt länge i familjen Soandso, innan jag fick se deras förmak. Så kom det främmande en kväll, och med dem fick t. o. m. husets folk slippa dit in. Och där var fint. Möblerna var nästan äkta Louis XIV och dessutom förgyllda, tavlorna var handmålade, och på golvet låg en tjock persisk matta. Grammofonen i hörnet var också Louis XIV och förgylld, men jag är inte nog kännare att säga, om den var lika antik som de andra möblerna. Bronskandelabrarna var underbart förvridna kvinnofigurer, som dock inte var magdansöser, utan fullt anständiga. Ack ja, vad där var fint. Men gudskelov, att vi slapp vara där om vardagarna.

En trappa upp låg herrns, fruns och hundens privata vardagsrum, sängkammare och sovrum. Hunden hette Sam och hade ett och ett halvt öra.

I de två översta våningarna bodde inackorderingarna. Naturligtvis var det värmeledning i huset. Den var så listigt inrättad, att det brukade vara omkring 30 grader varmt nere i hallen och 12 i sovrummen högst upp. I var våning var det ett badrum. Alla herrarna i huset var naturligtvis på kontor om dagarna och steg alltså upp ungefär samtidigt på morgonen. Därför gällde det att utveckla ganska mycket list och förslagenhet för att komma åt ett badrum i rätt tid på morgnarna. Men genom att studera grannarnas vanor lärde jag mig snart passa på det rätta ögonblicket, så att jag varken behövde stiga onödigt tidigt upp eller stå och vänta och bli arg och komma för

MORGONFIGUR I TRAPPAN.

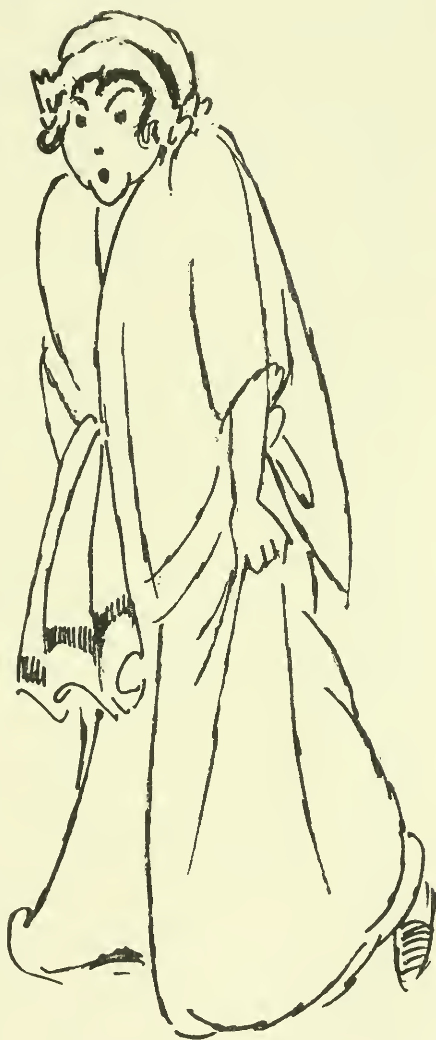
sent. Min närmaste granne hade en väckarklocka, som väckte hela övre våningen. Men sedan den ringt, brukade han ligga och dra sig tio minuter, innan han klev i sin nattrock och gick ut till badrummet. Jag kunde alltså ligga lugnt i åtta à nio minuter och morna mig och ändå vara säker på mitt bad. Han försökte överlista mig och komma före genom att sätta klockan fram tio minuter, men det gick naturligtvis inte alls.

Det ser ganska orientaliskt ut i trapporna i ett amerikanskt hus en tidig morgonstund. Underliga figurer irrar upp och ner klädda

i badkappor, nattrockar och kimonos, som fladdrar kring mer eller mindre välskapta ben. Utanför badrumsdörrarna står orakade och omornade herrar och svär eller väntar undergivet och filosofiskt. Och innanför i badrummet plaskar det hånfullt och triumferande.

Tanken på frukosten gör det lätt att stiga upp om morgnarna. Jag är visserligen inte något matvrak, inte alls, men amerikansk frukost är just precis som en frukost skall vara.

Man börjar med en halv grapefruit. Det är en hybrid mellan citron och apelsin, stor som ett nyfött barns huvud och oerhört frisk i smaken. Den

ANNAN MORGONFIGUR.

serveras avskuren på mitten och liggande på is. Man får ta rätt mycket socker till, men då är den avgjort bättre än apelsin. Det lär också vara mycket nyttigt för den lilla magen att börja dagens arbete med en grapefruit. Jag undrar, varför ingen företagsam man tar och importerar grapefruits hit till Sverige. Svenskarna brukar ju inte vara ohågade för nyheter i småsaker, inte ens då det rör mat.

Efter grapefruiten äter den, som är mera förståndig än njutningslysten, havregrynsgröt, och se'n får han de härligaste ägg med skinka till belöning för sitt välförhållande. Till kaffet kan han äta rostat bröd med smör och marmelad. Till omväxling på havregröten finns det majs-, korn- eller vetegröt, som jag emellertid aldrig studerade tillräckligt ingående för att kunna yttra mig om. Men de är säkert förskräckligt närande och nyttiga. Den svenska seden att dricka en så kallad »tandborstpilsner» på morgonen har ingen motsvarighet i Amerika. Fast det naturligtvis finns folk, vars fysik kräver en naken whisky på morgonen, men sådana hörde inte till familjen Soandsos umgänge.

Var och en fick sin frukost, när han blev färdig och kom ner. Några vidare bordssamtal var det just inte. Vid varje kuvert låg en tidning och sedan herrarna sagt »Good morning! Fine day to day» eller »Rather cold, is'nt it?» dök de ned i sin tidning och försvann bland börsnoteringar, mord och societetsskandaler. Och samtidigt kastade de in de goda matvarorna till det ställe mellan tidningsbladen, där de hade sin mun. Det gick i allmänhet med en sådan fart, att jag aldrig kunde begripa, hur de hann med att

tugga. Men det gjorde de kanske i underjordiska järnvägen, då de for ner till sina kontor.

Så snart de fått i sig frukosten, störtade de i väg, men utan att därför göra något uppehåll i sin tidningsläsning. Och se'n såg man dem inte förr än på kvällen. Sin lunch äter affärsmannen på något matställe »downtown», i affärskvarteret, och den stökar de undan lika hastigt som första frukosten. Under affärstiden har de inte många minuter att slösa på mat.

I det hela är lunch ett mycket försummat mål i Amerika. Hemma i familjen var det inte så underligt, där var ju i allmänhet bara fruntimmer hemma till lunchen. Och kvinnor har ju sällan så utvecklat matsinne som män. Därför var det bara en liten kötträtt och kokt frukt eller dylikt till lunch.

Dess rejälare var dinnern. Då klockan närmade sig sju började husets folk samla sig i hallen. Och då var herrarna betydligt språksammare än på morgonen; affärsbrådskan var slut för dagen, och det var verkligen en stämning av lugn, vila och fest över kvällsmåltiderna.

De, som ansåg sig behöva en cocktail före maten, samlade sig i en högtidligt avvaktande grupp kring mrs Soandso vid ett särskilt cocktail-skåp med många vackra flaskor i. Hon blandade och skakade och tog gärna själv en liten »Manhattan» eller »Dry Martini» för sällskaps skull. Det är ingalunda min mening att behandla en så viktig faktor i amerikanskt liv som cocktails så här kortfattat och lättsinnigt. Jag återkommer till dem senare (dock icke för ofta), då jag skall tala om barer och restauranter. Om jag då

känner mig vänligt stämd mot läsaren, kanske jag t. o. m. ger ett par små goda recept.

Vid middagen presiderade mr Soandso själv på engelskt sätt, skar för av stekarna och lade för var och en, vad han borde kunna äta. Den amerikanska familjematen var omväxlande, riklig och vällagad. Det amerikanska köket tycks ha lärt och tagit vara på det bästa i de olika europeiska ländernas matlagning. Oxköttet är minst lika gott som det engelska, kalvköttet jämförligt med det franska, och såser och grönrätter är tillagade på italienskt sätt. Dessutom får man ibland förträffliga sydamerikanska rätter med mycket grönsaker i. Så man lider ingen nöd. Vad européen däremot ibland har svårt att vänja sig vid, är att dricka bara isvatten till maten. Det är ju mycket moraliskt, men om det är så bra för magen, det undrar jag. I synnerhet som all mat serveras så het som möjligt och t. o. m. brödet kommer direkt ur ugnen och är så varmt, att man bränner fingrarna på det. Inte ens infödda magar tycks stå ut med det i längden. Levern blir i allmänhet ledsen först. Men det skulle aldrig falla en inföding in att skylla på dieten. Det är det stackars beskedliga klimatet, som får skulden. »I suppose it is the climate», säger de, då de vrider sig i gallstenskolik.

Vid bordet röktes cigarretter mellan rätterna och pratades ganska livligt, om affärer och nyheter, teater och societet. Ingenstans i världen intresserar folk sig så mycket för sin societet, som i New York. Inte minst dessa hederliga borgare, som aldrig i sitt liv haft något med societeten att göra.

Ibland skämtades rätt livligt, men aldrig taktlöst, med någon av sällskapet. Och hunden Sam gick omkring och småtiggde och såg ut som »ett upp och ett i minne» med sitt hela öra hängande och stumpen av det andra rakt i vädret.

Efter desserten och kaffet tände vi våra cigarrer vid bordet, men damerna satte i allmänhet så mycket värde på vårt sällskap, att de helst blev kvar och uthärdade röken. Kanske också för att få vara med om den lilla likören. Den kom visserligen inte i vardagslag, men mr Soandso var sällsynt fiffig i att hitta rätt på någon minnesdag i landets historia, eller en högtidsdag för någon av de närvarande, som måste firas. Om inte själva händelsen pekade ut offret, spelades krona och klave om, vem som skulle bestå likörerna.

Då man rest sig från bordet och slöat en stund i hallens buffelstolar, gick värdinnan in i sin mörka helgedom och satte i gång grammofonen, och den dådkraftiga ungdomen rörde sig i skönt rytmiska figurer efter tango- och maxixe-melodier. Ty dansflugan var just som värst i New York i vintras. T. o. m. gamla stadgade män med mage och stort anseende på Börsen såg man i behagfullt smidiga dansrörelser och därtill passande koketta, fast något svettiga, leenden.

De flesta av herrarna försvann i allmänhet kort efter middagen för att gå ut och se på stan. Mr Soandso skulle ofta i frack och ordnar (han hade en turkisk, som såg ut som Hederslegionen) ut på middagar eller supéer i något av de otaliga ordenssällskap eller bolag, han tillhörde.

De som blev kvar, roade sig så gott de kunde, och det var inte värst mycket. Det slutade i allmänhet med bridge eller poker. I det senare spelet fanns ett par verkligt framstående förmågor, i synnerhet en f. d. norrman, som var en av de mest framstående bluffare jag haft äran göra bekantskap med. Äran kostade åtskilliga dollars (men jag vann dem igen nästa kväll, då han inte var med, så Ni skall inte vara oroliga, att jag inte klarade mig).

Då kortspelarna blev törstiga, som det stundom händer, tassade den tyske betjänten Adolf omkring med ölflaskor och whiskygroggar. Jag sade betjänt, men själv kallade han sig butler (hovmästare) och uttalade det: »de putler». Det var en snäll och foglig man, ytterst beskäftig, fast plattfotad. Främre sidan av hans huvud såg ut, som om ansiktet blivit utplånat av oändliga lidanden. Det var bara några ytterst obestämda former kvar. Men kanske han aldrig haft något särskilt ansikte. Han uppträdde om kvällarna i en frack, som tydligt visade, att mr Soandso var mycket fetare än han. Hans engelska var alltför färsk för att kunna användas, så man talade mest hans eget språk till honom. Både mr och mrs Soandso talade tyska, och flera av inackorderingarna var tyskar. De andra fick lära sig tyska eller vänta att ge några order, tills Adolf lärt sig förstå engelska. Och det lär nog dröja, om han inte har andra läromästare än husets jungfrur. Hur många sådana som fanns, vet jag inte, men jag såg åtminstone tre städerskor och har anledning förmoda, att det fanns en kokerska också. En av städerskorna erkände öppet, att hon var tyska, de andra var ett par blonda systrar och påstod, att

BETJÄNTEN.

de var födda i Canada av amerikanska föräldrar. De hade emellertid den underliga ovanan att tala svenska med varann, och deras engelska var ganska egendomlig.

Hur de hade det nere i sin källarvåning, »the basement», anar jag inte. Man kan bo i åratal i ett amerikanskt hus utan att någonsin sätta sin fot i undervåningen. Som köksorna ofta är negresser eller irländskor och argsinta, skall man helst akta sig för att göra det också. Det sägs, att många amerikanska fruar aldrig vågar sig ner i sina kök. De får inte lov för köksorna.

Mig har undervåningens mysterier alltid lockat. Jag har hört om tjänarnas förmak (parlour) och det något stela och formella umgängesliv, där föres med tjänare från andra hus. Ibland lär de emellertid lägga etiketten på hyllan och ha det rätt otvunget och glatt. Enda sättet att studera livet i tjänarnas våning är nog att själv ta plats som betjänt eller »second butler» i något stort hus. Jag hoppas, jag får tid till det nästa gång jag kommer till Amerika.

Barnen.

Bildhuggaren David Edström brukar ibland berätta om sin barndom i Amerika, i the Middle West för 25 eller 30 år sedan. Det var just ingen skola för mammas gossar, han gick i. Pojkarna där hade en älsklig lek. De slog varann turvis så hårt, de nånsin orkade, med rottingar eller hickorypåkar. Det var inte alls fråga om att parera, bara ta emot. Och den, som höll ut längst och tog emot bäst, var den duktigaste. Då de klädde av sig om kvällarna, var kläderna fastklibbade av blod. Att det kunde vara någon så rolig lek, har man ju svårt att förstå. Men ett klemigt släkte var det tydligen inte, som hade sådana förströelser. Det var nog ingen latmanssyssla att vara lärare åt sådana hård-

agade pojkar. Och heller inte alldeles ofarlig. Edström berättar, att en ny lärare blev nedskjuten utan vidare av en halvblodspojke, som kände sig förolämpad.

Men sedan dess har tiderna förändrats. Nu är de amerikanska gossarna nog inte så mycket vildare än våra, inte ens i the far West. Men de har många andra olikheter, och det är dem jag skulle tala om.

Naturligtvis kan man i ett så stort land som Amerika inte tala om *det* typiska amerikanska barnet, *den* typiske affärsmannen, *den* typiska amerikanskan, eller amerikanen. Det finns otaliga skilda typer, inte bara i de olika delarna av landet, utan också i en stor stad som New York. Amerika är ju ett så nytt land, att man inte kan begära, att dess folk skall ha hunnit »flaska sig» ännu, utveckla bestämda nationaltyper. Det är förvånande, att det har gjort det så pass mycket, som det verkligen har, trots den ständiga tillströmningen av nytt folk från de gamla landen. Landet är ju större än Europa och dess skilda delar så olika i klimat och seder som Sverige och Spanien. Man kan tala om East (och New England), Middle-West, West och South som fullkomligt olika länder. Det är i East, jag gjort mina studier, bland de verkliga yankees. Och då jag talar om något som typiskt amerikanskt, är det i betydelsen *olikt det motsvarande europeiska*. Det är det, som är nytt för oss eller framträder i högre grad, som intresserar, och som vi ibland kan lära av. Annat än i denna relativa betydelse kan man naturligtvis lika litet tala om »typisk amerikan» som »typisk europé». Det här borde jag naturligtvis ha sagt i början av denna artikelserie. Men

»bättre sent än aldrig» sa käringen, slängde jästen efter degen i ugnen.

*

Amerika är framtidens land. Amerikanerna sätter oerhört värde på sin nutid, men framtiden, tror de, skall bli fullkomlighetens tidsålder. Barnen är de avundsvärda, som skall få uppleva det. Den snabba utvecklingen är amerikanens käraste idé, den skall barnen föra vidare. De skall vara ett bättre och högre utvecklat släkte.

Därför älskas och rent av vördas barnen där mer än i något annat land. Där passar ordet »Barnets århundrade». Ingenstädes behandlas de så hänsynsfullt, ingenstädes göres så mycket arbete och kostnad för deras nytta och trevnad. Barn är sluga krabater, i all synnerhet i Amerika, och märker snart, hur mycket väsen man gör av dem. Och då de förstår, att de är mycket viktigare personer än de stora, kan de ibland bli förskräckliga små tyranner. —

Ingenting är gott nog åt dem, de yppersta hjärnor är ständigt i arbete för att finna på nytt för barnens hygien och komfort, nya undervisningssystem o. s. v. Jag har dess värre inte sett någon amerikansk skola inifrån, dumt nog, men jag har hört en del om dem; i synnerhet av barnen själva. Och jag har sett rätt mycket av skolornas resultat. Men då jag inte sitter inne med herr Bengtzéns sakkunskap och auktoritet, måste jag yttra mig helt och hållet som amatör och i största korthet. Grundtanken i undervisningen är att icke förkväva, utan tvärtom utveckla barnens självständighet. Att väcka och underhålla deras

nyfikenhet och vetgirighet och att meddela dem nyttiga kunskaper på ett så angenämt och trevligt sätt som möjligt. Det egendomliga lär inträffa, att på lektionerna lärjungarna ställer fler frågor till läraren, än han till dem. Eftersom det är i Amerika, begagnas naturligtvis moderna maskiner också för undervisningen. På historie-, geografi- och naturlärelektionerna spelar kinematografen en stor roll. Undervisningsdepartementet har t. ex. bekostat inspelningen av scener ur Amerikas historia. Det lär vara förträffliga bilder med fullt historiska dräkter och dekorationer. Framstående fackmän har varit regissörer. Odhner i all ära, men jag tror barnen skulle få klarare föreställning om slaget vid Lützen, om de fick kinematografillustrationer till hans »Den sjätte november låg en tät dimma» etc. För undervisningen i moderna språk och i välläsning användes grammofoner ganska mycket.

Kroppsaga är naturligtvis oförenlig med teorien om barnens självständighet och självmedvetande. Jag tror knappast heller, man begagnar sådana skräckmedel som anmärkningar och sedebetyg. Men icke dess mindre är disciplinen mönstergill. Jag vet inte, vad knep som användes. Ett är, att undervisningen göres så rolig, att eleverna inte vill försumma den för att skoja med läraren. Det är roligare att höra på, vad läraren har att tala om än att skoja med honom. (Knepet rekommenderas till svenska lärare, som klagar över att de är utsatta för skoj.) Ett annat är, att uppfattningen av hela skolan är en annan. Det är inte en plåga, ett fängelse till straff för arvsynden, där läraren är fångvaktaren och en naturlig fiende, utan

en förmån, som fria amerikanska medborgare begagnar sig av och söker dra största möjliga nytta av. Det låter kanske överdrivet, men jag har hört det från 11-åriga amerikaner, inte som något inlärt, utan som en fullkomligt självklar sak; vilket det ju också är. Den förnuftiga, frivilliga disciplinen är bland det, som mest förvånar européen överallt i Amerika. Där behövs aldrig någon poliskonstapel för att ordna kö framför biljettluckor och på postkontor. Och Gud nåde den, som söker tränga sig fram innan hans tur kommer; folkets rättskänsla är mycket, stark och ömtålig, och de kan i allmänhet boxas. Både rättskänslan, disciplinen och boxningen lär de sig i skolan. Boxningen hör kanske inte så ofta till undervisningsämnena, men den har de rikliga tillfällen att öva på rasterna. Det är underbart att se, hur t. ex. små kuschade judebarn, vilkas fäder i många generationer varit misshandlade slavar i Ryssland, av den amerikanska skolan på några veckor eller månader förvandlas till fria och självmedvetna små medborgare. Nu kan det ju ibland hända, att deras självmedvetenhet tar sig uttryck, som inte alltid är så behagliga för omgivningen. Men det skall man helst tala tyst om i Amerika. Kritisera vad Ni vill, moral, kyrkor, affärsmetoder, t. o. m. Fifth Avenue, men säg ingenting om landets kvinnor eller barn, det tål inte det ridderliga Amerika. Skulle några okynniga pojkar börja ofreda Er, så spring, ta en automobil, en spårvagn, fly så fort Ni kan. Det står det inte något om i resehandboken, så jag fick lära det av egen dyrköpt erfarenhet. Jag var på väg till en visit och råkade gå genom en gata, där en liga pojkar

huserade. Det låg djup snö på marken. Just som jag gått förbi, fick jag en stor snöboll rakt på min verkligt fina och nyångpressade höga hatt. Och bakom mig gav

MINA DYRKÖPTA ERFARENHETER.

pojkarna upp ett jubelskrän. Jag gick tillbaka och bad dem hövligt och bestämt att kasta på något annat, helst på varann. Knappt hade jag vänt ryggen till, förr än jag hade ett regn av slaskiga isbollar omkring mig. Det var då, jag begick mitt förfärliga brott. Var som helst i Eu-

ropa skulle det varit det enda riktiga att göra, men i Amerika var det synd mot den Helige Ande. Jag sprang tillbaka, högg tag i den störste i ligan, som tydligen var ledaren, lyfte upp honom i luften och slängde honom i en djup snödriva. Pojken hade inte hunnit falla, förr än jag var medelpunkt i en tät ring ursinniga människor. Välklädda damer kom störtande ur husen, yngre gentlemän började kasta av sig rockarna och göra klart till strid, arbetare och chaufförer trängde sig fram i skocken, alla talade på en gång, och det var sannerligen inga komplimanger, jag fick. Det engelska språket är rikt, i synnerhet som det talas i Amerika. En del gick jag ju miste om, då alla talade samtidigt i munnen på varann, men jag fick tämligen klart, att den allmänna meningen lutade åt lynchning. Just som jag trodde de skulle börja, räddades jag emellertid så dramatiskt, som hade det varit på kinematograf. Jag hade under gruffet trängts upp på trappan till ett privathus. Rätt som det var, slogs dörrarna upp, en gammal vithårig herre kom störtande ut, högg tag i mig, och innan jag visste ordet av, var jag indragen i en elegant hall. Där blev jag på allt sätt omhuldad med den innerligaste sympati. Jag fick veta, att pojkligan, vars hövding jag varit nog oförsiktig att bära hand på, en längre tid tyranniserat hela gatan (utom naturligtvis de hus, där deras föräldrar bodde). Hos den gamle översten, för min räddare var överste, hade de slagit in fönster flera gånger, och han själv kunde inte gå ut annat än under pojkarnas skoltid, för att ej bli bombarderad med snöbollar. Kalla dit polis hjälpte inte alls. Om han inte kunde ta dem på

bar gärning, var det ingenting värt. Och tretton-, fjortonåringar är i allmänhet bra mycket kvickare i benen än feta irländska poliskonstaplar. Med det starka föreningsband, som gemensamt lidande ger, blev översten och jag mycket goda vänner, och jag besökte honom sedan ofta, trots risken. Dock helst under skoltid.

På så sätt fick jag emellertid två nyttiga lärdomar: att åka droska, då jag skulle ut i hög hatt i snöbollsväder, och att tiga och springa, då jag blev beskjuten med snöbollar. När snön gick bort, blev det ännu farligare på gatorna. Då spelade pojkarna baseboll på alla gator, och en baseboll är mycket, mycket hårdare än en snöboll. Min vän översten fick gå med bandage för ögat i ett par veckor.

Nu är det verkligen inte pojkarnas fel, att de måste ta gatan till lekplats. Ingenting är för resten pojkarnas fel i Amerika, åtminstone är jag inte den, som törs säga det. Men det är klent beställt med lekplatser i staden. Visserligen har det på senare år inrättats några stycken, men långt ifrån tillräckligt. Och de, som finns, behärskas nog i allmänhet av de mest stridsdugliga ligorna. De andra får hålla till på gatan. Naturligtvis är det strängt förbjudet att spela boll på gatorna. Men polisen ser genom fingrarna med pojkarna, och det har han goda skäl till. Dels skulle det inte passa hans värdighet att springa efter lättfotade pojkar på gatan, dels skulle han få en mycket besvärlig tid på sitt pass, om han var ovän med kvarterets pojkar. För att inte tala om, att han skulle ådraga sig alla jungfrurnas harm och förakt. Härom året skedde emellertid ett undantag. Jakob Riis berättar i en av sina

böcker (»The Making of an American», tror jag), att en poliskonstapel ville anhålla ett par bollspelande pojkar på gatan, och då de sprang sin väg, sköt han och råkade döda den ena. Nu har polisen i New York rätt att skjuta, då man inte stannar på hans befallning, han har nu för resten rätt att göra ungefär vad som helst, och den rätt han inte har, den tar han sig. Händelsen väckte emellertid obehagligt uppseende, så att man såg sig tvungen att döma poliskonstapeln till livstids fängelse. Ändra lagen gjorde man naturligtvis inte för det (man har ju jury), men några lekplatser blev verkligen anlagda, mest tack vare Jakob Riis.

*

Hur disciplinen i skolorna verkar fick jag ett förträffligt exempel på i vintras. Huset bredvid en stor skola med ett par tusen barn fattade eld, medan lektionerna pågick i skolan. Själva skolbyggnaden var hotad, och värmen blev stark i de närmaste klassrummen. Barnen hörde brandkåren och larmet på gatan och visste, vad det var frågan om. Men de visste också, att de kunde lita på sina lärare. Vart enda barn blev kvar på sin plats, lektionerna fortsattes. Under tiden satt föreståndarinnan på sitt kontor med telefonen för örat och gav order åt klasserna i de mest hotade salarna att marschera ut. (Det finns naturligtvis telefon i alla klassrum.) Ingen rörde sig, förr än ordern kom, då tågade de ut, lugnt och i god ordning. Då den siste gått, rapporterade lärarinnan i telefonen: klart; och nästa klass fick gå. Jag undrar, om rottingdisciplinen

håller sådana prov? Händelsen relaterades i tidningarna i en kort notis. Antagligen var det något helt naturligt och alldagligt för dem och deras publik.

Jag har haft äran känna en del amerikanska barn av olika klasser och t. o. m. av dem erkännas som god vän. De är helt enkelt förtjusande — om man tar dem på rätta sättet. Och det är att helt och hållet behandla dem som jämlikar. De har mindre misstroende mot äldre än europeiska barn i allmänhet, är mindre skygga och visar lättare små förtjusande glimtar av sin känslo- och tankevärld. »De stora» är för dem inte en överlägsen och fientlig värld, som huvudsakligen tänker på att hindra deras nöjen; som man måste hyckla för och skydda sig mot genom att krypa i sitt skal; som man aldrig törs visa något av barnens egen värld, för den har de ingen förståelse för. Nej, det är en samling hyggliga äldre kamrater, visserligen sällan fullt så trevliga som de jämnåriga, men med somliga av dem kan man i alla fall tala nästan som med en jämnårig.

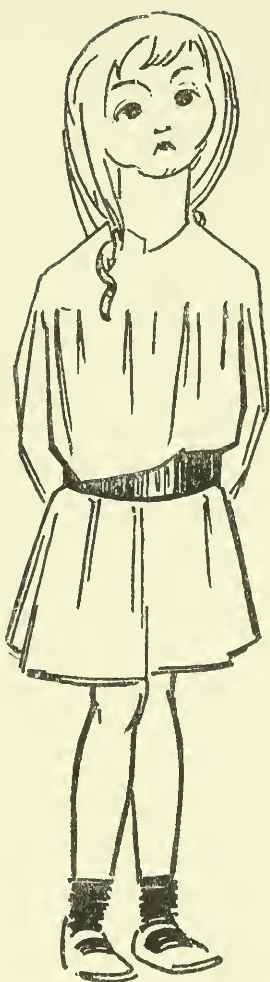
Det är ett villkor för att man skall kunna umgås med amerikanska barn: att man aldrig kränker deras självaktning. Gör man det, mister man deras förtroende och deras aktning.

En av mina bästa vänner, en mr C., hade en liten söt fem års flicka. En dag, då hon bar sig mycket illa åt, miste mr C. tålamodet och gav henne en örfil. Hon satt alldeles förstummad ett ögonblick och stirrade på honom, förvånad, ringaktande, förebrående. Se'n kom det: »Oh Dad! Do you forget I am a lady? Are *you* a gentleman?» (Men Pappa då! Glömmer du att jag är en dam?

Skall du vara en gentleman?) Fadern bad mycket ångerfull om ursäkt. Ur amerikansk synpunkt hade flickan fullkomligt rätt.

Ett resultat av den amerikanska undervisningsmetoden är, att barnen mycket tidigt lär sig se kritiskt på sina föräldrar. Jag har någonstans läst en liten historia, som är ett rätt bra exempel på det.

En liten fyraåring frågade en dag sin mamma: »Vad *är* egentligen pappa?» Nu råkade hennes far vara en av landets yppersta humorister. Hon fick veta det, och därtill förklaringen, att en humorist var en person, som skrev lustiga saker för att få folk att skratta. Hon funderade ett ögonblick. Se'n sa hon: »Jaså. Men jag tycker då sannerligen inte, att han är vidare lustig hemma!» — Sedan hon så tillfredsställt sin självhävdelse, var det ingenting, som hindrade henne att gå ut och skryta för de andra barnen med att hennes pappa var humorist. För sådan pappa hade ingen av dem.

HUMORISTENS DOTTER.

Amerikanska tjänstflickor.

Ämnet hör till de allra vanskligaste. Det ser nämligen så fullkomligt olika ut från de bägge olika synpunkterna: fruarnas och jungfrurnas. Och i striden mellan arbetare och arbetsgivare finns det ju egentligen inga neutrala makter som objektiva åskådare.

Vad jag har att säga, grundar jag på vad jag hört dels av amerikanska fruar, dels av hemvändande tyska, skandinaviska och irländska flickor under hemresan med »Olympic». Och slutligen hade jag själv rikligt tillfälle till studier i ämnet i de boardinghouses (pensionat) och furnished houses (hus med möblerade rum), där jag bodde. Men där var jag ju på sätt och vis själv arbetsgivare, ehuru jag sökte med alla medel upprätthålla min neutralitet i striden mellan frun och jungfrun och i synnerhet hindra de krigförande att taga mitt rum till krigsskådeplats.

Mina flesta och mest rafflande erfarenheter har jag från ett litet vackert hus nära Central Park. Då jag först hyrde där, anade jag inte, att det lilla idylliska huset inom några dagar skulle bli skådeplats för vilda strider. (Men i det fallet har folk ingen stilkänsla. De slogs i Senlis och slåss i Reims.)

Frun var en liten energisk amerikansk änka, som hade någon slags agentur »downtown» och dessutom hyrde ut tio av de fjorton rummen i sitt hus. Städningen av huset och matlagningen för frun skulle skötas av en svart och vit tjänarinna, en negress så fet, att hon höll på att ta med sig telefonen var gång hon klämde sig igenom den smala trappan från hallen ner till köket. Hon var av den sotaktigt svarta sorten, som ser ut, som om de använde dålig ungssvärta på skinnet. Men på huvudet hade hon tät vit ull, ty hon var ganska gammal. Inte ens, om hon velat aldrig så gärna, tror jag, hon skulle ha hunnit och orkat hålla huset i ordning. Nu hade hon tydligen inte minsta önskan eller tanke åt det hållet. Men ett rum höll hon fint som en kopparkastrull. Det tillhörde mr Hopkins, en gammal engelsman, som såg ut som en uttänjd och förlängd bulldogg. Ty honom älskade hon lidelsefullt. På något vis fick hon i sin ulliga skalle, att värdinnan också älskade Hopkins. Och så bröt kriget ut. Det avgörande slaget blev i köket en vacker söndagsmorgon. De täta artillerisalvorna av krossade tallrikar lockade en del hyresgäster ner i hallen inom hörhåll för skällsordens gevärssalvor. Värdinnan låg under betydligt redan från början. Hon hade inget artilleri och behärskade endast ett jämförelsevis bildat språks förebråelser som gevärsammunition, medan svartingen hade hela lådor av bakgatornas kraftigaste skällsord och praktfullaste svordomar att ösa över henne med. Frun retirerade också snart nog uppför trappan och förföljdes av den svettdrypande segraren ända till sin sängkammardörr. Först då hon lyc-

kades slå den i lås, blev hon fri. Naturligtvis hade hon sagt upp den svarta flickan flera gånger om under stridens gång, men det tycktes inte ha någon som helst verkan. Jo, så till vida att Sarah slutade upp med allt arbete och höll mottagning för sina beklagande släktingar i köket ett par dar. Men flytta hade hon ingen lust till. Jag reste bort på en tid just då (det gjorde de flesta hyresgästerna), så jag fick aldrig se, hur det slutade. Och var naturligtvis för blyg att fråga, då jag kom tillbaka.

Men jag fick se en del annat av svarta flickor. En skådespelerska, vars porträtt jag målade, hade en ung, men underbart ful negress i sin tjänst. Hon var av den chokoladfärgade och flottiga sorten och hette Rebecka. Hon hade en orimligt hög panna, för det ulliga hårfästet satt nästan mitt på hjässan. Nu hade miss L., skådespelerskan, en ovanligt vacker hall till sin våning, med skulpterade Henri IV-möbler o. s. v. Just där ville Rebecka hänga sin hatt och kappa, och det var den dagliga stridsfrågan. Hatten var anilinröd med långa strutsfjädrar, och kappan var av azurblå sammet kantad med något som föreställde hermelin. Då miss L. var borta, skulle Rebecka sköta telefonen. Det gjorde hon nästan väl grundligt ibland. Hon utgav sig nämligen för miss L. själv och inlät sig i livlig telefonflirt med dem som ringde upp. Det kan ju hända, att hon slutligen i sin inbillning identifierade sig själv med miss L. Slutet blev emellertid, att då en teaterdirektör kom och sökte miss L., mötte han Rebecka, iklädd den anilinröda och den azurblå, och då han frågade efter miss L., svarade hon lugnt och värdigt: »Det är jag.»

»MISS L., DET ÄR JAG!»

Historien är absolut sann. Fina kläder har ofta en farlig inverkan på negrernas förnuft.

Jag har emellertid sett alldeles förträffliga negertjänare i flera familjer bland mina bekanta. Men då har det i allmänhet varit negrer från södern och ofta sådana, som i generationer tjänat i samma familj. Särskilt som barnflickor lär de vara utmärkta.

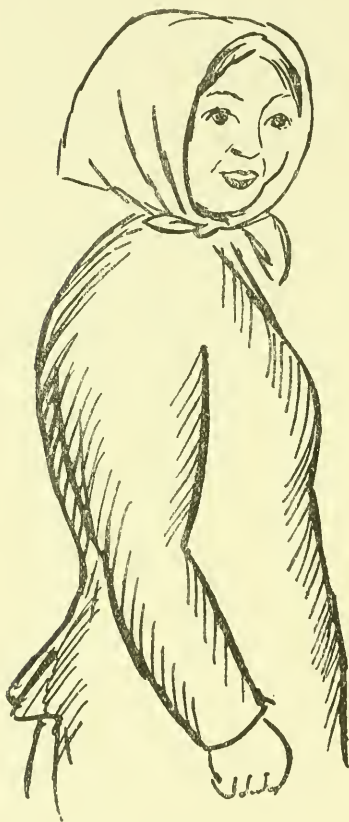
I vårt hus fick vi en vit, långbent och halvgammal figur, sedan värdinnan på något sätt fått ut svarta Sarah ur köket. Vad hon hette minns jag inte. I tal och åthävor var hon på allt sätt lik en irländska, men frågade man henne, sa hon: »Född i Canada, by St. Patrick.» Hon bäddade verkligen upp sängarna någon gång fram på eftermiddagen, sopade det värsta in under möblerna, rörde upp litet damm och glömde aldrig att dra ner gardinerna till hälften. (Det senare brukas i alla amerikanska hus och ger gatorna ett egendomligt skenheligt uttryck, då alla husen står med halvt nedslagna ögon och ser blyga och anständiga ut.) Allt gick väl till julen, då värdinnan reste bort och jungfrun hittade en helbutelj whisky i Hopkins' rum. Dessvärre skedde det på julaftons förmiddag, just då hon börjat städa alla rummen, men inte gjort något färdigt. Första dagen dillade hon omkring och sjöng i rummen. Och det var inga frälsningsvisor. Utanför min dörr hade hon ställt en full skurspann, och då jag blygt bad henne ta bort den, sa hon: »—'ll right, sirr», och gav den en spark, så den åkte utför trapporna. Gudskelov ramlade hon rätt snart själv efter. Mr Hopkins lär hon

ha omfamnat, kittlat under hakan och kallat »My darling pet!» Jag är ledsen, jag inte såg det.

Vi hade en fridfull och trevlig jul. Åtminstone på annandagen, för då låg hon och sov på soffan i hallen. Vi smög igenom, tysta som små andar, för att inte väcka henne. Se'n kom värdinnan hem, och det blev uppgörelse igen. Den gången redde hon sig bättre. Hon hade väl lärt något av svarta Sarah.

Nummer tre var en svenska, d. v. s. hon sa förstås, att hon var amerikanska »and born in this country», men redan andra dagen talade hon om för mig, att hon var från Göteborg och hette mrs Person. Att få henne till att tala svenska var emellertid alldeles omöjligt. Hon gjorde varje dag om underverket att grundligt städa alla 14 rummen och hålla kök och trappor snygga. Men naturligtvis var det en hake med henne också, vår värdinna fick aldrig annat än jungfrur med någon skavank. (Det berodde väl på lönen, hon ville ge.) Mrs Person hade en liten flicka med sig, en söt och snäll sjuåring. Och när hon var hemma från skolan, ville hon gärna vara med sin mamma, då hon städade. Det ville inte frun tillåta, och så blev det dagliga konflikter, som slutade med, att värdinnan en vacker dag tog ungen i armen och hyvade ut henne på bakgården. Då vaknade tigrinnan i mrs Person, hon flög på sin fru och gav henne storsmockan mellan ögonen, så hon satte sig på golvet. Och mrs Person satte sig mitt emot på golvet och började gråta. Där satt de och grät bägge två, då en av hyresgästerna kom och fann dem.

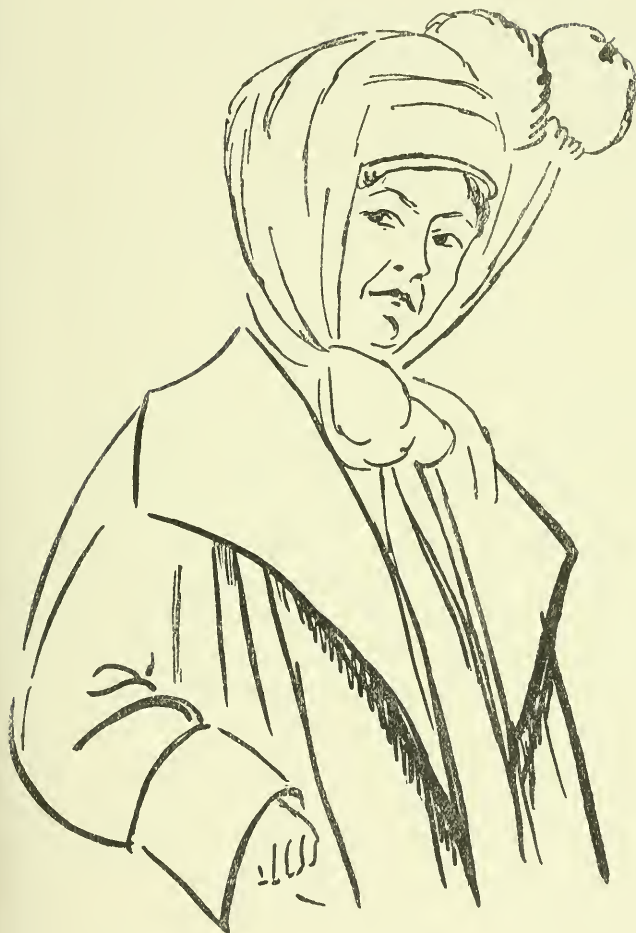
Så blev hon naturligtvis uppsagd, och hyresgästerna, som tyckte om henne och den lilla flickan, skramlade ihop 40 dollars till dem, så de skulle kunna resa ut till landet och få plats där. Men mot all mänsklig beräkning blev mrs Person kvar med sin flicka och sina 40 dollars, och så länge jag såg dem, behandlade värdinnan och hon varann med allra största hänsyn och högaktning.

SÅDANA RESER DE UT.

*

Kanske har jag råkat få ovanligt burleska upplevelser i det här fallet, men det förefaller mig, av vad jag hört från andra håll, som vore de inte så ovanliga i Amerika. Dessa iakttagelser gäller ensamjungfrur i medelklassen, alltså bland de mödosammaste och tyngsta, men också de vanligaste tjänsterna. De, som lyckas få platser i rika hus med många tjänare, har naturligtvis mera specialiserat och lättare arbete. Ute på landet åter igen har de det nog

SÅDANA KOMMER DE TILLBAKA.

ofta ännu hårdare. Men så dåligt som ofta på landet i Sverige, lär de nog sällan ha det. Jag har läst fröken Nordströms bok, »En piga bland pigor», och jag har talat med åtskilliga svenskor, som prövat på att tjäna hos bönder, och dessutom har jag gått igenom, vad de berätta i sina brev till Emigrationsutredningen. Att döma av dem tycks det inte vara ovanligt med 120 kr. om året, arbetstid från 6 f. m. till 10 e. m., ingen dag helt fri, dålig kost, sovplats i kök tillsammans med hela familjen etc. Och att de då emigrerar förvånar mig ej.

Att under sådana förhållanden spara ihop till en Amerikabiljett är naturligtvis alldeles otänkbart. Då de inte händelsevis har något litet arv att resa på, är det nästan alltid släktingar eller vänner i Amerika, som lånar dem till biljetten. Innan man kommer in i förhållandena, är man förvånad och imponerad över denna oerhört allmänna hjälpsamhet. Men då man tar närmare reda på det, finner man, att det i somliga fall är en annan bevekelsegrund. I synnerhet för farmare är det nämligen ett mycket billigt sätt att få god arbetskraft. Den nykomne emigranten får då genom arbete betala igen sin biljett, och till dess hon lärt sig språket, är man ju säker på att få behålla henne. Jag vill visst inte påstå, att detta ofta är fallet, men jag har hört om ett par tillfällen, där de nykomna rätt hänsynslöst utnyttjats av sina släktingar.

Oftast är det naturligtvis en fördel för en nykommen att få vara en tid i en svensk familj, till dess hon lärt språket och blivit van vid landets seder och förhållanden. Men jag upprepar än en gång, vad jag sagt ofta förut, att

det är ett dumdristigt vågspel att resa till ett land utan att tala dess språk. I synnerhet för oerfarna unga flickor och till ett land som Amerika, där vita slavhandeln är så högt uppdriven. Och rätt stor del av slavhandlarnas »varor» bär svensk ursprungsbeteckning. Nu finns det ju agenter för »Föreningen mot vit slavhandel» (eller vad den heter) vid alla stationer, på Ellis Island o. s. v. Och jag tror nog, att de gör mycket stor nytta. Den enda gång, jag sett dem i verksamhet, var inte vidare uppmuntrande, men jag vill visst inte av en enda slarvig agent bilda mig något förklenande omdöme om hela föreningens verksamhet.

Det var i stora hallen på Pennsylvaniastationen i New York. En antislavagent irrade omkring med en mycket dansk bondflicka i släptåg och frågade efter någon, som talade »skandinaviska». Då jag anmälde mig, talade flickan om, att hon förut varit omhändertagen av en annan dam från »Föreningen mot vit slavhandel», och att denna tagit vara på hennes biljett och därefter tappat bort den för henne. Hon hade emellertid en blind tillit till att »styrelsen» i Amerika, som ju skulle vara så snäll, skulle skaffa henne en ny biljett. Hon skulle till Californien. Just som jag började klargöra för »anti-slav»-fruntimret hennes skyldighet att skaffa flickan en ny biljett, kom emellertid en vänlig svarting, en av stationens trevliga café au lait-färgade bärare med biljetten, som han funnit. Så den gången var försynen händelsevis välvillig.

Om nu en ung flicka lyckligt kommer fram till sin bestämmelseort i Amerika, så har hon i allmänhet rätt stora

utsikter att slå sig fram. Förutsatt att hon vill vara tjänarinna och är frisk och stark. I yrken är det däremot utomordentligt svårt. Svenska tjänarinnor är mycket eftersökta, ehuru amerikanerna påstår, att skandinaviska flickor ha samma fel som de svarta — att de är allt för begivna på flirt och försummar sitt arbete för kurtisen. Men innan hon talar engelska något så när, kan hon inte göra någon nytta annat än möjligen på en farm eller som diskerska eller dylikt i ett stort hus. Och då har hon en rätt hård tid att gå igenom,

Den lön, en nykomling kan få, varierar mellan 1 doll. 50 cents och 3 doll. i veckan. Därtill kommer en stor fördel: hon har söndagen helt fri och oftast (i städerna) en vardagseftermiddag eller kväll dessutom. Hon tror sig ha vunnit ännu en fördel: socialt anseende. Hon är en »lady» och kallas »miss» — i butiker och av leverantörer. På landet finns det nog, i synnerhet i västern, rätt mycket verklig jämlikhet i umgänget mellan husbönder och tjänare. De äter oftast vid samma bord, drängarna kallar husbonden Joe eller Jim. Men sådant kan nog förekomma i svenska bondgårdar också. De amerikanska »herrskapen» i österns städer ser däremot ned på sina europeiska tjänare som en lägre sorts djur, icke mycket bättre än negrer. Liksom amerikaner i allmänhet föraktar emigranten, som han låter utföra alla de sysslor, som anses för låga och tarvliga för landets friborna söner och döttrar. En infödd amerikanska gifter sig t. ex. ytterst sällan med en emigrant. Tjänarna i de rika husen i New York behandlas som opersonliga maskiner nästan som i England. Men

därför att de kallar alla människor »you», vilket de tror betyder »du», så inbillar sig de svenska flickorna gärna, att de är verkligt jämnställda och har samma sociala anseende. Och då de lever lyckliga i denna föreställning, är jag visst inte den, som vill ta den ifrån dem. Många gånger får man emellertid höra dem säga: »Hemma i det gamla countrit (Sverige) är en piga inte extimerad för nå'et, här är en annan lady lika mycket som frun.»

De bästa löner, jag hört omtalas för tjänstflickor i Amerika, är 11 och t. o. m. 12 dollars i veckan. Men så högt kommer endast en mycket skicklig kokerska, som varit länge i landet.

Under nuvarande förhållanden är tjänstflickornas ställning alltså i det hela bättre i Amerika än i Sverige, och det är rätt naturligt, att de emigrerar så talrikt, dess mer som de nog i allmänhet har något större utsikt att bli gifta där än här. Och enda medlet att minska denna emigration är naturligtvis att förbättra deras ställning här hemma. Det riktigaste torde då vara: 1) Lag om en hel vilodag i veckan för *alla* löntagare (i likhet med den franska lagen om »repos hebdomaddaire»). 2) Begränsning av arbetsdagen till allra högst tolv timmar. För närvarande förekommer ända till 16 timmars arbetsdag för kvinnliga tjänare, i synnerhet på landsbygden, och det t. o. m. för femton—sextonåringar. Vore det dessutom möjligt att förbättra bostadsförhållandena (vilket jag betvivlar), skulle säkert den kvinnliga emigrantströmmen högst betydligt avtaga.

Hotell.

Ett stort första klassens hotell är säkert högsta utvecklingen av materiell kultur i Amerika, det vill säga i hela världen, som de amerikanska tidningarna brukar säga. I detta fallet ha de emellertid rätt.

Jag har det intrycket, att, då någon sak speciellt intresserar amerikanerna, kan de utveckla och förbättra den till något, som överträffar allt annat. Det gäller i synnerhet all organisation av privata företag och all slags materiell bekvämlighet. Men vad som inte intresserar dem, får vara uselt, sämre än i de gamla landen. Allt som rör politik t. ex., det är inte fint och anständigt att syssla med, det lämnas helt och hållet åt de irländska yrkespolitikerna.

Kanske finns det enskilda affärsföretag, där organisationen är ännu högre utvecklad än på hotellen, men dem får publiken aldrig tillfälle att studera. På hotellet kan man samtidigt njuta den andra amerikanska praktblomman, komforten.

Det finns ett slags komfort, som är ett förfärligt pinomedel. Den finner man i de stora »apartement houses». Den går ut på att göra allt husligt arbete med maskiner och i parti. Men ett annat slag finns i de rika privat-

husen och de stora hotellen. Där begagnas visserligen maskiner långt mer, än vi är vana vid i Europa, men på samma gång finns det en riklig och förträfflig personlig betjäning. En bekvämare tillvaro än där lär man väl knappast finna på denna sidan graven.

Detta är ingalunda ämnat att vara något slags reklam för de amerikanska hotellen; därför kan jag inte ge mig in på att räkna upp och beskriva detaljerna i sovrummens komfort. Men jag kan inte låta bli att nämna några småsaker som prov.

Vad som i synnerhet kommer oss européer att rodna över våra barbariska renlighetsbegrepp, är den amerikanska principen, att »ett sovrum utan badrum är inget sovrum». För amerikansk medelklass och överklass är det den självklaraste sats. Också en arbetare skulle aldrig tänka på att hyra en lägenhet utan badrum. På de största hotellen i New York tror jag knappast det finns rum utan ett litet privat bad. På hotell Plaza såg jag det mest raffinerade badrum med marmorgolv och badkaret, stort som en bassäng, infällt mitt i golvet. Det hela såg ut som ett litet romerskt atrium, eller som ett kapell åt renlighetens skyddshelgon (ifall det finns något sådant), där ljuset föll in genom vackert målade glasrutor.

Renligheten sträcker sig också till linnet. Rena handdukar bestås två gånger om dagen, lakan varje dag. Det finns naturligtvis särskilda läs- och toalettlampor, som är så utspekulerat praktiska, att en europé får vara en alldeles ovanligt fiffig karl för att kunna fundera ut, hur han skall begagna dem.

En annan egendomlighet är, att väggarna är så tjocka, att man slipper känna sig inblandad i grannarnas små familjegräl. Och att uppassaren knackar på dörren högst 12 sekunder, sedan man ringt. Man blir rörd och känner, att man är i goda händer, då man finner ett papper under sin dörr på morgonen: »Ni väcktes kl. *7 och svarade.*»

Jag måste spara på mitt lager av liknelser med en stad och ett samhälle, tills jag skall tala om atlanterångarna. Annars kunde jag gott haft användning för dem här också. En olikhet är det: hotellet är helt och hållet en överklasstad, här finns ingen medelklass, bara herrar och tjänare.

Men annars finns det allt. Man skulle kunna leva sitt liv på hotellet, utan att nånsin sätta sin fot på gatan. Man kan t. o. m. förtjäna pengar där. Visserligen som spelare, men det behöver inte vara poker, man har till yrke. Men börsspel. På alla större hotell finns det en liten börssal, där kurserna noteras på en stor tavla, alltefter som telegrammen kommer in, och där sitter djupt allvarliga herrar hela dagarna och arbetar hårt med att titta på. Och rätt som det är, far de upp, som hade de fått en loppa i örat, och störtar ut i rummet bredvid, där det finns ett mäklarkontor, som blixtsnabbt utför deras order. Så man kan t. o. m. bli ruinerad i en handvändning, utan att behöva göra sig besvär att lämna sitt hotell.

Vidare finns det naturligtvis telegrafstation, blomsterhandel, bok- och pappershandel, lånbibliotek, cigarraffär, skomakare, skräddare, barberare, tvättinrättning inom hotellets murar. Och hantverkarna är fullkomliga troll-

karlar. På tjugo minuter får man sina kläder pressade, på åtta timmar kragar och skjortor tvättade och strukna o. s. v. Men en sak blir man lurad på. Det är om man tror, att man skall få sina skor borstade, i fall man sätter ut dem i korridoren. Ingen amerikan förstår, vad man menar med det. De tror, att man vill kasta bort dem. Och om uppassaren inte redan hunnit lägga beslag på dem, kan det nog hända, att en förbipasserande herre tycker, de är just hans nummer och alldeles för goda för negeruppassaren och helt lugnt tar vara på dem. Så att, om man inte vill borsta sina skor själv, är det bäst att ta dem på sig smutsiga och gå ner till skoborstningssalongen i källaren. Skoborstarna är så gott som alltid italienare och sköter sin sak som verkliga konstnärer. De äldsta och sjaskigaste boxkalvskodon blir som splitt nya skinande lackskor på ett par minuter. Någon enstaka gång är skoputsaren neger, och det passar ju egentligen bättre, åtminstone till svarta skor.

Allt som rör skoborstning i Amerika förefaller egendomligt för en europé. Uppfattningen är nämligen den, att sysslan att borsta en annans skor är så förnedrande, att en så lågt stående varelse som en man aldrig kan begära, att någon som helst individ av det högre släktet kvinna skall göra det åt honom. Inte ens en negerflicka. Eller som en amerikansk dam av mina bekanta uttryckte det: »Om en karl är så fattig, att han inte kan hålla sig med betjänt, kan han sannerligen också borsta sina skor själv.» Dessutom är uppfattningen den, att jungfrurna är fruns personliga tjänarinnor och inte alls mannens. I fa-

miljer med bara en jungfru är det inte ovanligt, att herrn borstar både sina och fruns skodon. Huruvida han borstar jungfruns också, har jag inte hört, men det skulle just inte förvåna mig mycket, om han gjorde. Denna underligt primitiva och Don Quixotiska uppfattning av mannens kavaljersplikter är så smittsam, att jag ännu här hemma känner mig djupt generad, då jungfrun tar mina skor till borstning.

De övre våningarna på ett hotell, där sovrummen ligger, är strängt reserverade för dem, som bor där, och mycket tysta och stilla. De nedre äro desto livligare och står till full disposition för alla välklädda människor. Utan att nånsin ha bott på hotellet eller ens ätit ett mål där, kan man lugnt begagna sig av sällskapslokaler och skrivrum. Och det finns det många som gör. Helt nära, där jag bodde, fanns ett stort hotell, Endicott, visserligen inte jämförligt med Astor House eller Plaza, men dock någorlunda förstklassigt och typiskt amerikanskt och rätt gemytligt. Där brukade jag intaga mina måltider (och någon gång mitt »five o'clock beer»), skriva mina brev, stämma möte med folk o. s. v., begagna det fullständigt som min klubb. Jag var visserligen medlem i ett par klubbar, men de låg så långt nere i stan, att jag i allmänhet föredrog hotellet. Där hade jag samma fördelar på närmare håll. Endicott känner jag till så väl, som om jag varit kypare där.

Så jag törs lugnt be herr Läsare med där i kväll. Ni ser, hur välvilligt negern, som sköter svängdörren, grinar, då han känner igen mig. Ni kan förstå, jag är stamkund. Bli inte ledsen över den lite våldsamma lyxen i mat-

salarna, det är likadant överallt. Där har vi hovmästaren. »Hallo cap! Har Ni ett bord för två? I egyptiska rummet? Utmärkt.» — Dekorationsmålaren har förädlat den egyptiska stilen litet efter sin smak, men Ni är väl inte så styv på hieroglyfer, att Ni kan kontrollera stavfelen i inskrifterna. Titta på den lilla gubben med fullmånsansikte, som kommer travande på sina små plattfötter. Är han inte rar? Han är den äldste kyparen på lokalen, grek från början, men talar förträfflig engelska. Eller åtminstone amerikanska. Här har vi honom: »Good evening, Sir.» — »Good evening, Patapopulos. Cocktails, dry Martini, och ostron, Blue Points, ja.» Underkyparen, som kommer här med brödkorgen, är dansk. »Omnibus» kallar de underkyparna här. Han har hustru och fyra barn nånstans nere i East och knogar här för 20 dollars i månaden. Nu kommer greken med ostronen, han har bara en gångart, och det är kort trav. Det skaffar honom alltid stora drickspenningar, för det ser så flitigt ut. — Sådana ostron finns inte i Europa, va? Och ostron skall serveras i is. Skål! Ah!

Vilken är det, Ni ögonflirtar med? Jaså, den lilla mörka därborta. Ja hon är söt. Hon är spanska, det är hennes mamma den lilla torra bredvid henne. De ha bott här på hotellet i flera år. Men var försiktig med ögonen nu, för nu kommer hennes eventuelle fästman, Gonzales, och han är svartsjuk som en tiger. Flickorna här i Amerika är mycket begivna på ögonhängel, men det är inte alltid deras herrsällskap tycker om det. De kan få anfall av ridderlighet, och då är de ganska farliga.

»CALL FOR MR JOHNSON!»

Att musiken är bullersam? Jo, gräsligt! Jag avskyr musik i matlokaler. Och nu kommer det en »Nordisk näktergal» och kvittrar strax. Hon är norska och vet, att vi är svenskar, så vi måste applådera med. Någon riktig mataro får man inte hoppas på här. Vad som retar mig mest, är de där uniformerade negrerna, »pages» (pager) kallas de, som går och skriker ut telefonbuden: »Call for mr Johnson!» Ni kan vara säker på, att niggern mycket väl vet, vem mr Johnson är, och att han sitter vid sitt vanliga bord inne i grillrummet, men han går i alla fall igenom läsrummet, baren och alla matsalarna och

skriker först. Jag antar, han tycker det är roligt. Eller också är det en ovanligt systematisk och ordningsälskande man.

Nu kommer den lilla söta flickan med de varma bullarna. Hon går ideligen runt matsalarna och bjuder heta bullar, och när de är slut, går hon ut i bageriet och får nya ännu varmare. Ta för all del en, annars blir hon så ledsen. Tala om för henne, att Ni är svensk, så får Ni höra — »Jakla svenska pajka!» — Hahaha! Det är allt, vad hon kan på svenska, fast hennes far var svensk. Fast jag misstänker hon förstår en hel del mer.

Det här Californiavinet har alltid en sådan lustig bismak av kryddor och en tydlig russinsmak. Det är rätt pikant, men skall vara dåligt för den lilla magen. — Säger Ni, att Ni aldrig ätit sådana kycklingar i Europa? Tja, de kallar dem för »milkfed», men jag undrar, om de stackars djuren verkligen fått leva på bara mjölkdiet. Ett litet korn har de väl fått då och då.

Nu kommer en liten spansk dansös upp och sprattlar i sina paljetterade kjolar. Hon är rätt ny på lokalen, se hur herrarna trängs i bardörren. Det är rätt dålig efterbildning av vissa parisiska lokaler. Som för resten, de också, egentligen är arrangerade för amerikansk smak. Men det är ju roligt, om de kan njuta av det.

Om Ni har slutat Er dessert och Ert kaffe, så låt oss gå ut i baren ett slag, vi har gott om tid. Trevligt rum, enkelt och rätt gediget, inte sant? De kallar det gammal engelsk stil. Visserligen har jag aldrig sett något gammalt

engelskt, som såg ut på det här viset, men man skulle rätt väl kunna föreställa sig Martin Chuzzlewit eller någon annan av Dickens' hjältar tagande en bitter i blandat sällskap i den här lokalen. Fast den där telegrafapparaten passar då inte riktigt i omgivningen. »The Wallstreet ticker» kallas den. På de här långa pappersremsorna kan Ni läsa av kurserna från Stock Exchange, om det roar Er. Också om Ni inte spelar på börsen, ser det ju alltid förmöget ut att studera kurserna.

Vad vill Ni dricka? Cocktail efter maten? Det är visserligen gräsligt opassande, men gärna för mig. Försök en »Bronx». Ja, visst är det gott. Jag har nu för mig, att de olika nationernas spritdrycker har en stor betydelse för danandet av deras lynne. På samma gång som de naturligtvis är en produkt av deras smak och karaktär. Jag tror aldrig en resande nykterist kan sätta sig fullt in i, hur en annan nation tänker och känner. Inte kan man fullt fatta stämningen på en fransk boulevard vid apéritif-timmen utan en absint eller en Amer Picon framför sig, eller på Ratskeller i München utan öl; på en gammal engelsk »inn» känner man mera förståelse för vad, som är specifikt engelskt, då man har smak av stout eller scotch whisky i munnen. Så är det här med. Cocktailen, som man sväljer i ett andedrag, ger en den amerikanska oron och brådskan i blodet och den amerikanska rosenröda optimismen. Fast naturligtvis skall man inte offra allt för mycket på sin etnografiska forskningsiver.

Har jag lovat ge Er recept på en cocktail? Gärna det, men fråga hellre bartendern. »Hur gör Ni en Bronx, Jack-

son?» — »En del gin, två delar vermouth, en apelsinskiva, skaka väl. Ett körsbär i, då Ni serverar den, två, om det är för en dam.»

Det kanske förvånar Er, att det inte finns några höga stolar vid bardisken som överallt på american bars i Europa? Kanske det har funnits förr, men nutida amerikaner tycker inte om dem. Det tar för lång tid att klättra upp på en sådan där stol. De lever i en ständig föreställning, att de har gräsligt bråttom, störtar in på baren för att svälja något så fort som möjligt. Träffar de en bekant, kan de visserligen stå och prata en halvtimme eller mer, men de bibehåller bättre inbillningen om brådska, då de står och hänger vid baren. — Det är den berömda frilunchen, som står på bordet där borta. På sådana här finare lokaler är det bara några små käxsmörgåsar och litet ostbitar, men på tarvligare ställen kan den vara rätt solid.

Skall vi inte ha en cigarr? Det finns cigarrstånd här i baren. Under 10 cents får Ni ingen hygglig. Det är skatt och tull och truster och rackartyg, som gör dem så dyra. Liten tröst är det, att man får en tändsticksask på köpet.

Det är visst dans i egyptiska rummet, skall vi gå in och titta? Storartad dansmusik, negerkapell med banjos. I synnerhet till Onestep och Maxixe. Det är fullkomligt dansraseri här i år, det dansas till té på eftermiddagen och efter dinner. Och det som allt annat tar amerikanerna orubbligt allvarligt och energiskt. De gör det till arbete och svårt arbete. Danserna får inte vara lätta och enkla.

19—153274. *Cederschiöld. Infödingarna på Manhattan.*

Ju mer invecklade de är, dess bättre, danslärarna måste jämt hitta på nya danser och nya turer i de gamla, för att det skall vara tillräckligt svårt. Alltid i överkanten av deras förmåga. Se på den unga pojken där, hur han kliver och räknar, man *ser* hur han räknar: ett, två, tre, fyra, nig; ett, två, tre, fyra, nig! Det är någon ny tur han nyss har lärt sig. Men deras dans är mer konstig än konst. Något direkt översättande av musiken i rytmiska rörelser kan man inte kalla det. Och någon njutning kan det inte vara att kliva omkring och räkna på det där viset. För resten tror jag, att det är just förmågan att njuta amerikanerna mest saknar. I det fallet står vi européer över dem, och orientalerna kanske över oss. Det enda amerikanerna kan njuta är arbete. Och det njutningsmedlet missbrukar de förfärligt.

För att markera arbetsresultat i dansen har de hittat på att hålla danstävlingar. Det har de på alla större hotell och restauranger, här också, två gånger i veckan. Men där bedöms i allmänhet rätt bra, inte efter »fancy steps», invecklade turer och steg, utan verkligen efter graciös och smidig dans, som väl följer melodien.

Den där långa karlen i cut-away, som dansar med den lilla spanskans mamma, han går omkring och tar pris på alla möjliga danstävlingar. Men han har hållit dansuppvisningar här, så nu skall han väl räknas för professional och får inte längre vara med på amatörtävlingar.

Till stor del är det samma människor, man ser här kväll efter kväll. Det är mest de, som bor på allvar på hotellet. Inte bara ungkarlar, utan många familjer bor år

»ETT, TVÅ, TRE, FYRA, NIG!»

efter år på hotell, antingen av förtvivlan över apartement houses, eller därför att fruarna är för lata att ha hushåll själva. De bildar kotterier och roar sig rätt bra. De olika kotterierna intrigerar och talar illa om varann, och managern på ho-

tellet får vara stor diplomat för att stå väl med alla. Om familjerna är belåtna med den hemtrevnad, de får i hotellrum, det kan ju vara deras ensak. Men jag tycker, det är synd om barnen, som växer upp här. Det är en hel hord av sådana unga vildar här. Deras huvudsakliga umgänge är kyparna och musikanterna, och pojkarna snor omkring på baren och överallt. Inte underligt, om de blir lite lillgamla av att leva så här offentligt. Titta på de där små flickorna, som dansar tillsammans. De är söta, i synnerhet den största, fast hon har ett märkvärdigt gammalt ansikte. De dansar alldeles som vuxna, inte spår av naivitet eller barnslighet i deras rörelser; fullkomligt säkra. Båda de flickorna brukar sjunga varietévisor ute i stora hallen ibland på eftermiddagen. Det är nästan hemskt att se, vilka fullkomliga subrettrörelser och åtbörder de har. Men de brukar bli mycket applåderade.

Naturligtvis ställer den skicklige managern till danstävlingar för barnen också. Somliga av småpojkarna uppträder då i frack och vit halsduk, precis som vuxna.

Det är till en del officerare från ett par regementen i närheten, som bor här, åtskilliga rika sydamerikanska familjer, men också många newyorkare, som har sina affärer nere i stan. Det är flera gamla par, med vuxna barn, som bor här. Och de dansar med. Numera finns det ingen ålder, då man slutar upp att dansa. Och jag vet femtioåringar, som aldrig dansat förr, men lärt det i år, och nu är ivrigare än någon annan. Det är nog inte bara av ungdomlig levnadsglädje, snarare för att få litet motion. Och

i synnerhet därför, att det är modernt och brukas så i societeten.

Men det är just inte roligt att sitta och se andra dansa, då vi inte har några damer själv. Jag tror, jag ger mig hemåt, om Ni ursäktar. Jaså, Ni stannar? Ja, godnatt då, tack för i kväll!

Affärsmän.

Egentligen kan man lugnt kalla så gott som alla amerikaner businessmen, t. o. m. en rätt stor del av deras präster och konstnärer — kanske inte minst dem. Men jag vill ta ordet i den mera inskränkta betydelsen, verkliga affärsmän.

Av dem har vi svenskar nog mycket att lära i fråga om metod och intensitet. Och det dröjer nog länge, innan vi kommer därhän, att man behöver varna för de överdrifter, som finns i amerikanskt affärsliv.

För en amerikansk businessman är affären den verkliga religionen. Visserligen är han oftast på samma gång en mycket rättrogen presbyterian, metodist, baptist eller katolik, men affären sitter nog i alla fall djupast i hans hjärta, och de centra i hans hjärna, som sysslar med affärer, är nog både större, tyngre och mera vindlade än de, där han hyser sin gudatros lärosatser.

Affären är det enda, allt behärskande intresset. För den lever han med hela sin själ. För allt annat har han blott ett halvt öra, handlar mekaniskt. Endast i affären har han självständighet och initiativ. I fråga om filosofi och religion är han konventionell, inte av dumhet, utan

UTANFÖR STOCK EXCHANGE.

därför, att han inte har någon intelligens till övers för det. Han går i kyrkan och läser kanske böner, därför att det är passande och allt annat hyggligt och väluppfostrat folk gör det; han tror på de filosofiska satser, han lärt i skolan eller vid universitetet, utan att göra sig besvär att själv pröva dem eller tänka vidare. Men i sitt affärsliv tillämpar han säkert en helt annan filosofi och moral, fast undermedveten och aldrig formulerad. Finge han höra den framlagd i lärosatser, skulle han säkert jämföra den med vad han lärt som »rätt» i skolan och kyrkan och fördöma den. Inte heller för det allmänna har han någon energi eller något intresse över, det får skötas av »bosses», som han föraktar. Hellre kringgår han en dålig lag genom att muta ämbetsmän, än han söker få den ändrad genom att själv ta aktiv del i politiken. En underlig sorts egoism, som amerikanerna själva skyller på immigranterna. Genom dem, anser de, har andan blivit den, att var och en blott tänker på att själv bli rik så fort som möjligt, så får det hela gå åt fanders. Immigranterna har från början uppfattat Amerika som ett land, dit de kommit för att själva göra en förmögenhet och ta hem med sig igen till det gamla landet. Också sedan de blivit bofasta och lärt sig älska det nya fosterlandet, har andan blivit kvar. Den som gav sig in på det allmännas affärer, skulle bli efter i striden om de egna. De ständiga stora donationerna är inga bevis mot satsen, att amerikanerna saknar samfundsanda. Att skriva en check på ett par miljoner för något välgörande ändamål är ett oändligt lätt arbete för en massmiljonär, och han berövar sig själv ingenting genom det.

Men att offra ett par timmars arbete om dagen för något allmännyttigt, aktar han sig nog för. Men det är nog inte bara av ansvarskänsla och människokärlek, de stora donationerna kommer till. Det är också för att muta den allmänna meningen till miljonärens favör. Och det är ju i alla fall allmänheten, som får betala donationssummorna. Ofta nog kommer också en prishöjning på fotogen eller kaffe egendomligt fort efter en frikostig donation.

Hemmet intresserar honom heller inte, det är helt och hållet hustruns domän, och hon får inrätta det hur smaklöst hon vill. Det är en plats, där han sover och intar sina måltider, medan han fortfarande har huvudet fullt av sina affärer. Kontoret är hans hem. Det inrättar han för sin trevnad och bekvämlighet, där njuter han livet, ty arbetet, spänningen, kampen och sensationerna är det enda han *kan* njuta. Han arbetar inte för att förtjäna sitt uppehälle, inte för att samla pengar för att köpa lyx och njutningar, utan för arbetets och spänningens egen skull. Pengar, dollars, har inte sitt värde som medel till njutning, det *är en mätare på duglighet*, skicklighet, list och kraft, allt egenskaper, han sätter högst. Det är medaljer och ordnar; han samlar pengar av äregirighet och inte av snålhet. Och av maktbegär. Miljonerna är i Amerika, vad höga ämbeten är i Europa.

Den engelske författaren Arnold Bennett säger ungefär så här, vill jag minnas: »Den huvudsakliga skillnaden mellan den europeiske och amerikanske affärsmannen är, att den förre är ivrig att komma *från* sitt arbete, den senare längtar att komma *till* det.» Och vidare: »Han älskar sitt

arbete. Det är inte en möda, utan hans vurm, passion, last, monomani — vilket klandrande epitet Ni vill bestå. Han behöver eggelsen av en spännande affärsbatalj, liksom vissa naturer behöver alkohol. Han kan inte vara utan det.»

Jag har liknat det vid en religion. Det är banalt, men det enda som passar. Det är inte en liknelse, för det *är* en verklig religion. Dess tempel är kontoret. Och det smyckar han med långt större lyx och smak än sitt hem. Inte ens i miljonärspalatser vid 5th Avenue har jag sett en så gedigen och smakfull lyx som på vissa stora kontor och i hela affärsbyggnader. Metropolitan livförsäkringsbolaget har byggt sig ett monument i fyrtio våningar, fullt jämförligt med någon av de egyptiska pyramiderna. Dess inre är ett under av dyrbara stenarter, ädla träslag och praktfulla orientaliska mattor. Många affärsmän pryder sina kontor med dyrbara målningar, både gamla och moderna. En rik parisare bygger ett palats åt sin älskarinna och inreder det med den mest raffinerade lyx. Amerikanens älskarinna är hans »business», åt det bygger han marmorhallar och breder ut mjuka persiska mattor.

Det kan nog hända, att de amerikanska fruarna blir lika svartsjuka på sina mäns »business», som om det vore en älskarinna av kött och blod. Direktören för The Metropolitan Company sade i ett samtal med Arnold Bennett: »Min hustru brukar säga, att hon inte såg mig på tio år.» Mr Bennett frågade honom, vad han gjorde för att vila och förströ sig om kvällarna. »Åh», sade direktören, »jag läser livförsäkringslitteratur.» Så är det. Deras arbete blir en fix idé. Men dessa monomaner uträttar saker, som

aldrig en normal människa skulle våga sig på och än mindre gå i land med.

Sinsemellan är affärsmän som invigda i samma hemliga orden. De förefaller öppna och förtroliga mot varann. Men kommer man in i förhållandena, finner man snart, att kampen aldrig upphör för ett ögonblick, mitt under de glada samkvämen fortsätter de att vakta på varann i ständig ängslan att bli efter, att gå miste om ett gott tillfälle, en chance. Den nervösa spänningen, de lever i, lämnar dem aldrig så länge de trampar amerikansk mark. De kan inte släppa efter, låta muskler och nerver slakna och vila för ett ögonblick. Först då de har Atlanten mellan sig och Amerika, törs de vila ut. Det är nog den egentliga anledningen till deras täta utflykter till Schweiz och Rivieran.

Ur en fattig europés synpunkt är det en beklagansvärd tillvaro, en stackars amerikansk massmiljonär för. Också om han ville njuta sina rikedomar, skulle han inte ha tid. Och hade han tid, skulle han ändå inte kunna. Han kan inte njuta annat än spänningen i det stora spelet, de arbetande miljonerna av dollars. Jämförda med den är alla andra stimulanser svaga, de mest rafflande teater-, cirkus- och varietéprogram matta och tama. Ofta är hans fysik så uppsliten av arbete, att han måste följa de mest regelbundna vanor och den strängaste diet. Miljonärer, som nästan svälta ihjäl för sina usla magars skull, är nog ingen sällsynthet. Men i allmänhet är det nerverna, som tar slut först.

Jag träffade ett par gånger i New York en man, som jag vill tala litet mer om som ett varnande exempel för

dem, som tänker bli miljonärer. Han startade ett företag i en alldeles ny genre. Pengar hade han nästan inga, kredit inte heller, men med en nästan otrolig energi fick

SVÄLTANDE MILJONÄR.

han det att gå. Flera gånger höll det på att ramla sönder av brist på pengar, men alltid lyckades han rädda det, ett par gånger genom en ren tillfällighet. Då det äntligen började stå på säkra fötter, kom det andra, som insåg, att hans idé var god, drog nytta av hans erfarenheter och började konkurrerande företag med långt större kapital.

Det blev år av förtvivlade strider, men han kom igenom som segrare. Nu var hans affär en av de största i Amerika och gav honom oerhörda inkomster. Han var blott ett par och femtio år och stod vid målet och kunde slå sig till ro och vila ut med sin hustru, som hela tiden stått vid hans sida och de första åren varit hans enda biträde. Han hade tillfredsställelsen att ha skapat en ny gren av affärsverksamhet, som gav uppehälle åt tusentals människor. Men han kunde icke få ett ögonblicks ro, hans nerver var slut, han var en rastlös, sömnlös, förtvivlad människa. På hemresan läste jag ett telegram i »The Ocean Times», att han skjutit sig. Motivet var sömnlöshet.

Jag kände en annan rik man, som heller inte hade mycken glädje av sina pengar. Han hade den blygsamma lönen 100,000 dollars om året som chef för ett par tidningar, men hade ingen smak för lyx eller någonting, som kostar pengar. Han levde som den enklaste kontorist tillsammans med sin gamla syster i en villa utanför New York och gav ut på sin höjd 2,000 dollars om året. Den stora lönen gav honom ingen annan tillfredsställelse än som ett bevis på, hur nödvändig han var för sin arbetsgivare.

100,000 dollars är ju en ganska anständig årslön. Men det finns åtskilliga herrar i Amerika, som har den lönen. Ett av de amerikanska magasinen hade en serie artiklar om 100,000-dollarmännen. De tycks genomgående vara *organisatörer*. Den talangen är utomordentligt högt skattad i Amerika. Ingenstans finner man heller så storartade enskilda organisationer. — Hur telefonen fungerar, är i

allmänhet en god mätare på ett folks organisationsförmåga. Det är en invecklad sak, som fordrar sträng ordning, god disciplin och ett förträffligt system. Den amerikanska telefonen är storartad; så snabbt och säkert, som man får förbindelse med det rätta numret där, får man det inte ens i Sverige.

Underverk av organisation är i synnerhet de stora postorderfirmorna (mailorder houses). Personligen får man ingenting köpa i en sådan affär, men man kan skicka in order per post på ungefär vad som helst, och nästa dag har man paketen. En sådan firma i Chicago har egen järnvägsstation, tar dagligen emot ungefär 60,000 brev och sysselsätter sju tusen personer. Så där lär nog behövas ett genialt system för att det inte skall trassla in sig.

Det finns en högst väsentlig olikhet mellan en amerikansk och en europeisk affärsmans sätt att använda sina underordnades arbetskraft. I Europa, särskilt i Frankrike, är systemet, att *en* är hjärnan, *en* tänker, det är chefen eller avdelningschefen, de andra är automater, som utför hans befallningar. Det är den mest genomförda centralisation. Men de underordnade kontoristernas initiativ förslöas och deras ansvarskänsla slappas, då de blott blir maskiner, som mekaniskt utför en annan hjärnas tankar. Det amerikanska systemet är raka motsatsen, den mest genomförda decentralisation. Varje kontorist har åt sig anförtrodd en liten del av affärerna, en grupp eller någon särskild affär. Han mottager de brev, som rör den, och besvarar dem, så som han anser klokast. Kontorschefen läser igenom breven, men det är nog sällan, han gör någon anmärkning.

Sköter en kontorist de uppdrag, han får, på ett tillfredsställande sätt, får han svårare och mera ansvarsfulla uppgifter och därmed så småningom högre lön. Initiativ är en av de egenskaper, som skattas högst på ett amerikanskt kontor. Det är ju givet, att denna specialisering är fördelaktig både för firman och för kontoristen. En särskild affärstransaktion blir bättre skött, då *en* man kan ägna all sin tid, sin intelligens, sin energi och sina initiativ åt den, än då den skall behandlas och avgöras av en chef, som samtidigt har huvudet fullt av hundra andra lika viktiga. För kontoristen blir ansvarskänslan större i samma mån som självständigheten, han har ständigt tillfälle att utmärka sig och arbeta sig uppåt, och han får mycket mera intresse för sitt arbete och kärlek till det. Naturligtvis är detta system inte genomförbart i *alla* slags affärer. Där jag såg det mest och lyckligast utvecklat, var i en export- och importfirma. Den moderna utvecklingen går ju också mot allt större arbetsfördelning på alla områden.

En kontorists avlöning i New York är från 10 till 35 och t. o. m. 40 dollars i veckan. Som man ser ytterst varierande allt efter erfarenhet och duglighet. En lön över 25 dollars anses mycket god. Lönerna betalas nästan alltid med checker, en rätt opraktisk metod.

De stora amerikanska firmorna gör ofta mycket för sina underlydandes trevnad och nytta. I många affärer, som t. ex. de stora postorderfirmorna, hålls egen restaurang, där de får förträffliga måltider för inköpspris. Metropolitan Insurance Comp. består t. o. m. måltiderna gratis, d. v. s. de ingår i lönen. Dessutom har de inrättat trev-

liga sällskaps- och musikrum för sina kontorister och maskinskriverskor. Men det skulle aldrig falla dem in att *erkänna*, att de gör allt detta av någon slags människovänlighet. Visst inte, det är av den enklaste egennytta. Och deras enda synpunkt är den, att välfödda och belåtna människor uträttar mer och bättre arbete än svältfödda och missnöjda. Men det är ingenting, de är mera ängsliga för än att bli misstänkta för att göra något av sentimentala eller humanitära skäl. Då resultatet ändå blir detsamma, så kan ju skälet också vara likgiltigt.

Om för de manliga kontoristerna och butiksbiträdena allt beror på duglighet, så är det en annan sak för de kvinnliga, både stenografer och butiksbiträden. För dem lär allt bero på ett behagligt utseende och en nätt dräkt, påstås det åtminstone. En vacker flicka får lätt plats, en ful kan söka veckor förgäves, hon må vara aldrig så skicklig i sitt yrke. Men det är väl inte bara i Amerika, det är så, fast man där talat särskilt mycket om det sista året.

*

Nu kommer jag slutligen till den största olikheten mellan svenskar och amerikaner. Det är den ömtåliga frågan om *besvarandet av brev*. I det fallet är amerikanerna absolut mönstergilla, och mina kära landsmän tvärtom (för att inte använda några hårda ord). I vårt land har vi ju dess värre rätt mycket folk, som aldrig svarar på brev, och t. o. m. skryter med det, som en liten älskvärd egenhet. Och bland dem finns det folk, som kallar sig affärs-

män! De flesta svenskar svarar väl småningom på sina brev, eller åtminstone på en del av dem, men det dröjer alltid en rundlig tid. Enligt allmän europeisk (och amerikansk) uppfattning är det lika grov eller grövre ohövlighet att inte genast besvara ett brev, som att inte svara på en hälsning eller ett hövligt tilltal; en förolämpning mot brevskrivaren rent av. En fransk affärsman ville införa en svensk vara i fransk marknad och skrev till fabrikanten, först på franska; inget svar. Så tänkte han: de kan väl inte franska däruppe, och lät skriva ett brev på svenska. Inget svar. Han försökte ännu en gång med samma resultat. Jag har gång på gång i utlandet hört affärsmän säga: Vi skulle gärna vilja göra affärer med svenskar, men skriver man, får man inget svar alls, eller också kommer det så sent, att man redan tröttnat på att vänta och gjort upp affären på annat håll. Om svenska affärsmän se'n klagar över, att de »sluga danskarna» kommit dem i förväg, gått dem i vägen, är det nog oftare deras egen slöhet, som har skulden. Jag tror inte, jag överdriver, om jag påstår, att vår barbariska uppfattning av hyfs i fråga om brevskrivning är ett av skälen till, att genomsnittseuropéer så ofta tror, att Sverige står på ungefär samma kulturnivå som Balkanstaterna, eller lägre. Det ser mycket vackert ut i statistiken, att 99 proc. (eller mer) av folket är skrivkunniga, men det märks sannerligen inte i praktiken.

En amerikansk affärsman besvarar alla brev, och gör det strax. Det är ju inte ett dugg svårare att svara strax än att göra det om en vecka. Jag skall berätta ett litet exempel på, hur det går till i Amerika.

En svensk ingenjör kom över till New York i vintras. Han skaffade sig adresserna på åttio fabriker i hans bransch och satte sig ned och skrev brev till dem. Han fick *sjuttiotvå svar.* De flesta svarade, att de tackade för hans erbjudande, men för tillfället inte hade användning för honom. De hade emellertid antecknat hans adress, i fall de framdeles skulle behöva honom. Några skulle komma att behöva en ingenjör inom en längre eller kortare tid och bad honom underrätta dem om eventuella adressförändringar. Två slutligen behövde honom genast och bad honom sända sina betyg eller komma och visa, vad han dugde till. Jag borde kanske tillägga, att han i sitt brev sagt, att hans engelska var dålig. Han fick den ena av de två platserna, och tre veckor efteråt fick han ett särdeles förmånligt erbjudande från en av de firmor, som tecknat sig hans adress till minnes. Jag har sällan sett en sådan stigande förvåning, som den ingenjörns, då han för var dag fick nya packar med brev. Han kommer nog att svara ordentligt på brev, då han flyttar hem till Sverige en gång. Men annars borde man ju inte behöva resa till Amerika för att lära sig en så enkel sak.

Klasskillnad.

Det finns säkert inget land i världen (inte ens England), där tidningarna talar så mycket och vidlyftigt om societeten, som i Amerikas Förenta stater. Och tidningarna gör det inte för sitt eget nöje, utan därför att publiken vill ha det så. Tro inte, att det är bara societetstidningarna, som skriver trespaltsartiklar om en miljonflickas förlovning, visst inte. The World, The Journal och The American, som vänder sig till publikens allra bredaste lager, berättar händelsen minst lika vidlyftigt. Då miljardbabyn, överste Astors postume son, första gången promenerades i Central Park (med livmedicus, sköterskor och betjänter), stod det fyra eller fem spalter illustrerade med flera stora fotografier i alla tidningar. T. o. m. immigranternas tidningar, tryckta på yiddisch, på ryska eller grekiska, hade fotografier och talade om den sensationella händelsen. Men det är visst inte faderns tragiska hjältedöd på Titanic, som gör sonen så märkvärdig. Nej, men han är Amerikas rikaste spädbarn, och hans familj hör till landets »allra bästa societet». T. o. m. i tidningarnas annonsavdelningar finner man samma intresse för societeten. En kinematografteater kan t. ex. i en halvsidesannons hög-

tidligt och övertalande inbjuda Mr Vincent Astor att komma och se deras föreställning. Vincent Astor är överstens äldre son, en pojke på ett par och tjugo år. Men han är

MILJARDBABYNS FÖRSTA PROMENAD.

minst lika mycket omtalad i tidningarna som presidenten, fast han mig veterligen inte gjort annat storverk i sitt liv än att ärva sin far.

Man kan få höra skurkäringar och guanoarbetare tala om Goulds, Astors, Vanderbilts och andra miljonärsfamiljer med så noga kännedom om alla detaljer i deras liv, släktskapsförhållanden och vanor, att man skulle tro, de varit deras lekkamrater från sin spädaste barndom. Men i verk-

ligheten har de kanske inte ens sett dem. En rättrogen katolik kan inte ha mer intresse för sina helgon, än en demokratisk amerikan har för sina miljardörer. Ty de hänga oupplösligt samman med amerikanens religion. Inte den religion, han har i kyrkan om söndagen, utan den, som ligger till grund för hans handlingar och framtidsdrömmar. Också immigranten lär sig snart amerikanens livssyn, den orubbliga optimismen, spelaroptimismen, tron på att en vacker dag göra en storartad kupp, bli rik. Därtill den egendomliga amerikanska demokratismen. I sin förträffliga bok »Ur frihetslandets järnkäftar» har Henry von Kræmer givit ett gott uttryck om klasskillnaden i det amerikanska samhället: »— landet, där man skådade klasskillnaden nedåt, men aldrig ville erkänna den uppåt». Så är det. Lumpsamlaren känner sig som fri och röstberättigad medborgare, som jämlike med Vincent Astor. Men lyckas han arbeta sig upp till grosshandlare i lump, ser han ner på lumpsamlarne, som oändligt mycket lägre varelser än han själv. I dollars mätes mannens duglighet, det är den enda rangskala, som finns i U. S. A., dollars är makt och höga ämbeten. Och faktiskt är det männen med de största dollarhögarna, som styr landet, ämbetsmännen måste lyda deras order. Det är miljonärerna och deras truster, som förtrycker det »fria» amerikanska folket, förhindrar lagar, som skulle förbättra arbetarnas ställning, stiftar lagar, som gynnar storkapitalisterna, hetsar arbetare till döds i fabrikerna, höjer mjölkprisen för deras barn, skapar kriser, som kastar hundratusentals arbetslösa på gatorna. Det är fåtalet, som förtrycker flertalet, därför

att de många inte kan sluta sig samman och kasta av deras ok. De är för blandade och olikartade, dessa immigranter från olika länder och med olika språk, för egoistiska att offra något av sitt eget, riskera något för det allmänna, för slöa och outvecklade för att tänka och förstå annat än kampen för brödet i dag och kanske i morgon, för lättsinniga och fala. De säljer hellre sin röst för 50 cents för att få ett mål mat och en sup med detsamma, hellre än de använder den så, att deras egen och deras barns ställning förbättras för all framtid. De behövde inte ens revoltera, bara förnuftigt begagna de medborgerliga rättigheter, lagen ger dem, i stället för att kasta bort dem för en sup. Men de kan inte se klart på ställningen, när kapitalisternas hejdukar ljuger dem fulla vid varje gathörn, på varje krog under valtiden, de saknar ledare, som visar dem vägen. Ty vem har tid och lust att bli ledare, att offra sitt arbete för de förtryckta, då man kan använda det till att skapa sin egen förmögenhet, själv bli förtryckare. — De sista åren har ju visat en förbättring, en begynnande medborgaranda. Senaste presidentvalet i synnerhet. Men än så länge är nog inte ens Ryssland så despotiskt styrt som det fria Amerika. Straffet för folkuppviglare och misshagliga är hårdare än deportering till Sibirien. Det är att bli uppförd på svarta listan, och det betyder: alla portar är stängda, inget arbete, ingen mat, svältdöd för hela familjen.

Och ändå hatar de inte sina tyranner, på sin höjd deras verktyg, basar och disponenter, men de stora, de verk-

liga herrarna, dem beundrar och älskar de, de är deras avgudar.

* * *

Sedd ur samhällssynpunkt, i stort och på avstånd, är den härskande klassen i Amerika ett ont, som skulle bort. Men kommer man dem nära och lär känna dem som individer, kan man inte låta bli att tycka om dem. De stora affärsmännen och deras arbete har jag talat om i föregående artiklar. De är ofta hänsynslösa och brutala, men de har många sympatiska sidor. Nu vill jag tala om dem, sådana man ser dem i sällskapslivet borta och hemma hos sig, och om deras damer.

Samhället är som årsringarna i ett träd, den ena innanför den andra till märgen innerst, och ytterst sitter den skrovliga barken. Nu är det många av ringarna, som inbillar sig, att de sitter innerst och närmast till kärnan, men ändå kan det finnas många ringar innanför, som ser skarp skillnad mellan dem och sig. Men alla kallar de sig »society», och erkänner ingen pluralform av ordet. De talar också ibland om, att i ett sällskap varit »the very best people», vilket inte betyder snälla eller goda människor utan »fint folk». Men den, som själv inte hör till någon av ringarna, kan tydligen överskåda dem och se de skarpa gränserna.

Den allra innersta ringen, kärnan i trädet, är inte, som man i Europa gärna vill föreställa sig, de allra rikaste. Nej, det är där, som i andra länder, ett slags bördsaristokrati. Avkomlingar av gamla historiska släkter samt män-

niskor, som varit mycket rika i minst tre generationer. En uppkomling må vara aldrig så rik, bland »the old families» blir han icke mottagen. De är »society» i inskränkt mening, »real society». Och den tål väl jämförelse med vilken europeisk societet som helst. Etiketten är kanske något friare, uppträdandet enklare och naturligare än i de länder, där ett furstehov ännu är tongivande. Men jag tror, ingen kan utöva värdskap med så mycken takt och finess som en amerikan av »real society». Liksom t. ex. i England sysselsätter de sig rätt mycket med hästsport, jakt, motorsport och segling, men därjämte har de förvånande mycket intellektuella intressen. Om man jämför dem med den högsta societeten i England och Frankrike, finner man en oerhörd skillnad: de flesta av männen arbetar, icke med politik eller i armén, utan med sina privata affärer. Och det nedsätter inte deras anseende, tvärt om. Det är också grunden till, att de har en sundare syn på livet och mera förståelse för människor. Genom att ständigt komma i beröring med realiteter får de en rik erfarenhet och en fördomsfrihet, som gör dem intressanta att umgås med. Beträffande seder och umgängesskick liknar den högre societeten i Amerika i allt samma klass i Europa. Den översta samhällsklassen är den enda fullt internationella i våra dagar. Den tillbringar ju också halva sitt liv på resor och känner sig lika ,hemmastadd i Paris, Rom, London och New York.

Så är det den vidare ringen av societet i vidsträckt mening. Alla de, som uppräknas bland teaterbesökare en premiärafton, vilkas baler och toaletter, förlovningar, skils-

mässor, enleveringar och skandaler ger stoff till tidnings- och tidskriftsartiklar. Dit hör ju så gott som allt rikt folk, som bryr sig om att höra dit. Även uppkomlingar.

Den traditionella uppkomlingen, som äter med kniv, petar tänderna med gaffeln, skryter med sin årsinkomst och sina fina bekantskaper, honom har jag förgäves letat efter i New Yorks societet. Och jag börjar tvivla på, att han finns i fritt och naturligt tillstånd. Åtminstone i vår tid. Han hör nog litteraturen till helt och hållet. Men också där börjar han bli litet för hårt sliten.

Uppkomlingar, män som arbetat sig fram till rikedom och ställning genom sin duglighet och djärvhet, har jag träffat många. Och de flesta har varit intelligenta, vidsynta män med stor anpassningsförmåga, klart omdöme både om andra och sig själva. Och oftast alltför självmedvetna för att ställa sig i ett falskt läge genom att söka tränga sig in i ett sällskap, där de skulle spela en slät figur eller bli på något vis löjliga.

Värre är det kanske med fruarna. De har inte genom egen duglighet och intelligens arbetat sig upp från en samhällsklass till en annan, de njuter oförtjänt frukten av mannens arbete. I de flesta fall har den amerikanska kvinnan tillräcklig anpassningsförmåga och klokhet att väl spela sin nya roll. Men det händer ju också, att den nya rikedomen slår henne åt huvudet, så att hon alltför mycket hänger sig åt dess yttre insignier, granna kläder, pälsverk, eleganta vagnar och tjänare i brokiga livréer. Och gör krampaktiga ansträngningar att knuffa sig in i fint sällskap och bli omtalad i tidningarna. Den sortens sociala ambi-

tion är kanske inte så sällsynt, men i allmänhet arbetar den med finare medel och undviker att göra sig löjlig.

Uppkomlingarna blir allt mera sällsynta i Amerika. Svårigheterna att komma från en samhällsklass till en annan blir allt större. Landets naturliga möjligheter är mera utnyttjade. Konkurrensen är skarpare. Det är andra tider, än då Andrew Carnegie och Pulitzer lade grunden till sina rikedomar. Därför består den amerikanska överklassen nu till allra största delen av människor, som äro födda rika och fått en dyrbar uppfostran, och jag tror, att livet i societeten nu är mycket olika vad det var för ett tjugotal år sedan. Ty ingenstans sker förändringarna så snabbt och grundligt som i Amerika.

Societeten.

Det är ingenting, vi så ofta blir lurade på som det romantiska och poetiska i livet. Så mycket, som man föreställt sig badat i gyllene romantiskt solsken, får man se i det allra gråaste decemberljus, då man äntligen får uppleva det själv. Det romantiska töcknet, som svept in det, då man såg det på avstånd, hade gömt de tråkiga vardagliga detaljerna, förenklat och förskönat. Så var det med konstnärslivet i Paris, som är ganska fattigt på poesi för den, som lever mitt uppe i det. Så var det också med de amerikanska miljonärernas lyxliv, som blev torrt, borgerligt och ytterst prosaiskt, då man såg det på nära håll. Men det kan ju hända, att felet ligger hos den, som ser det. Han har väl inte blivit utrustad med rätta sortens poetiska glasögon. Därför får det ursäktas mig, om min skildring av livet vid 5:th Avenue låter torr och vardaglig, jämförd med de sensationella och romantiska historier, som emellanåt serveras i tidningsnotiser eller engelska översättningsromaner.

*

Bland det första, man måste lära sig, om man vill bli behandlad som »fin karl» i fina världen, är sättet att be-

handla betjänter, kypare och därmed jämförliga företeelser. Naturligtvis skulle det vara trevligast att bemöta dem som hyggliga och aktningsvärda medmänniskor, förtjänta av intresse och välvilja. Det kan gå för sig i Danmark och till en viss grad i Frankrike. Men försök inte i England eller Amerika. Den förste, som föraktar och ogillar Er för det, är betjänten själv, som Ni varit vänlig mot. Ni behöver inte göra värre misstag än att röra vid Er hatt, då hotellbetjäningen på Cecil bugande tar emot Er, för att portiern ögonblickligen skall ha klart för sig »that's no gentleman» och behandla Er därefter. Till rent självförsvar måste man anta ett sätt, som förefaller ganska vidrigt för vår demokratiska svenska uppfattning av människovärde.

Så här går det till. Ni ringer, och porten öppnas. Visserligen är det en djupt bugande betjänt, som öppnar den, men Ni låtsar, som vore det luft, en vindpust, som gjort det. Sedan frågar Ni ut i luften: »Tar Lady So and so emot?» Se inte alls på betjänten, om Ni inte är så övad, att Ni kan se på honom, som vore han luft, och Ni såge rakt tvärs igenom honom och fixerade ett par galoscher på golvet bakom honom. Det är tecken på en mycket fin karl att kunna titta på det viset. Den engelska aristokratien tycks ha den gåvan av naturen. En *titel* är det enda pansar, som gör en person ogenomskinlig för dem. Då betjänten sedan tar emot Er hatt, käpp och handskar, gäller det att lämna dem precis så, som om man hängde upp dem på en krok i luften, en praktisk maskin, som man var så van vid, att man aldrig ägnar den en blick eller tanke. Har ni lyckats väl med allt detta, så kan Ni

vara övertygad om, att betjänten säger om Er, då han kommer ner i tjänarnas våning: »Den där Mr X. är på visit hos käringen. Det är förbaska mig en verklig gentleman.» Och tjänstefolkets uppfattning sipprar alltid på något obegripligt sätt ut till herrskapet.

Konsten att behandla betjänter lär man sig bäst i Eng-

land, men man har mest nytta av den, och den står högst i kurs i Amerika.

Detta hör egentligen inte till dagens text, men jag skulle ju ha det sagt någonstans.

*

Amerikaner är företagsammare och uppfinningsrikare än européer på de flesta områden. Också i societetslivet. Liksom männen strävar att komma uppåt i affärsvärlden genom duglighet och originalitet, så använder deras fruar samma egenskaper för samma ändamål i sällskapsvärlden. Och det händer nog, att de utvecklar lika mycket energi och genialitet som sina män. I Europa föds man till en ställning i societeten. Man är duchess eller baronne. Eller man blir rikskanslär eller ambassadör, och därmed följer en ledarställning i sällskapslivet också för frun. I Amerika blir de mest begåvade och energiska fruarna de ledande — förutsatt naturligtvis, att deras män kan förse dem med tillräckligt rörelsekapital, och de från början tillhört »the smart set» (»fint folk»). Det kan t. o. m. hända, att en kvinna, begåvad med ovanliga societets-egenskaper, kan arbeta sig upp i en högre klass av societeten. Men det är rätt sällsynt.

Det finns alltså möjligheter för konkurrens, och som på alla andra områden i Amerika blir den utomordentligt skarp. Därför blir anspråken mycket stora. Amerikanerna är i somliga fall blaserade. De behöver starka kryddor, våldsamma sensationer. Både i fråga om affärer och nöjestillställningar begär man det storartade och originella.

Engelska författare vill gärna framställa det så, som gällde det i amerikanska societeten bara att övertrumfa varann med dyrbara tillställningar, där kostnaden spelar huvudrollen. Det är inte sant, åtminstone inte vad östra Amerikas societet beträffar. Det kan ju tänkas, att det varit så för femton eller tjugo år sedan, men det är det absolut inte nu.

Amerikanerna fruktar en sak mer än allt annat: att ha tråkigt. Och en tillställning, som bara vore dyrbar, skulle förefalla dem gränslöst banal och tråkig. Nej, det gäller framför allt att hitta på något originellt, något, som aldrig förut varit sett. Och det måste vara smakfullt och konstnärligt ordnat.

Den största omsorgen nedlägger man kanske på kostymbaler och dylika större tillställningar. Förarbetena för en kostymbal kan ibland ta veckor, hundratals arbetare är sysselsatta under ledning av verkliga stora dekorationskonstnärer och vetenskapligt utbildade kulturhistoriker, om det gäller att skapa en miljö för en historisk kostymfest. Men själva uppslaget, idéen, kommer oftast från värdinnan själv, och en stor del av detaljerna brukar vara hennes uppfinning. Det är ändå bara ramen för det hela. Sedan gäller det att få dit framstående societetsdamer och deras män, celebra utlänningar och slutligen de allra yppersta dansöser, sångare, musiker o. s. v. för att roa sällskapet.

Baler och middagar är de stora slagen i fruns kamp för sin ställning i societeten. Dessemellan har hon tebjudningarnas små skärmytslingar och det ständiga diplomatiska intrigarbetet. Det är inte så få egenskaper, hon

måste ha för att lyckas. Konstnärlig smak och uppfinningsförmåga, en statsmans vana att leda och organisera, en diplomats finess att kombinera och planera. När alla dessa egenskaper tillika med en solid amerikansk energi släpps lösa och arbetar för att göra det angenämt och roligt för gästerna, så blir det också något extra.

Amerikanerna har ju en ganska stor förmåga att roa sig. Första tiden, man är samman med deras unga män och flickor, tycker man, de är alldeles märkvärdigt kvicka och roliga. I synnerhet deras slanguttryck är mycket lustiga. Men man kommer rätt snart underfund med, att det är mest jargon, och i längden blir det litet enformigt. En mera gedigen humor träffar man däremot ofta på hos äldre amerikanska herrar och damer.

För att ge mera påtagligt begrepp om, hur det går till, skall jag beskriva en tämligen vanlig diné hos en tämligen vanlig miljonär.

Middagssällskapet samlas vid halv niotiden på kvällen i den stora hallen mitt i huset. Den kallas ofta court och är ett slags romerskt atrium med vinterträdgård. Golvet är en mosaik av vackra stenar, i mitten är en fontän, där näckrosor simmar på vattnet, runt kring bassängen står höga liljor. Man har intryck av att vara på en öppen plats i en sydamerikansk skog, ty runt omkring står höga palmer och andra tropiska träd, som tycks fortsätta i det oändliga tack vare väggarnas listiga spegelarrangemang. Glastaket är nästan alldeles dolt av slingerväxter. Här och där står grupper av bekväma stolar och bord med väldiga blomvaser. Man presenteras, skakar hand med herrarna

och bugar sig för damerna. Jättestora, välvuxna betjänter går omkring och bjuder cocktails.

Matsalen är utomordentligt gedigen i den specifikt amerikanska »colonial»-stilen, och på väggarna sitter oförfalskade

släktporträtt, ty värdens stamfar var verkligen med på »Mayflower», och namnet har spelat en roll i Amerikas historia. Annars hör man så ofta folk tala om, att deras stamfäder varit med på »Mayflower», att man nästan tror, att den måste ha varit minst lika stor som »Vaterland» och gjort regelbundna turer i flera år. Matsedeln kommer jag dessvärre inte ihåg, men jag minns, att jag på sådana tillställningar brukade bli glad, då det kom något, som jag

kände igen och visste, vad det hette. Det var som att träffa en gammal vän bland idel främmande. Kanske vi började med melon på is, fortsatte med buljong, delvis frusen och delvis kokhet (gott för resten) och några underliga sjödjur, mjuka krabbor eller clams eller något annat. Eftersom det var minst tio eller tolv rätter, slipper jag väl att räkna upp dem. Jag tycker mer om att äta mat än att prata om den. Det gällde att inte vara rädd och att hålla ett öga på de andra för att se, hur man skulle bära sig åt, samtidigt med att man konverserade sin dam med den högra mungipan och åt med den vänstra.

Serveringen var alltid som trolleri. Blixtsnabb och ljudlös, fastän jag blott en eller två gånger varit med, där det stått en betjänt bakom var stol. I allmänhet hade man inte tid att njuta mycket av det goda, som bjöds, för man fick kasta i sig så fort som möjligt, om man skulle hinna med infödingarna.

Det kanske kan roa svenska husmödrar att höra, att borddukar på matbordet är inte alls fint i Amerika nu för tiden. Under var tallrik, blomvas och assiett ligger en liten broderad och spetskantad duk eller serviett, vad Ni vill kalla den. Emellan dem syns den inlagda och polerade bordsskivan.

Vad vinet beträffar kan det vara ett tråkigt kapitel. Man kan nämligen rätt ofta råka ut för ställen, där man visserligen får cocktail före maten, men sedan ingenting annat än isvatten till middagens slut. Men får man vin, är det naturligtvis av yppersta sort och sällan allt för många sorter till ett mål. Är det flera sorter, får man

välja. Champagne dricks visserligen rätt ofta, men sällan vid olämpliga tillfällen.

Efter middagen drar damerna sig undan, och man får äntligen vila munnen och får en cigarr som belöning för sin flit. Jag minns vid ett sådant tillfälle, jag satt och rökte, djupt försjunken i grubbel över det kategoriska imperativet eller något annat filosofiskt problem (antar jag), då jag väcktes av en beskyddande axelklapp av en något äcklig herre, ett slags fattig släkting till värden i huset. »Unge man», sade han, »Ni tycks inte riktigt uppskatta, att det är en femdollarcigarr, Ni röker.» — Makterna gav mig emellertid en härlig hämnd en stund senare. Just då vi skulle gå, upptäckte jag nämligen släktingen i färd med att stoppa cigarrer i alla fickor. Då jag snuddade förbi, viskade jag i hans öra: »Unge man, Ni kan då åtminstone uppskatta femdollarcigarrer.»

Jag måste genast tala om, att det är enda gången, jag var utsatt för något sådant i New York. Jag hörde aldrig någon skryta med sina inkomster eller sina pengar. Inte heller hörde jag dem fråga om en annans, som engelsmän brukar påstå amerikaner gör. Man kan få höra dem skryta med sitt lands eller sin stads förtjänster, i synnerhet om de är från Chicago, men ytterst sällan med sina egna. Jag minns en amerikans omdöme om en person, som han träffat första gången: »Det tycks vara en duktig karl, för han skryter inte.» Däremot får jag erkänna, att de gör fler och intimare frågor, än vad som anses taktfullt i Europa. De kan t. o. m. fråga en, hur gammal man är. Men det beror på deras vetgirighet, det uppriktiga intresse, de hyser för

en ny bekantskap. Det märker man också på den möda, de gör sig, att rätt uppfatta namn och uttala dem till ägarens belåtenhet. I England har jag aldrig lyckats få mitt något krångliga namn ens tillnärmelsevis rätt uttalat. I bästa fall blev det ett matt »Sjeåtjå». I New York fanns det säkert ett par hundratal människor, som inte bara kunde uttala det, utan också kom ihåg det. Där ligger en av grundskillnaderna mellan den insulärt självgode genomsnittsengelsmannen, som knappast kan föreställa sig, att en utlänning kan vara av något som helst intresse för honom, och den vakne och pigge amerikanen, som går allt nytt till mötes med ett välvilligt intresse. Samma egenskap går igen i affärslivet. På ett engelskt kontor har en okänd utlänning föga chance att ens få tala med chefen efter lång väntan. På ett amerikanskt tas han oftast emot med välvilligt och förväntansfullt intresse. Det är väl också skillnaden mellan spleen och optimism, två av de mest framträdande karaktärsdragen hos de bägge olika anglosachsiska folken.

Jag kan inte gå ifrån amerikansk societet utan att tala om dansen. Det var sista årets stora »hobby» (vurm). Det dansades överallt och på alla tider. Efter middagar, vid tebjudningar och luncher. Ja, då jag var bjuden ut för en week end (lördag—söndag) på landet, dansade vi t. o. m. efter frukost. Dansen passar så bra till det amerikanska verksamhetsbegäret. De flesta av danserna har hunnit hit nu, åtminstone några underliga karikatyrer av dem. (Two-step och tango.) Ett par andra, maxixe och hesitationwals, kommer väl så småningom. Alla människor tog danslek-

tioner, och ingen tillställning ansågs lyckad, om inte Mr och Mrs Castle hade givit en liten dansuppvisning där.

Naturligtvis är det många amerikanska fruar, som misslyckas i sina strävanden att spela en roll i societeten, också om det inte är rörelsekapital och energi, som fattas dem. Och då den goda smaken inte är med, kan deras strävan efter originalitet ge ganska rysliga resultat. Särskilt vad rumsdekoration beträffar. Jag minns ännu med fasa ett terum med väggar klädda av laxfärgat siden och möbler i guld och skärt siden. Därtill en helt förgylld flygel. Att ornamenten på möblerna var av gediget guld gjorde inte saken bättre. Man fick nästan huvudvärk och kväljningar av det rummet.

Men sådant är gudskelov sällsynt. De, som själva inte har smak, känner ofta sin begränsning och anlitar grundligt bildade dekorationskonstnärer.

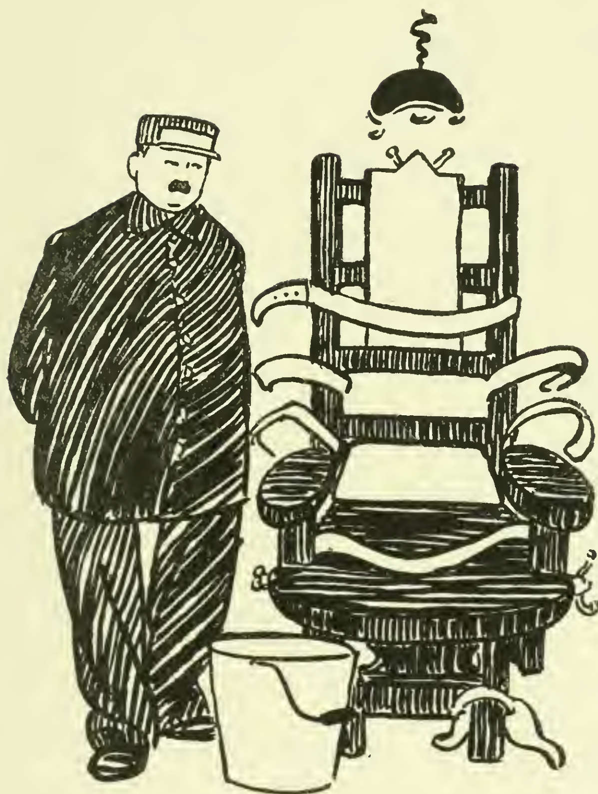
Nu kanske det kan förekomma mina läsare underligt, att en ung, okänd och obetydlig främling fått se så pass mycket av societetslivet i ett främmande land. Att jag fick det, berodde dels på mitt yrke som porträttmålare, men huvudsakligen på den sällsynta älskvärdheten hos gästfria vänner, som gjorde allt för att visa mig New Yorks societet från dess bästa sidor och att ge mig ett gott intryck av min vistelse i landet.

Elektriska stolen.

En vintermorgon, vid sextiden, i Sing-sing fängelset utanför New York. Ute är det kolmörkt med ett fint tätt duggregn, som tycks komma från alla sidor och blöter igenom de tätaste gummirockar. Och vi är inbjudna att se en avrättning. Stämningen är lämplig. En sådan morgon bör det vara lättare än annars att skiljas från livet.

Det är ett stort kalt rum, fuktigt och dystert, upplyst av ett par nakna elektriska lampor. Väggarna är av knottrig natursten i stora block, dörrarna tunga och järnbeslagna. Det är kallt; eller kanske är det stämningen, som gör, att man fryser. Enda möbeln i rummet är en stor länstol mitt på golvet. Den påminner närmast om en tandläkarstol på en fattigklinik, men den har grova läderremmar med spännen vid rygg och armstöd. Över den hänger en slags svart ansiktsmask i en tjock elektrisk ledningstråd. Man behöver inte fråga någon för att veta, vad det är: elektriska stolen.

En gammal gråhårig straffånge i tvärrandig fångdräkt går och pysslar runt stolen. Han prövar remmarna, de är starka och nya, söljorna spänner lätt, så tar han en planka

med ett trettiotal stora elektriska lampor, lägger den tvärs över armstöden, kopplar in dem i kontakterna och går bort till strömbrytaren vid väggen och öppnar strömmen. Rummet blir med ens strålande av ljus, så starkt, att det svider i ögonen. Han släcker igen och kopplar bort lamporna.

En sidodörr öppnas, och en äldre uniformerad man kommer in. »Gillespie, profossen», viskar någon. Han går fram emot journalisterna: »Vem fan är herrarna?» — »Sun» — »Herald» — »World» — »Globe» — o. s. v. svarar reporterna.

Fången, som under tiden burit in en spann vatten och ställt bredvid stolen, står och gäspar. »Fick han nå'n sömn i natt, Tommy?» frågar profossen. »Inte just.» — »Ja, inte jag heller» — »Satt Ni uppe med *honom?*» — »Ja. Det såg ut, som om det lugna' honom litet. I alla fall fick han något slags hysteriskt anfall i morse vid tretiden. Och vi har inte kunnat få honom att äta, se'n han kom in i 'de dödsdömdas cell' i förrgår. Den är värre än stolen, den där cellen.»

Fängelseläkaren kommer in med en liten instrumentväska i handen. »Hur står det till, Gillespie? Ni ser inte kry ut?» — »Nej, det tar på en, de här historierna. Och värre blir det för var gång.» — »Jaja, men någon ska' ju göra det.» — »Ja, det är klen tröst.»

Under tiden har ett par män kommit in, en ung reporterpojke från »Gazette» och en liten sjaskig-elegant figur med lömskt och obehagligt ansikte. »Det här är mr Finney, den mördades bror», förklarar Gazettereportern, »sheriffen sa' jag skulle ta honom med in.» — »Hur är det med Wilson», frågar doktorn, »var Ni där borta?» Wilson är den dödsdömde, hustrumördaren. »Ja, de säger, han är någorlunda. Fader O'Brien är just inne och biktar honom.»

Det är en märkelig man, fader O'Brien, den katolske prästen i Sing-sing. Fastän det finns präster av flera

andra bekännelser vid fängelset, är det alltid honom de dödsdömda begär, och han har en förunderlig makt över deras sinnen.

»Morron, sheriff», säger doktorn till en lång kraftig man, som kommer in från korridoren, som leder till »de dödsdömdes cell»: »Hur har *han* det?» — »Jag kan inte hjälpa, jag tycker det är synd om kraken», säger sheriffen. »Aldrig har jag sett någon, den där cellen har tagit så hårt på. Han blev som vansinnig, då han kom in där först. Försökte ta död på sig själv, så vi fick binda honom vid madrassen till slut.»

Gazettereportern är tydligen nervös, han går oroligt omkring och tittar på stolen och anordningarna, medan de andra står med händerna djupt ner i fickorna och ser kusliga och sömniga ut. Han stannar framför doktorn. »Säg, doktorn, händer det inte ibland att folk svimmar, när de ser sådant här?» — »Åhjo, det händer nog.» — »Ser doktorn, jag måste ju göra en artikel om den här avrättningen, jag skall telefonera in den, så snart jag kommer ut.» — »Han får allt lugna sig med det», säger Gillespie, »ingen får lämna rummet, förr än allt är slut.» — »Hur lång tid tar det?» — »Åh, en fem minuter, tills doktorn har konstaterat, att han är död.» — »Fem minuter? Jag trodde de dog med detsamma.» — »Ja, det beror på, om de får det i rätta ögonblicket.» — »När är det?» — »Då de andas ut.» — »Och om inte?» — »Så får de ha en stöt till.» — »Det är ju gräsligt.» — »Åh, de känner inte den andra. Och vi skall nog ge Wilson tillräckligt. Det vanliga är 1,800

volt, nu tar vi 2,200, och håller strömmen sluten några sekunder.» — »Hur brukar de ta det?» — »Åh, det är så olika. Somliga så stilla, andra nästan far ut ur remmarna. En morgon, vi hade sju stycken, var det en, som for rakt upp i luften nära tre fot, men då han kom ner, var han slut, förstås.»

»Gazette»-reportern blir allt mer uppjagad och nervös. Han drar doktorn avsides och börjar viska med honom, men i sin nervositet kan han inte behärska rösten, utan den bryter igenom viskningen och når hes och skrovlig fram till oss: »— — — jag måste ju skicka in min artikel, det är det första ordentliga tillfälle, jag fått, ingen annan på redaktionen ville gå. Men om jag nu svimmar. Det känns så konstigt i magen. Va ska' jag göra.» — »Håll er här vid fönstret och andas djupt hela tiden.» — »Men i alla fall, har doktorn inte en tår whisky eller något?» — Doktorn tar upp en plunta ur sin väska och räcker honom. Reportern dricker en duktig klunk, sträcker på sig och lämnar tillbaka flaskan till doktorn, som går fram med den till exekutorn. »Säg, Gillespie, har Wilson fått något att dricka? Det skulle göra honom gott.» — »Jag har bjudit honom, men han vill inte ha. Säger, han vill dö med klart huvud.»

Under tiden har några vittnen kommit in, och då nu steg och mummel hörs utifrån korridoren, drar de och journalisterna sig undan i ett hörn, alla utom »Gazette»-reportern, som blir vid sitt fönster. Spänningen är gräslig. Kunde man, skulle man tränga sig ut i fria luften och springa. Stegen kommer närmare. Fängelsedirektören

går först, med bestämda steg, hopbitna käkar och rynkade ögonbryn. Man ser, hur det plågar honom, men han är ämbetsman och gör sin plikt. Efter honom kommer Wilson, stödd på två vaktare. Han är svartklädd, byxen är uppklippt till knäet, och ett par fläckar i huvudet är rakade.

Där skall strömmen väl gå in. Det är en fullkomligt brusten man, som stapplar mellan de bägge vaktarna. Jag undrar, om han ens har något medvetande kvar. Hans ögon är glanslösa, stirrande, nästan som vore de redan brustna. Han flämtar i ett: »Pray for me, pray for me (bed för mig, bed för mig)», alldeles mekaniskt, det låter nästan som dödsrosslingar. Bredvid honom går prästen och mumlar tröstande ord, man hör inte orden, men själva klangen av stämman gör gott också för oss.

Nu går det fort, gudskelov. I ett ögonblick har profossen och hans hjälpare fått fram Wilson till stolen, tryckt ner honom, spänt fast remmarna, satt på ansiktsmasken, kontakterna. »Nu, Gillespie», säger direktören. Det är ett gräsligt ögonblick. Måtte han skynda sig, göra det fort. Men karlen står orörlig vid strömbrytaren. »Gillespie!» skriker direktören. Profossen lyfter halvt en arm, men den faller slappt ner igen, han står, som hade kraften gått ur varenda muskel i hans kropp. Och flämtar: »Jag — kan — inte — kan inte.»

Kallsvett bryter ut i pannan på åskådarna, tänderna klapprar på ett par, »Gazette»-mannen klamrar sig dödsblek till sitt fönster, men biter ihop tänderna och andas djupt. Wilson är den ende, som är oberörd, jag tror knappast ens han märker något, han bara stönar sitt: »Pray for me, pray for me.» Prästen mumlar oavbrutet tätt intill honom. Direktören samlar sig med en kraftansträngning och vänder sig till fången, som var profossens biträde med att ställa i ordning stolen. »Ni där, Murray, kom hit och gör det här!» — »Jag?» — »Ni ser ju, det är något galet med Gil-

lespie.» — »Jag kan inte, jag har ingenting med det att göra. Ni har ingen rätt att sätta mig till det.» — »Vill ingen av er, vittnen därborta, göra det? Tvåhundrafemtio dollars till den, som gör det.» — Ingen svarar. Man hör bara Wilsons »Pray for me, pray for me» allt mer flämtande och rosslande. Man väntar vilket ögonblick som helst, att han skall dö, innan strömmen släpps på. »Murray», säger direktören igen, »vill inte ni förtjäna 250 dollars?» — »Inte på det viset, sir!» — »Någon måste göra det!» — »Gör det själv!» — »Är sheriff Harper här?» — »Ja, sir.» — »Ni arresterade Wilson. Vill ni göra det här?» — »Jag är sheriff i Hendricks County och ingen bödel.» — »Två hundra femtio dollars.» — »Jag skulle inte göra det för en miljon. Här är den mördades bror. Kanske han vill.» — »Nej, nej!» — »Ni ville ju se honom död?» — »Jag kan inte döda en man med kallt blod. En bunden man. Det är lagens sak, det är er sak.» — »Finns här ingen, som vill?» Det är tyst ett ögonblick, och åter igen hör man Wilsons stönande: »Pray, pray for me, pray for me.» Då knuffas ett par av vittnena åt sidan, och fram träder en grovvuxen, gråhårig man: »Jag vill.» — »Har ni något emot Wilson, något personligt», frågar direktören. — »Nej. Han är överbevisad om mord, och då skall han dö. Det är lag, och det är rätt. Det är min mening, och den står jag för. Därför gör jag det. Era pengar vill jag inte ha.» — »Vem är ni?» — »En medborgare i den här staten.» — »Gör det då!»

Mannen går fram, och med ett lugnt grepp lägger han handen på strömbrytaren och sluter strömmen. Rummet blir svart med ens, man ser gnistor spraka över stolen,

och så — går ridån ner, ljusen tänds i teatersalongen, hela publiken drar *en* lättnadens suck: Gudskelov, att det inte var verklighet! En främmande dam bredvid mig klamrar sig fast vid min arm och snyftar mot min axel. Det kanske hon gjort en lång stund, fast jag inte märkt det förut. Ingen reser sig, och det dröjer ett ögonblick, innan applåderna brister lös och ropen på författaren. Ty det är urpremiär, eller rättare sagt ett slags generalrepetition för inbjudna tidningsmän och teaterfolk. Författaren kommer fram vid ridån. Det är inte en författare, som inhöstar en konstnärlig framgång, det är en idealist, som kämpar för sin livssak: dödsstraffets avskaffande. Dramat har skrivits och spelats blott för att förbereda sinnena för det glödande tal, han nu håller.

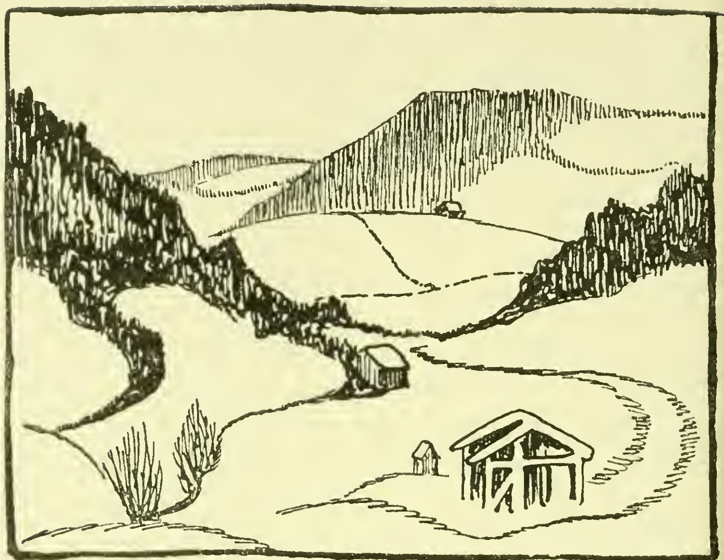
I sin hemstat, Kalifornien, har han i åratal kämpat med alla krafter och alla medel för samma sak. I ett par andra stater har reformen redan genomförts, tack vare hans energiska propaganda. Hans namn är John D. Barry, och han är anställd vid en tidning i San Francisco.

Ett kraftigare agitationsmedel än detta brutalt realistiska drama torde han knappast kunna ha funnit. Naturalismen är så noga genomförd, att varenda detalj i dekorationer och tillvägagångssätt var exakt kopierad från Singsing-fängelset.

I min framställning har jag följt dialogens gång, så vitt jag kunnat komma ihåg den, jag har endast förkortat och sammandragit den rätt mycket.

Jag har berättat detta för att ge den typ av amerikanska idealister och glödande entusiaster, som mr Barry hör

till. Deras idealism är praktisk och dådkraftig, de kan hänge sig åt en samhällsförbättrande idé lika helt och med samma renässansartade urkraft, som då det gäller att bygga upp ett jättelikt affärsföretag. De har den slags genialitet, som ligger i att blott hava *en* tanke och uppoffra allt annat för den.

Bland farmare i New England.

Nu har jag äntligen sett en glimt av det riktiga Amerika från pojkårens indianböcker. Landet med enstaka farmhus, sjöar med bäver, skogar med skinnklädda indianer och trappers. Men det är egentligen inte indianboksmiljön, som intresserar mig mest, utan en hel del mer oväntade och mindre sensationella saker, jag fann.

Vi lämnade kulturen i en Pullman car i Pawling, ett stationssamhälle i staten New York, knappt 70 mil (engelska, varav sex etc.) från New York city. Hade inte

butiksskyltarna varit på engelska, kunde Pawling lika väl varit Falköping eller Växjö eller någon annan svensk småstad. För sådana var både husen och folket och naturen omkring. Och då jag kom in i en av butikerna, kändes det precis som hos Arvidzons på Karlsborg, t. o. m. lukten var densamma. Enda skillnad, jag kunde se, var en samling indianska läderarbeten. Jag fick sedan se, att i stugorna brukas trasmattor alldeles likadana som i Sverige. Det finns nog intet land, som påminner så mycket om Skandinavien och särskilt om Sverige, som de östra staterna i Nordamerika.

Vi stuvade in oss i filtar och björnskinn på en släde, som var en vagnskorg, fastsurrad på ett par medar. Och så i väg norrut.

Det låg två fot snö över landet, och här och där hade sista stormen vräkt upp ända till tio fots drivor, så vi kunde inte följa vägen annat än bitvis. Dessemellan for vi över åkrar och ängar.

Landskapet påminde om Alingsåstrakten, fast höjderna var större och linjerna helare och mjukare vågiga som på Hallandsåsen. Och i stället för fur och gran var det nakna lövträd, som täckte bergskullarna, blåviolett och brungredelint mot snön i stället för grönt. En härlig vila för ögonen efter New Yorks skyskrapare och människovimmel.

Vi körde nio mil (fortfarande engelska) över gränsen till Connecticut (uttala Conne'ticut); landskapet blev allt ödsligare och allvarligare, husen ensligare, skogarna vildare. Kallt var det, fast mitt i mars och i klaraste solsken. Den

djupblå himmelen var det enda, som påminde om, att vi var på samma breddgrad som Rom.

Vi for förbi stugor, som liknade svenska bondstugor, små trähus med ett litet duvslag till ingångsport, lador och uthus strukna med Falu rödfärg. Större gårdar, som liknade uppsvenska herregårdsbyggnader, tvåvånings trähus med verandor och smårutiga fönster.

Hästar, kor och kalvar traskade i snön runt gårdarna och såg tämligen missbelåtna ut. Det är nog en nyttig sed, de har här, att släppa ut kreaturen ett par timmar var dag för motion och frisk luft, men i synnerhet korna såg inte alls ut att sätta värde på sådana välvilliga omsorger om deras hälsa. Kor är konservativa och ogillar alla nya påfund.

Körturen var nog så spännande emellanåt, för ingen visste, vad som fanns under snön, och ibland trampade hästarna ner i ett osynligt dike eller en mede skar igenom, så vi skulle ha vält, om tyngdlagarna hållit streck och vi inte suttit så fast i snön. Men dessemellan gick det undan med fart, hästarna var bland de bästa i trakten, lätta, smidiga avkomlingar av Kentuckybronchos, under två generationer vanda vid klimatet och de backiga vägarna. Och farmaren, som körde, visste inte av sådana barnsligheter som att hålla in en häst i utförsbacke.

I en skogsbacke kom vi förbi en farmare, som satt på en timmersläde och tände sin pipa, medan hästarna pustade ut. Jag fick veta, att det var min landsman Andersson och ropade i förbifarten: »Godda, Andersson! Vackert väder!» — »Så du är svensk, du», sade Andersson. »Godda på dej då!»

Efter en sista galmanslöpning ner för en tvärbrant backe svängde vi upp framför ett stort tvåvåningshus med långa verandor och var framme. Hästarna luktade hemspiltorna och gnäggade middagshungrigt. Husets fruntimmer kom ut, packade ut oss ur våra filtar och björnskinn och hälsade oss välkomna.

Det var familjen Durgis, och den som kört oss var sonen i huset. Där hade vi middagsrast, innan vi gav oss i väg vidare till min väns stuga, där vi slog oss ner för några dar.

Ursäkta jag inte gjort det förr, men kanske jag nu får lov att presentera min vän, mr Hunton, 65-årig affärsman från New York, som börjat här i Amerika som immigrant och gått igenom åtskilligt, prövat alla yrken, vunnit och mistat flera förmögenheter före den nuvarande. Nu äger han stora sträckor av land, berg, skog och sjö i denna avlägsna ända av Connecticut. Han är spänstig som en trettioåring och gör en dagsmarsch så lätt som en ung indian.

Huset stod avstängt och obebott, och tjänare var det inte tal om. Vi fick klara oss själva, och Hunton var rätte mannen till kamrat i sådant liv. Vi högg ved och gjorde väldiga brasor i gamla öppna spisar, stora som portar. Huset var gammalt, väl hundrafemtio år, och allt var bibehållet, ålderdomliga dörrar och skåp, vackra nycklar och lås, kittelkrokar i spisarna.

Jag var kock, och han var betjänt, och det var en vila att ta hand om sig själv efter det väluppassade storstadslivet i New York. För mycken bekvämlighet är understundom tröttande. — Ett gott knep lärde han mig, då

vi skulle gå i säng på kvällen i bäddar, som stått obegagnade vintern över. Han strök lakan och filtar med varma strykjärn, och se'n la vi järnen vid fotändan som varmvattenskrus.

Huntons stuga blev mitt hem för en tid, medan jag utforskade land och folk, ibland ensam, ibland med min värd eller en ung trapper till vägvisare. Snön var för lös för skidor de första dagarna, men snöskor var rätta fortskaffningsmedlet. Jag antar, ni känner till, hur de ser ut, åtminstone från indianböckerna: ett slags mellanting mellan en tennisraket och en fiskhåv. Man lär sig rätt fort att gå på dem, men faller man, är man ganska hjälplös, i synnerhet om snön är djup och lös. Kan man då inte komma åt att snöra av dem, så är det bäst att vänta, tills någon vänlig själ kommer förbi och sätter en på fötter igen, och hoppas, att det händer, innan man fryser ihjäl. Så det är förmånligast att vara två i sällskap, då man lär sig konsten.

Jimmy Hawkins var min läromästare i skogarnas mysterier. En ung trapper, sex fot och fem tum i mockasiner, grov i proportion eller litet till, väderbiten och brunröd i synen, nu på vintern till och med litet blåröd. Första klassens skytt och väl bevandrad i alla vildmarkens hemligheter. Han lärde mig att skilja spåren av vildkanin från harens och lät mig skjuta en stor, praktfull rävhane, som stulit många goda värphönor. Själv hade han tagit 60 skinn redan i vinter. Därav en hel del rödräv, som inte är att förakta nu, då den kommit på modet och gått upp i pris.

En sex, sju mil (eng.) från Muowehoe, upp i bergen ligger en indianreservation. Jag hade tänkt rida dit upp en dag, men vägarna upp genom skogen var inte uppkörda, och snön var för lös för hästarna att gå på. Så det får jag vänta med till i sommar.

Jag blev bekant med flera av farmarna däromkring. De har ingenting av amerikansk arbetshets och dollarjakt. Lugna och sävliga som våra svenska bönder, fast mindre blyga och kruserliga. Deras liv tycks vara oförändrat sedan hundra eller åtminstone femtio år. Enda förändringen är visst, att de fått daglig post och tidningar. De allra flesta är avkomlingar av nybyggarfamiljerna, som slog sig ner här, när frihetskriget slutade för hundrafemtio år se'n. Flera av släkterna hör till de äldsta i Amerika, med gamla holländska och engelska namn. Många av gårdarna står ännu se'n den tiden, och män med samma namn och kanske samma utseende sitter där än. Men pioniärernas fart och kraft har dött ut. Genom ingifte och makligt liv har de vansläktats. Jag såg många vackra kvinnor, fastän med något löst, degenererat rasutseende och tungsinta ögon. Den unge Durgis, som hämtade oss från stationen, liknade förbluffande en bekant parisisk dekadensskald, fast han var större och kraftigare byggd. — Isoleringen och den dystra, allvarliga naturen har gjort dem tungsinta. I ett par familjer tycks självmord gå i arv. Alla de manliga och flera kvinnliga ättlingar i en släkt i tre generationer har dött för egen hand — alla utom en, och han var så illa tåld i trakten, att alla önskade honom samma väg. Men han levde länge och hann göra mycket ont, innan han sotdog.

Sina fäders stora och bördiga gårdar brukar de oftast inte mer, än att de just jämnt kan ta sitt uppehälle ur dem. Vanvård och förfall syns överallt. Plogarna står ute och rostar i snön. En och annan har förstört en förmögenhet på dryckenskap och spel, men de flesta går bakut av bara likgiltighet. Rasen har förlorat sin kraft och är trött. Men på samma gång är de bildade och förfinade på sitt sätt, och förstår att lugnt och klokt bedöma människor. Många av de yngre har varit vid colleges och lantbruksskolor, försökt sätta fart på gården igen, då de kommit hem, men tröttnat efter ett år eller två.

Trakten är rik på historia, minnen och stämningar. Här hade Washington sitt högkvarter före slaget vid White Plains, varje bergskulle var en ställning i striden. Och med Washington var då en Leach, vars sonsonsonson ännu sitter här på sin gård och förstör sina fäders pengar på spattbrutna hästar.

Luften och stämningen i stugorna hos dessa New Englands puritaner är nog densamma som hos deras förfäder. Seder och vanor äro bibehållna. »Guds fred i huset», hälsar man, då man kommer in. Husfadern sitter i en större och bekvämare stol som i ett högsäte, och då man satt sig till bords, vänder han sig till hedersgästen och säger: »Vi väntar på Er, mr Hunton.» — Det är en hedersbetygelse, och betyder, att gästen skall läsa bordsbönen; en vacker gammalengelsk bordsbön med underlig rytm och underliga ord läser de.

De flesta äro strängt religiösa och i allo avhållsamma. Vatten är deras dryck till maten, och de begagnar ingen

tobak. Inte ens tuggummi. De har inga lås till husen, för de låser aldrig dörrarna. Folket är hederligt, och det finns inga tjuvar i den här delen av Connecticut.

Jag lärde särskilt väl känna en gammal farmare, som hette Conclen. Han var född i staten New York och inflytting här i Connecticut. Men nu hade han bott där i snart femtio år. Och åtnjöt stort och allmänt förtroende, hade i många år varit fredsdomare och haft hand om flera märkliga mål. Han var det sunda bondförståndet, utvecklat genom lång och rik erfarenhet. En god människokännare och en filosof, som levde lugn med minsta möjliga behov. Han hade en trygg värdighet i sitt sätt, så man märkte, han kände sig jämbördig med vem som helst.

Jag har hört berättas om, när Conclen mötte general Grant. Generalen presenterade sig själv: »Jag är general Grant.» — »Jag är Conclen från Connecticut.» Det var två jämlikar, som gav varann ett handslag.

Då han talade om lag, politik, händelser och personer, visade han stora kunskaper och en ovanlig iakttagelseförmåga. Och han hade inte de svenska böndernas blyga och ömtåliga sätt att dölja sina känslor och deras yttringar. Hans hustru dog för två år se'n — de hade varit gifta i 40 år. Hennes rum står orört och hennes kläder ligger kvar på en stol. Men det är inte stängt och gömt — han tog mig, en främling, dit för att visa mig tavlorna på väggarna. Där fick jag se en annan sida av honom; han, som var så kunnig i lag och vis att döma om livet och människorna, var naiv som ett barn framför bilderna. Jag

hade knappt kunnat tänka mig, att en man kunde finna så mycket glädje och njutning i de enkla färgtryck, som tvål- och smörfirmorna ger sina kunder i julgåva. Det var nästan, så jag fick lust att måla tvåltavlor själv.

Hustrun var död och barnen längese'n ute i världen, och gubben var ensam. Därför satte han värde på sällskap. En dag bjöd han oss på kvällsmat. Han sköter sitt hus själv, städar, lagar mat och håller allt så propert och fint som nånsin en gammal mamsell. Han bjöd på potatis och rå lök, smörgås med sylt och körsbärskompott, som han själv kokt in, och te. Prydligt och nätt serverat.

Hans sällskap i ensamheten var en stor strimmig katthane. Men när också den övergav honom för vårliga kärleksäventyr, var han hänsynsfull och förstående. En häst hade han också. Och det var en rörande familjeidyll, när gubben ryktade hästen och katten låg hopkrupen på hästryggen och spann, med tassar och svans och allt samvetsgrant inviket.

*

De enda utsocknes där i trakten var de svenska farmarna. De var väl sedda av de andra, kända som duktiga arbetare och skickliga jordbrukare. Nästan alla kom de från samma socken i Småland. Först hade de kommit som drängar, sparat och slitit, tills de kunnat köpa en övergiven gård, och se'n drivit upp den till en av de bästa i trakten. Andersson, den jag först såg, hade varit herrskapsbetjänt i New York, men blev sjuk av stadsluften

och längtan till landet och flyttade hit. Nu drev han en stor farm, odlade tobak, majs och korn och var värd många tusen dollars. Så var där bröderna Bo, knektsöner från Småland. De hade varit där i några och tjugo år, men hade nog inte förändrats mycket, se'n de lämnade det gamla landet, fast de nog blivit självständigare och frimodigare i sättet. De trivdes bättre här, sa de. För tolv år se'n tog de hit sin far, Anders Håkansson, med knektnamnet Bo. En gammal krokig knekt från indelta arméns tid, med tafsig gul mustasch ner över munnen och skarpa blå ögon under brynens nerhängande taggar. Gubben trivdes inte här. Nog för han hade det bättre på alla vis, och fem barn här i landet. Engelska talade han också rätt bra, men kan visste inte riktigt, vad det var, kanske var det vädret, han inte tyckte om, det var för ombytligt, än var det vackert, och än var det storm och regn, det var inte som hemma — »där var det reelt vackert en tid, och reelt fult en tid, så en visste, vad en kunde rätta sig efter». Annars var landet här nog likt som i Småland och folket hyggligt och barnbarnen välartade. Men det var ändå något, som fattades. Gubben var för gammalt träd för att flyttas över i ny jord, rötterna kunde inte ta riktigt fäste. Jag tror, han tyckte om att få prata med någon, som kom ifrån Sverige, och tala om gamla knektminnen från marscher och parader, och hur han »svingat fanan för Oscar II 1873», vad han nu menade med det.

Hans lilla sonson stod och hörde på. Liksom de flesta svensk-amerikanska barn förstod han bra svenska, men talade helst engelska.

Gubben ville inte gärna släppa mig, och jag fick lova komma igen i sommar.

Ja, egentligen har jag nog åtskilligt mer att säga om farmarna i Connecticut; men jag skall ju dit igen i sommar. Gubben Bo väntar mig och indianreservationen vill jag gärna se.

Indianer.

Jag tror inte, jag har träffat mer än två fullkomligt sköna kvinnor i mitt liv. Egendomligt nog var bägge prinsessor. Den ena var en spansk prinsessa, och jag såg henne första gången i Paris. Men hon har ingenting med indianer att göra, så det får bli en annan gång. Den andra däremot var i New York.

En dam, vars porträtt jag då höll på med, hade lockat mig med på någon slags tetillställning för välgörande ändamål på ett av de stora hotellen i New York. Då jag kom in i festsalen, fann jag mig ensam herre bland 250 damer och blev först rädd, att det var en fälla, att jag blivit lockad in på ett symöte för fickbiblar till nakna hednabarn eller ett opinionsmöte för kvinnlig rösträtt. Men jag såg ingen enda präst, alltså var det inte något symöte, och ingen mansperson heller, och sådana fattas aldrig på anglosachsiska kvinnosaksmöten, vad det nu beror på. Men jag glömde strax både min ängslan och alla de 250, för ridån gick upp, och prinsessan kom in på scenen.

Det är lönlöst att söka beskriva den fullkomliga skönheten. Hon var fullblodsindianska och aderton år. Hennes far var en stor hövding av någon utdöende stam. Mot

hennes enkla mjuka skinndräkt blev de 250 damerna med ens löjligt utstofferade skyltdockor, om också deras klädningar var från Paquin och Poiret i Paris. Hon rörde sig mjukt och fritt som en panter. Det allra vackraste var kanske färgen. Ingenting åt kopparrött. Hos unga judinnor och spanjorskor ser man ibland en slags mycket klar, varm hy, som ger intryck av utomordentligt mjukt skinn med silkesfint persikodun. Sådan hy hade hon, men mycket varmare. Två tjocka, glänsande svarta hårflätor ramade in ansiktet och hängde ner på bröstet.

Hon berättade indianska djursagor. Inte ens bland naturfolken vet jag något, som har en så poetisk och innerlig förståelse av naturen, som indianerna. Och en sådan förmåga att uttrycka sina tankar i vackra och poetiska bilder och liknelser. Sedan sjöng hon indianska sånger och dansade till sången. Det var enkla, rytmiska rörelser, utomordentligt mjuka och behagfulla.

Egentligen hade hon ett mycket långt och vackert namn, men jag för min del kallade henne genast Minnehaha, Glada Böljan. För så måste ju hjältinnorna i 1800-talets bästa indianpoesi ha sett ut. Det var något annat än de skrumpna och kutryggiga squaws, den moderna litteraturen brukar bjuda på. Men då jag sedan vid det oundvikliga tebordet träffade henne och fick tala med henne, måste jag erkänna, att hon var en helt och hållet modern företeelse.

En världsdam, anspråkslös, lugn och behaglig, säker i sitt uppträdande, spirituell och fyndig. Hennes engelska var mycket vårdad och fri från all obehaglig amerikansk

accent. Jag kom underfund med, att hon studerat vid ett amerikanskt universitet. På samma gång hon tillägnat sig europeisk kultur, hade hon kvar en full förståelse av det vackra och värdefulla i sitt eget folks primitiva och poetiska odling. Det var inte alldeles, som jag väntat finna en gammal indianhövdings dotter.

PLENTY COOS, EN KRÅKINDIAN.

Indianernas storhetstid är förbi, den tid, då de under stora härförare och statsmän stred för sitt oberoende och sitt land. De dukade under och isolerades i sina reservationer (fridlysta områden). De olika stammarna fick mycket olika villkor av Förenta staternas regering, de stridbaraste, som gjort starkast motstånd, fick det i det hela betydligt bättre ställt än de mera fredliga. I reservationerna hade de sin förnedringstid. Alkohol och smittosamma sjukdomar var det första, den europeiska kulturen skänkte dem. Deras egna hövdingar utverkade förbud

mot införsel av sprit i reservationerna, men det kringgicks på otaliga sätt. Men livet i reservationerna hade en större fara för indianernas bestånd som folk: lättja och overksamhet. Ett mödosamt jägar- och krigarliv hade hållit rasen stark och sund. Nu hade de plötsligt blivit rentierer. U. S. A. hade i det hela givit dem ganska riklig ersättning för deras förlorade jaktmarker. Till en början utbetalades räntorna ofta i kläder och födoämnen. Då de försnillades av ämbetsmän, fick indianen svälta. Ännu förvaltas en stor del av deras kapital av U. S. A., men räntorna utbetalas nog punktligt. Jag antar, att indianerna äro ett av jordens rikaste folk. Nationalförmögenheten uppskattas till 680 miljoner dollars eller 2,464 dollars per huvud (över 9,000 kronor). Det finns nu blott 276,000 indianska medborgare i U. S. A., varav endast 150,000 fullblod. Det är inte så länge sedan det fanns 850,000, men smittkoppor, whisky, tuberkulos, svält och krig har hastigt förminskat deras antal. Nativiteten är mindre än hos något annat folk (30,2 pr tusen), mortaliteten stor (24 pr tusen). Navahos (i Arizona och New Mexico) är den folkrikaste stammen med 30,000 medlemmar, därnäst Sioux med 28,000. I allt finns det nu nittio stammar spridda över 32 stater.

På de sista årtiondena har indianerna börjat ett nytt skede av sin historia. Den högsta kulturutvecklingen, som ställer dem fullt i jämnbredd med de vita, men på samma gång betyder deras undergång och försvinnande som ras. Den nya tidens indianer gifter sig med vita kvinnor, skickar sina barn till skolan, föder upp hästar och kreatur,

bryter jord och driver åkerbruk och t. o. m. handel. De mera förmögna skickar sina söner till högre skolor och universitet, där de ofta utmärker sig både i studier och idrott. Till skillnad från negrerna är indianerna i allmänhet mycket begåvade och tillägna sig lätt och fullständigt europeisk kultur. De bibehåller sin naturliga värdighet i uppträdandet och söker aldrig att lysa med sina kunskaper. Den boklärde negern verkar däremot nästan alltid halvbildad och begagnar alla tillfällen att skryta med sin lärdom. I socialt anseende är det också en himmelsvid skillnad mellan indianer och negrer. Man har alltid ett klart intryck, att de förra är gammal friboren krigaradel, de senare frigivna slavar. En infödd amerikan är ofta stolt över att ha en droppe indianblod i sina ådror, men den, som har det halvmånformiga negermärket på sina naglar, gömmer dem ihärdigt i sina byxfickor eller handskar.

Ännu för tio år sedan hände det ofta, att en fint bildad indian, som levde som en vanlig kulturmänniska i någon stor stad, plötsligt försvann och blev borta för alltid. Vilden hade vaknat, kärleken till naturlivet hade tagit överhand, han återgick till sin stam, sina lediga skinnkläder och sin smutsiga filt och tillbragte resten av sitt liv i filosofisk lättja utanför sin wigwam. Sådant förekommer ytterst sällan numera, vilket naturligtvis är ett tecken på, att kulturen nu börjat tränga till roten.

Ganska många indianer är nu läkare, ett yrke, som tycks ligga särskilt mycket för dem. Inte mindre än 8,700 innehar statstjänster, 40,000 utövar politisk rösträtt, 194,000 är bofasta.

Inom femtio år kommer indianrasen med alla dess egendomligheter att ha försvunnit i Förenta staterna. Då kommer den nämligen att helt ha uppgått i och sammansmält med de vita amerikanerna. Den som hunnit längst i denna utveckling är Cherokeestammen, av vars 31,000 medlemmar blott ett hundratal är verkliga fullblodsindianer. Apacher och Papagos har däremot bibehållit sig oblandade och har ännu kvar indianska seder och traditioner.

I Kanada och Sydamerika kommer det nog att finnas tämligen primitiva indianer något hundratal år ännu, men den, som vill studera dem i Förenta staterna, får skynda sig.

*

Det första, jag såg av pojkböckernas indian, var förra vintern uppe i New England. Jag hade traskat omkring i skogen på snöskor hela dagen med en trapper (pälsjägare), vittjat fällor, följt spår och började känna mig, som om jag hörde hemma i någon av Coopers romaner. Fram på eftermiddagen kom vi till en damm, där bävrar byggde, och då jag gärna ville se, hur de bär sig åt hemma hos sig, grävde vi ner oss i snön i lä om dammen och låg orörliga och väntade en timmes tid, tills det började sticka upp bruna nosar med framtassarna kokett under hakan här och där utanför bäverkojan, och tjocka svansar flöt i vattenbrynet. Det var tydligen en synnerligen brådskande reparation, de höll på med, de var otroligt ivriga och beskäftiga. Plötsligt gav någon av dem en signal, det var omöjligt att säga, varifrån den kom, och hur den

gjordes, trappern påstod, att en särskilt avdelad skyltvakt slog en trumvirvel med svansen. Ett ögonblick stack alla de små trubbiga nosarna i vädret, så försvann de, och vattnet blev lugnt och stilla igen. Nu hörde också vi ett slött taktmässigt klafs av snöskor, och bland trädstammarna skymtades en lång, böjd figur i gulbruna skinnkläder med en filt över axlarna och en stor påse på ryggen. Trappern reste sig upp till hälften och ropade: »Hallå, 'Molnet'!» Om nu mina ungdomliga läsare väntar sig en härlig tvekamp på tomahawk och kniv med skalpering som slutnummer, är jag ledsen att svika deras förhoppningar. En något moderniserad fredspipa blev det emellertid, medan vi följde »Molnet» en bit på hans väg neråt handelsboden, där han skulle sälja mockasiner, handskar och andra läderarbeten, som han hade i påsen. Vi bytte nämligen tobakspungar, och han försåg sig rikligt av min »Old English», medan vi provade hans barkblandade Virginia, som för resten var ganska god. Annars var han fåordig och ogillade oss rätt öppet, därför att vi inte ville bjuda honom på whisky. Det var en ganska ståtlig karl, över sex fot lång. Han gick fram på sina snöskor med en jämn lunk, som föreföll slö, men dock var svår att följa med, åtminstone för mig, som var tämligen nybörjare på snöskor. Innan vi skildes, sade han något om, att jag kunde hälsa på i reservationen bakom berget, och gav en ganska tydlig vink om, att jag då lämpligen kunde ha whisky med mig.

Det dröjde emellertid ända fram i maj, innan jag fick tillfälle se, hur indianerna har det hemma hos sig. Och vad

ag då såg motsvarade knappast, vad jag väntat mig, sedan jag sett »Molnets» romantiska figur. Det var rätt prosaiskt, men ganska intressant på sitt vis.

Ritten dit upp var härlig, halvannan mil över berg, genom skog, bland bäckar och småsjöar. Till en början på banade vägar, sedan på gångstigar och ridvägar, där emellanåt inte ens min trapper såg andra spår av väg än yxmärkena här och där i träden. Då man väl blir van vid de mexikanska sadlarna med sina höga bommar, trivs man förträffligt i dem, i synnerhet för långa ritter. Och något härligare att trava på än den mjuka skogsmarken får man leta efter. På sina ställen var underskogen och de högväxta örterna så täta, att hästarna med möda trängde sig igenom.

Där fanns inga barrträd, utom lärk, men alla arter av våra vanliga lövträd och därtill flera av deras släktingar, som inte finns i Europa. Bland andra en ekart, som jag antog var »poisonoak», gifteken, vilken visst annars egentligen hör hemma vid Stillahavskusten. Gång på gång skrämde vi upp vilt av alla slag, men det är just inte mycket, som är tillåtet i maj månad.

Då vi kommit över bergsryggen, glesnade träden, och en sjö skymtade fram, hästarna vädrade människoboningar och föll i galopp. Och vi red upp vid den första stugan så stolt, som hade vi spelat hästtjuvar i Vilda västern i ett kinematografdrama. Stugan var ett ganska primitivt blockhus med rätt stort tilltagna lador och stallar. Ingen människa syntes, men då vi hallåat en stund, kom ett gammalt sömnigt och fantastiskt smutsigt halvblod fram i en

laddörr och tog hand om våra hästar. Han var klädd i mockasiner och en gammal filt, där alla de glada färgerna längese'n dött i smutsen, de andra plaggen dolde filten. Jag kom senare underfund med, att han var ett slags mellanting mellan fattighjon och dräng, som höll till på gården och hettes sköta kreaturen.

Inomhus fann vi ingen annan än en gammal rynkig squaw, i hälften indiansk, hälften europeisk dräkt. Hon gav oss mjölk, som smakade som sätermjölk i Sverige, rå lök, potatis och bröd. Se'n bolmade hon med förtjusning av vår goda tobak. Stugan såg ut ini ungefär som de flesta mindre farmhus där i trakten. Det enda, som fattades, var förgyllda bibelspråk på väggarna. Men en del sköna donnor och söta barn, som gjorde reklam för Pears tvål, funnos där i stället. Gumman trodde, att hövdingen var hemma och skötte en vrickad fot, så vi steg till häst igen efter en stund och red vidare till hövdingens farm. I denna reservation var nämligen alla indianer, utom min vän »Molnet», bofasta, många hade rätt stora farms och många kreatur. »Molnets» hydda fann vi strax intill hövdingens gård. Jag fick snart klart för mig, att »Molnet» inte hade något vidare socialt anseende i stammen. Hans ställning var ungefär som kittelflickarens på landsbygden hemma i Sverige. Hans konservatism i dräkt och vanor var nog mindre livsåskådning än lättja. Han var för lat att bygga hus och bryta mark, därför bodde han i sin gamla nedrökta wigwam och flyttade omkring allt eftersom lynnet föll på honom. Han levde på sina skinnarbeten, som för resten var verkligt konstnärliga. Förtjänsten

söp han upp, då han kom åt. Men annars lär stammen vara ganska exemplariskt nykter.

Hövdingen, som låg med omslag om sin fot, tog emot oss med indiansk gästfrihet, litet högtidligt, men på samma gång med något av den amerikanske gentlemannens hjärtlighet. Jag upptäckte småningom två olika människor i gubben: i det dagliga umgänget var han den skolbildade amerikanske farmaren, driftig i sitt jordbruk, bestämd mot sitt folk, endast på några högtidliga talesätt och bilder märkte man indianen. Men sedan, då han satt som husfader och värd vid sitt bord, kom mera av indianen fram, och då vi på kvällen lockade honom att berätta om gamla tider, blev hans talesätt allt dunklare, mera omskrivande och fyllda av poetiska bilder. Bland annat talade han om de gamla medicinmännen, som ingalunda var något slags kvacksalvare, utan ett slags präster, sitt folks moraliska vägvisare och rådgivare. De ställde fyra regler för en hövding: »Han skall veta, att människoliv är heligt, han skall gå rakt fram på sanningens stig, han skall vara tålig och fördragsam i handling, klok och försiktig i tal.» Hövdingemaktens förfall ansåg han vara en av de förnämsta orsakerna till indianernas tillbakagång, men han talade också skarpt om reservationssystemet, sådant han

»LILLA VARGEN».

sett det i sin ungdom. Något slags rashat till de vite visade han inte spår av. Och han insåg väl vikten av att tillägna sig allt det goda i den europeiska kulturen. En av hans söner studerade medicin i New York, en annan var vid en teknisk skola. Dottern var den enda, som var hemma. Hon var i allt som en bildad och behaglig amerikansk flicka, hurtig och frimodig, fast långt mera vördnadsfull mot fadern, än jag någonsin sett i en vit amerikansk familj. På kvällen spelade hon piano för oss, och en del av grannarna kom in för att höra på. Jag antar, det var för vår skull hon spelade Beethoven och Grieg, men jag satte mera värde på ett par gamla indianska sånger, som hon sjöng. Beethoven i en indianhövdings familjekrets, där ännu inte alla lärt att sitta på stolar, det var litet för mycket för mig. De besökande grannarna voro, åtminstone i dräkt, i alla stadier av europeisering. Mockasiner hade de alla, och de flesta långt hår, vackert flätat. Några hade kvar filten över axlarna, ett plagg, som indianerna mycket ogärna överger. En hade också indianska skinnbyxor med fransar längs sömmen. Och de flesta föredrog golvet eller låga pallar som sittplats. Emot oss var de fåordiga, jag antar, det är gammal regel, att hövdingen ensam talar för stammen med främlingar. Nästan alla hade de jämte sitt indianska namn ett vanligt kristet. Jag kunde inte med bästa vilja i världen se, att de var röda i skinnet. De flesta hade samma färg som en solbränd spansk eller fransk arbetare, några var bruna med en skiftning åt grönt snarare än rött. Den stolta rovfågelstypen, som vi gärna väntar hos indianerna, såg jag inte mycket

av. De flesta var feta och litet pussiga och såg ganska käringaktiga ut med sitt långa hår. Bläddrade man i hövdingens fotografialbum, kunde man tro, det var ett galleri av författarinnor i nattkamning. Och dock fanns där många av indianernas förnämsta krigare och statsmän.

Hövdingfrun hörde helt och hållet till den gamla generationen, utan ett spår av dotterns amerikanska emancipation. Hon var en rynkig och krokig squaw, som tydligt erkände sig höra till ett lägre släkte än de gudaborna männen.

Jag skulle gärna ha velat stanna någon vecka i indianbyn (den kallas »town», men husen ligger i allmänhet en kilometer ifrån varann). Men jag hade mycket att uträtta i New York, innan jag »for över haven mot den uppgående solen», som jag förklarade för hövdingen. Den resan skulle gubbens son »Hjorten», läkaren, snart också göra, och jag skyndade att ge min adress och be Hjorten uppsöka min wigwam och äta gästvänskapens bröd vid min eld. Men fast det nu är mer än ett år sedan, har jag ännu inte sett till honom.

Svensk-amerikaner.[1]

Både innan jag reste ut till Amerika, och sedan jag kom tillbaka, har det ofta förvånat mig att se, hur gränslöst litet förståelse den bildade klassen i Sverige har för svensk-amerikanerna. Och hur litet den bryr sig om att närmare lära känna deras liv och förhållanden. Det är sant, att svensk-amerikanen rätt ofta kan ha en osympatisk yta, men inte skall man döma en hel klass av människor, ett helt folk, efter kläder, diamantringar och litet skrytsamma ovanor hos några få av dem, som man sett. Och detta hemmasvenskarnas sätt att se på svensk-amerikanerna med löje och förakt gör vårt land en stor direkt skada. Ty svensk-amerikanen har en ytterst ömtålig självkänsla och märker snart, hur han uppskattas och behandlas, och då händer det lätt, att han får hat till det gamla landet. »Överklasslandet, där alla ser ner på en arbetare», kallar han det. Och på så vis har hemmasvenskarna med ett oförstående kallgrin jagat bort många duktiga arbetare, som kommit hem efter hårda arbetsår i det

[1] Ehuru detta och de tre följande kapitlen säkert faller ur stilen rätt mycket, har jag dock velat ha dem med i denna samling. Den, som föredrar lättare gods, kan ju hoppa över dem.

främmande landet för att här dra nytta av sina erfarenheter därute. Och för många av dem, som i åratal längtat efter att komma tillbaka till Sverige, har hemkomsten blivit en missräkning i stället för en glädje.

*

Men det är vår skyldighet att söka ta reda på, hur en miljon svenskar lever därborta i Amerika, och sätta oss in i, hur de tänker och känner och ser på livet. Jag själv har levat allt för kort tid ibland dem och sett för litet av dem för att kunna ge mer än några antydningar om deras levnadsförhållanden, och vad som förefaller mig vara de mest framträdande karaktärsdragen hos dem.

Djupast inne i allt germanskt lynne sitter nog melankolien, om den än efter de nationella skiftningarna får heta Weltschmerz eller spleen. Vi har visst inget bra inhemskt namn för den — kanske vi inte vågat se den i ansiktet tillräckligt för att sätta namn på den. I våra mörka vintrar och dystra barrträdslandskap frodas den.

Fastän vi är ett av jordens mest resande folk, är dock kärleken till hemmet och trakten, där vi levat som barn, mycket stark hos oss svenskar. Vi kan fortare än andra folk anpassa oss efter seder och åskådningssätt i ett främmande land, men vi kan aldrig på allvar slå rot där. Det är väl orsaken till, att de allra flesta svensk-amerikaner, jag träffat, förefallit mig vara i grund och botten olyckliga människor. Intrycket blir desto starkare, då man läser deras brev till Emigrationsutredningen. Men det är inte en på tio, som vill erkänna det ens för sig själv, inte en

på tjugo, som öppet vill tala om det, allra minst för hemmasvenskar. De flesta söker dölja det för sig själva och andra med ett vidlyftigt ordande om det nya landets fördelar, den bättre ekonomiska ställning, de fått där, och som motsats söker de övertyga sig om, att allt är bakvänt hemma i Sverige. Jag minns en gammal svensk-amerikan, som jag träffade på en järnvägsstation i en av öststaterna. Han talade, på engelska, vitt och brett om, hur uselt allt var i Sverige, som han för resten kände mycket litet till, då han lämnat det som 18-årig pojke för fyrtio år sedan. Jag svarade just ingenting. Då han nått sin klimax och slutat med en dunderfras om »det förbannade byråkratlandet», satt han tyst en stund. Plötsligt brast han ut: »Damn it all, jag önskar, jag var där hemma i Småland i alla fall!» Och då han reste sig och gick, hade han vattendroppar i mustascherna.

Självbedrägeriet som tröst mot hemlängtan kommer särskilt tydligt fram i breven till släktingar och vänner hemma i Sverige, där Amerika skildras i överdrivet ljusa färger. Breven ger kanske god tröst åt dem, som skriver dem, men de gör mycken skada för dem, som tar emot dem. Ty de breven är säkert en av de starkaste anledningarna till emigrationen. En förståndig svensk i Minnesota skriver därom i sitt brev till Emigrationsutredningen (Brev nr. 265): »Anledningen till, att folk går över hit, i stället för att stanna hemma och undanröja några stenar i vägen, ges härifrån av mindre samvetsgranna utvandrare, som utmåla detta land som paradiset självt, även sedan de smakat på kunskapens träds frukt, som borde lärt dem annat.»

Ännu för trettio år sedan kom svenskarna över till Amerika för att där söka ett nytt *hem*. Nu kommer de flesta som »jobseekers», de hoppas att finna arbete, så att de på ett par år kan samla litet pengar och resa hem igen.

Endast trettio procent av de svenskfödda emigranterna sysslar nu med åkerbruk. Annars är de järn- och stålarbetare, snickare, gruvarbetare, timmerhuggare, järnvägstjänstemän eller åkare. Vissa yrken tycks passa särskilt väl för dem. Fastän blott en åttiondedel av Amerikas kroppsarbetare är svenskar, finner vi dock en landsman bland tolv järnarbetare, bland fjorton möbelsnickare, bland tjugoen sjömän och bland tjugofem skräddare. Det svenska

karaktärsdraget att söka genom barnen »förbättra rasen», stiga från kroppsarbete till arbete med huvudet, finns kvar hos svensk-amerikanen. Bland deras barn finns tre gånger så många i »whitehanded jobs» (kontorister etc.) som bland invandrarna. Bland kvinnorna är av första generationen 61 procent tjänarinnor, av andra endast 44.

De allra flesta av dessa yrkesarbetare, snickare, smeder o. s. v., är i Amerika dömda till att ständigt leva med alla sina tillhörigheter i koffert. Genom de ständiga lokala kriserna och fluktuationerna i arbetsmarknaden tvingas de att ofta byta arbetsplats. De smittas av den amerikanska optimismen att ständigt jaga vidare i hopp om bättre villkor. Känslan av hemlöshet och rotlöshet driver dem omkring. De flesta hoppas att finna en plats, där de kan slå sig ner på allvar och bilda ett hem. Skandinavens lynne passar inte för hemlöst kringflackarliv. Han blir bitter och olycklig. De allra flesta lider också av klimatet, och födoämnena passar dem inte. Jag citerar än en gång brev nr 265. »Ingen enda medellös svensk trivs här de första två eller tre åren, och många bliva vansinniga av hemlängtan, men de kunna ej få ihop till en resa. Deras mål blir nu att få ihop detta, och under tiden börja de förstå språket något litet, och så vilja de tjäna litet mer än hemresan, och då de fått ihop denna lilla summa, börja de tala så pass, att de ta sig fram litet bättre, och då är det precis som om allt *vad de ledo i detta landet de första åren skulle bero på Sverige*, de börja tala om, att de svultit i Sverige, fått stryk i skolorna i Sverige o. s. v.» Till brevskrivarens påstående, att många blir

vansinniga av hemlängtan, kan jag foga en statistisk uppgift av sociologen prof. Ross: »Sinnessjukdomar äro bland skandinaver allmännare än bland andra invandrare och betydligt vanligare än bland de infödda amerikanerna.» På ett annat ställe i brev nr 265 står det: »Huru många av de svenska arbetarna här vilja erkänna, att de, fast de vilja, ej kunna få ihop till en gammallandsresa? Knappast en på hundra, och dock finnas sådana här i tusental, som längta hem, men ej kunna komma från detta slavland av brist på dollars.»

Det är sant, jag har hört det öppet erkänt av flera svenskar i Amerika, och förstått på många andra, som inte ville erkänna det, att de dock tänkte så.

Där förefaller det mig, som funnes det en utväg för Sverige att vinna tillbaka många tusental duktiga arbetare, härdade och tränade i Amerikas hårda skola. Då en ung man eller kvinna vill resa ut till Amerika, finns det alltid någon, som förskotterar pengar till biljetten. Men, den som vill återvända till Sverige, den är det minsann ingen, som vill hjälpa. Skulle inte riksdagen kunna inrätta en lånekassa för dem, som blivit trötta på Amerika och vill komma hem på allvar? Men den måste fungera fullt affärsmässigt och inte på något vis smaka välgörenhet eller likna hemsändandet genom konsulaten. Och jag är fullt övertygad om, att allra minst nio tiondelar av lånen skulle punktligt återbetalas.

Svensk-amerikanernas bitterhet mot Sverige bottnar oftast i okunnighet om svenska förhållanden. Många av dem, som rakar allra värst ner på Sverige, har rest härifrån

för trettio år sedan och jämför svenska förhållanden på åttiotalet med de nuvarande amerikanska. Andra har aldrig sett annat av Sverige, än en fattig socken i Småland, och

dömer hela landet efter den. Jag kan åter citera ett emigrantbrev (nr 276): »Jag tycker, att den, som är född på ett fattigt torp i Värmland eller Småland och inte sett fler människor än sina skolkamrater, far och mor och kyrkfolket varannan juldag, inte skulle ha rätt att klandra hela landet för det.»

De flesta generaliserar sina egna mindre behagliga upplevelser i Sverige och inbillar sig, att därför, att de t. ex. blivit brutalt behandlade av en bruksägare, hela Sveriges arbetarbefolkning hanteras värre än plantagenegrer av sina arbetsgivare. Deras vanligaste klagomål är: att de blivit trakasserade av prästerna, därför att de varit frireligiösa, att de förtryckts och utplundrats av sågverksbolagen, att de och deras barn inte fått lära annat än katekes i skolorna. Bondsöner klagar ofta över, att deras fäder utnyttjat deras arbetskraft, utan att ge dem tillräcklig frihet eller någon ersättning för arbetet. Svensk-amerikaner, som gjort besök i Sverige, klagar över byråkratism och formalism både i ämbetsverk och i privata affärer. (I det fallet kanske de inte har så alldeles orätt?)

De flesta svenskar, jag träffade, visste inte, att allmän rösträtt var genomförd i Sverige. Och många säger: »Vad skall den långa värnplikten tjäna till, skytteföreningarna är minsann alldeles tillräckliga!»

Amerikanernas ställning till de svenska immigranterna är rätt olika i de östra och de västra staterna. Offentligt smickrar man dem naturligtvis överallt — det gäller ju att få deras röster vid valen. Men privat föraktar varje infödd amerikan alla immigranter. I östern, där svenskarna oftast har mera underordnade sysslor som portvakter, kuskar, åkare o. s. v., har de mindre anseende än i västern, där många är förmögna farmare och affärsmän. De skattas ojämförligt högre än italienarna och betraktas med mera sympati, men mindre respekt än tyskarna. Svenskarna har ovanligt litet nationell självkänsla. Amerikanerna har det

i högre grad än något annat folk. Och de svenska immigranterna tror dem genast, då de säger, att det är så utomordentligt fint att vara amerikan. Och därför gör de allt för att själva bli det. Inga andra invandrare har en sådan uppriktig vilja att anpassa sig, som svenskarna. Till det yttre lyckas de rätt fort, men infödingarna erkänner dem dock aldrig som verkliga amerikaner. Det är ännu en anledning till, att de känner sig rotlösa i Amerika. Man finner dem sällan tillsammans med amerikaner, nästan alltid med landsmän — också om de talar engelska och deras samtal huvudsakligen rör sig om Sveriges och svenskarnas brister och Amerikas förtjänster.

Bland svensk-amerikanerna har de sista årtiondena medfört samma förändring i uppfattningen av rusdryckerna som här hemma. Förr var det en skam att inte ta ett »ärligt rus» allt emellanåt, nu är det en skam att vara full. Det gamla talesättet »Vad gör inte tysken för pengar och svensken för en sup?» håller på att komma ur bruk i Amerika, åtminstone vad den senare delen beträffar. Med sin benägenhet att göra allt till religion har svenskarna blivit de ivrigaste förkämparna för helnykterheten i Amerika. De kommuner, där de dominerar, är nästan alltid torrlagda.

Politiskt har de ännu inte fått det inflytande, som man kunde vänta av deras antal och relativt höga kultur. Det beror dels på bristande sammanhållning (kungliga svenska avundsjukan), dels på att de saknar goda folktalare.

Deras hederlighet är högt uppskattad. De anses som synnerligen pålitliga betalare av skulder och förbindelser.

En brandförsäkringsman påstod, att då det var fråga om misstänkta eldsvådor i farmhus eller butiker, kunde man vara säker på att ägarens namn aldrig slutade på *-son*.

De har anseende som »hard workers», goda arbetare. De svenskar, som samlat stora förmögenheter i Amerika, har nästan alltid gjort det genom träget arbete, inte genom djärva affärskupper.

Deras bildningsbegär är större än någon annan nations, även de infödda amerikanernas, och säkert mycket större än hemma-svenskarnas. De begagnar sig mycket flitigt av aftonskolor och andra bildningsanstalter.

De svensk-amerikanska tidningarna får många bidrag av sina läsare, ofta mycket välskrivna. Jag har sett vackra och ursprungliga dikter av svenska tjänstflickor.

Bland deras tidningsmän har funnits och finns ännu skalder och författare, som förtjänade att vara mycket mera kända i Sverige. Magnus Elmblad var en mycket sympatisk skald, Ernst Skarstedt en sund och manlig prosaförfattare. Bland amerikanska konstnärer står två svenskar i allra första ledet, porträttmålaren Franzén och marinmålaren Reuterholm. Också på den amerikanska scenen ser man ofta svenskor i huvudroller. Margaret Leslie (Hedman) är en av de yppersta tragedienner, jag sett i något land. Hilda Englund är en förträfflig Ibsenskådespelerska. Som vetenskapsmän har många svenskar gjort sig namn i Amerika. I det biografiska lexikonet »Who is who in America» upptages namnen på 19,000 framstående amerikaner, av vilka 54 är födda i Sverige (332 i Tyskland, 30 i Norge och 14 i Danmark).

Ett synnerligen utpräglat drag hos svensk-amerikanerna är deras starka religiositet. Att den är så mycket mera framträdande än hos hemmasvenskarna, beror nog på flera olika skäl. Främst frivilligheten, frånvaron av statskyrkotvång, vidare anpassning efter amerikanerna, som håller uppe traditionerna från de första invandrarna, kväkare och puritaner. Därtill kommer, att församlingarna är de enda sammanslutningarna av landsmän och bibehåller bandet med det gamla landet. Augustanasynoden är väl den enda skandinaviska organisation, som sträcker sig över hela landet. Dessutom har till de sista åren lantborna varit i flertal bland utvandrarna, och de är ju alltid mer religiöst lagda än stadsborna.

*

Under hemresan med »Olympic» kom jag i beröring med ett par hundratal hemvändande emigranter. Ett drag var gemensamt hos dem alla: de gick i en stor och högtidlig förväntan. Naturligtvis var de ytterst försiktiga att visa sina känslor på något sätt, svenska bönder är ju inte vidare demonstrativa i det fallet, men det märktes så lätt ändå. De stod ju också så nära målet, som de strävat, arbetat och lidit för i så många år: att komma hem, om också inte som en rik man, så dock som en, som lyckats. Man förstod på deras tal, hur mycket de väntade sig av hemkomsten. Innerst längtan efter hemtrakten, efter själva landskapet, där de sprungit som barn, efter släktingar och vänner. Stoltheten att visa arbetets resultat, att man stigit över sin klass i dräkt, levnadssätt och vanor, längtan att

berätta sina erfarenheter, mödor, lidanden och framgångar. Stoltheten att vara en fri amerikan, delaktig av den nyförvärvade nationalkänslan. Och här var det äntligen inga infödda amerikaner, som såg ner på immigranten, nu kunde de äntligen känna sig som äkta amerikanska medborgare.

Självhävdelsen är ett av de mest framträdande dragen hos den hemvändande emigranten. Den svenska blygheten har försvunnit, den duger inte i den amerikanska konkurrensen. De har lärt att känna sina krafter och sitt värde, de har gått igenom svåra lidanden och en hård skola, och det har gjort dem till män, hårdföra, självständiga och vana att reda sig under alla förhållanden. Självhävdelsen går kanske till överdrifter. Deras självkänsla är ömtålig, de tål inte, att någon ser ner på dem, i synnerhet inte en oprövad gröngöling — och som sådana betraktar de gärna alla, som inte gått igenom samma skola som de själva. De gör ibland litet för mycket för att i det yttre framhäva sin framgång med skryt i dräkt och ord och vräkighet med sina hårt förvärvade dollarsedlar. De är kanske litet benägna att skryta med allt amerikanskt och finna fel i allt svenskt. Men bakom kritiken ligger nog oftast en ärlig vilja att förbättra och bygga upp. Och den borde vi ta fasta på och dra nytta av, i stället för att skratta åt deras yttre egenheter och små överdrifter. Till en viss grad har de ju också rätt uti, att Sverige kan lära en hel del av Amerika.

De allra flesta svensk-amerikaner kommer hem med åtminstone en hemlig tanke innerst inne, att försöka att på allvar slå sig ner i det gamla landet. Där de i grund

och botten känner, att de passar bäst och skulle bli lyckligast. Och med den utbildning och de erfarenheter, de skaffat sig, är de i stånd att göra ett gott stycke arbete till gagn för vårt land. Om vi då ville på allvar uppmuntra dem, i stället för att avskräcka dem, skulle vi göra oss själva den största tjänsten.

Jag skall längre fram söka påvisa några rätt enkla åtgärder, som jag tror skulle göra mycket till för att locka svensk-amerikaner att bosätta sig här och låta sin arbetskraft komma Sverige till godo.

Ett par ord till folk, som tänker resa till Amerika.

New York våren 1914.

Man kan knaggla sig någorlunda genom livet, utan att slita på hjärnan med alltför mycket tänkande. Men vill man fatta ett stort och avgörande beslut, som kan förändra hela ens liv, så är det nog klokast att först ta sig en så klar och grundlig funderare, som man är mäktig. Det är så ofta, man hör om folk, som besluter att resa till Amerika och är på båten en vecka efter. Men det är ett par tre saker, som tål att fundera på, innan man går och köper sin biljett.

Först skulle jag vilja rekommendera en riktigt grundlig självrannsakan. Lugn och hänsynslös. Inte för hoppfull och inte för pessimistisk. I sitt arbete kan det nog vara bra att tro högt om sina krafter, men då det gäller att ta en stor risk, är det bättre att lugnt och kanske litet lågt värdera den insats, man kan göra, och se om den är så god, att man kan ha utsikt att vinna. Då inventeringen är färdig, och man har klart för sig, vem man är, och vad man duger till, kommer frågan nummer två: »Har jag nu

absolut inga möjligheter att göra alla dessa egenskaper och förtjänster gällande här hemma i Sverige?» Och det är en fråga, som de flesta nog besvarar utan att ta ordentligt reda på, hur det står till. Man kanske vet, att i Frölunda socken eller i Uddevalla stad har man förgäves försökt allt för att förbättra sin ställning. Men är ni alldeles säker på, att de inte i Malmö eller Kiruna behöver och söker efter en karl med just edra egenskaper? Och jag gissar, att i ett så väl organiserat land som Sverige finns det säkert någon slags byrå, som kan tala om det för er. Och i annat fall, så är ju både kostnaden, risken och besväret så oändligt mycket mindre att resa dit än att resa över Atlanten. För att inte tala om, att ni i Kiruna eller Malmö har lättare att göra er gällande, då ni talar språket och känner landets seder.

Skulle ni nu vara säker på, att era förtjänster verkligen inte kan uppskattas, som de äro värda, någonstans i Sverige, så kommer den tredje frågan: »Har Ni absolut säkra uppgifter om, att förhållandena i Amerika är sådana, att Ni kan göra er gällande där och få en bättre ställning, än Ni har i Sverige?»

Lita inte allt för mycket på, vad släktingar och vänner skriver härifrån. Kom ihåg, att »när barnet får som det vill, så gråter det inte». Den, som har fått sin vilja fram, skäms att erkänna, att han begått ett misstag. Jag har sett folk här ute, som nätt och jämnt förtjänar, vad de behöver för dagen, men sliter och sparar för att kunna skicka hem gentila presenter, så att de där hemma skall tro, att de har det bra. Och som nekar sig allt i vardagslag

för att kunna vara flotta och eleganta herrar, då de kommer hem på besök.

En första klassens arbetsförmåga blir bättre betald här i Amerika än i något annat land — om den får tillfälle att visa sig och göra sig gällande. Men konkurrensen är större här än någon annanstans. Den yrkesskicklighet, som fordras, är större, likaså arbetsintensitet och uthållighet. Lönerna är större för dem, som verkligen lyckas få ett »jobb», men levnadskostnaderna är också högre.

Jag känner många, som har lyckats här, men *ingen*, som har gjort det utan att först ha gått igenom den hårdaste tiden i sitt liv, full av missräkningar och lidanden av alla slag — det må nu ha varit för månader eller år. Den som skall resa hit måste: 1) grundligt kunna ett yrke; 2) tala engelska; 3) ha pengar och moralisk motståndskraft nog för att gå igenom den hårda tiden; 4) ha en stark kropp och en god hälsa.

Notiserna om olyckliga emigranter, som slutat i floden, är så vanliga, att de bara bestås två rader i tidningarna här.

»Amerikafebern», den gamla germanska vandringslusten, kommer av vårt övermått på fantasi och behov av omväxling.

Några brev från släktingar, tidningsnotiser om amerikanska miljonärer, som arbetat sig upp från skoputsare till järnvägskungar, ger fantasien stoff att arbeta med. Och se'n är det svårt att se kallt och klart på förhållandena. Men varför inte lika gärna söka omväxling och nya möjligheter inom Sverige? Man kan stiga från bodbiträde till

miljonär i Sverige med. (Om det nu verkligen är något nöje att vara miljonär. Jag misstänker, det är mera besvärligt än roligt.)

Nu säger ni: »Allt det där är nog mycket bra, men det angår inte mig ett dugg, för jag har släktingar och vänner i Amerika, som skaffar mig plats och allting!» Det är mycket bra, *men*, först och främst är Amerika de snabba växlingarnas land, er släkting, som var rik, då han skrev sist till er, kan vara utfattig, då ni kommer fram. Också om han kan och vill hjälpa er till en plats, beror det helt och hållet på, vad ni duger till, om ni får behålla den. Och medlidande och hjälpsamhet mot misslyckade är inte något att räkna på här i landet — inte ens av släktingar.

De, som lämnar Sverige av fruktan för värnplikten, får som regel gå igenom en långt hårdare tid här än ens en rysk värnplikt kan vara och äta mycket sämre mat än kronans. Men jag har inget vidare medlidande med dem. När jag kommer hem till Sverige skall jag skriva mer om den saken.

Många emigranter påstår, att det var den stora klassskillnaden hemma, som drev dem ut ur Sverige. Här är var och en »mister», antingen han är svart eller vit. Det är sant, att i yttre umgänge och talesätt är alla ungefär lika ohövliga mot varann här. Men i verkligheten är klassskillnaden oändligt mycket större i ett land, där penningen är till den grad värdemätare på människor som här. Och bland de högre klasserna gäller börd lika mycket som i något europeiskt land. En man, vars förfäder kom över

med »Mayflower», är lika stolt över sitt blod som någon engelsk lord.

Nu är det en synpunkt, jag inte alls har rört vid: den nationella. Var och en, som lämnar sitt land för alltid, *vet*, att han därmed skadar sitt fosterland. Men jag är rädd för, att det för de flesta väger litet gent emot de personliga skälen för och emot.

Svensk arbetskraft från Amerika till Sverige.

Pehrson i Österby framlade vid 1907 års riksdag en motion angående inrättande av en statens arbetsförmedlingsanstalt till tjänst för utomlands bosatta svenskar. Utredningen av frågan uppdrogs åt Emigrationsutredningen, som efter en ingående undersökning i huvudsak avstyrkte inrättandet av en dylik arbetsförmedlingsanstalt, dels av mellanfolkliga, dels av praktiska skäl. Utredningen av frågan är utgiven i Emigrationsutredningens bilaga XX och erbjuder mycket av intresse. Vad jag särskilt här vill fästa mig vid, är svaren på frågan: Behöva vi svensk arbetskraft från utlandet? De svar, som avgåvos av svenska arbetsgivare, voro i det hela jakande. Vi behöva yrkesskickliga arbetare, dels vid igångsättande av nya industrigrenar, där utbildade arbetare saknas inom landet, dels som förmän, verkmästare o. s. v. Under nuvarande förhållanden hämtas ju för sådana ändamål yrkesskickliga arbetare från Tyskland eller England, men det är troligt, att svensk-amerikanska arbetare ofta skulle kunna göra samma nytta. Dessutom skulle de bli mera omtyckta

av sina arbetskamrater och underlydande, och språket skulle ju icke heller vålla dem några svårigheter.

Men nu kommer den andra frågan. Finns det yrkesskickliga och dugliga svensk-amerikaner, som äro villiga att återvända till Sverige? Därom äro meningarna mycket delade bland dem, som studerat förhållandena bland svenskarna i Amerika. Många anse, att de, som vilja vända hem till Sverige, äro sådana, som misslyckats i Amerika och sannolikt inte heller i Sverige skulle ha gjort sig nyttiga. Mitt personliga intryck är ett helt annat. Jag tror, att ett mycket stort antal dugliga och skickliga svensk-amerikanska arbetare skulle med glädje begagna ett tillfälle att komma hem till Sverige, om de där kunde få *lika god* eller *bättre ställning* än i Amerika. De reste ut för att förbättra sina villkor. Genom hårt arbete ha de ökat sin arbetsskicklighet och arbetsintensitet till det för amerikanska villkor nödvändiga. Därmed ha de också fått högre lön och större komfort, än de hade hemma. Att de icke vilja resa hem, om de därmed skulle mista de fördelar, de arbetat sig till, det är ju naturligt. Men om de såge, att de vid hemkomsten hade verklig fördel av sina arbetsår i Amerika, finge användning för den skicklighet och erfarenhet, de där förvärvat, då är jag övertygad om, att många skulle vilja komma. De skulle då komma hem, inte som misslyckade, som uppgivit kampen, utan liksom efter en nyttig och lärorik utrikes studieresa, genom vilken de utbildat sig i sitt yrke och därmed förbättrat sin ställning. De skäl, jag har att tro, att de under sådana förhållanden skulle vara villiga att återvända, äro följande:

Klimatet i Amerika passar i allmänhet inte för skandinaverna, många bli sjuka därav, de flesta vantrivas. Också om de lära engelska och till det yttre amerikaniseras, bli de, som jag redan förut har sagt, aldrig betraktade som verkliga jämlikar av äktamerikanerna. Detta är ju ytterligare ett skäl till vantrevnad. Vidare är hemlängtan, såsom jag tidigare har framhållit, långt vanligare bland svenskarna i Amerika, än de i allmänhet vilja låtsa om, och gömd långt inne i en vrå sitter nog hos de flesta kärleken till gamla Sverige. Och såge de, att de verkligen kunde göra sitt gamla land en tjänst, utan att därmed skada sig själva, skulle nog redan det vara ett starkt skäl för många av dem.

Och nytta skulle de göra. Jag har någonstädes sett uppgivet, att vår industri varje år skulle ökas så mycket, att den behövde upptaga 10,000 nya arbetare. Också om uppgiften är alltför optimistisk och ökningen långt ifrån konstant, så är det ju i alla fall säkert, att behovet av arbetskraft finnes. Vidare skulle de föra med sig arbetsskicklighet och i synnerhet *arbetsintensitet.* Och att vi behöva en ökning i *arbetstakten* här i landet för att hålla oss uppe i världskonkurrensen, det är säkert. Det är inte bara för Amerika vi stå efter i det fallet, utan för de flesta europeiska länder. Varje sjökapten kan upplysa om skillnaden på arbetsintensitet bland svenska och utländska stuveriarbetare.

En nystartad fabrik, som började med uteslutande svensk-amerikanska arbetsförmän, skulle säkert kunna visa ganska förvånande arbetsresultat.

En invändning, man ofta får höra, är denna: Arbetare, som äro vana vid den större friheten i utlandet, skulle inte uthärda »fackföreningstyranniet» här i Sverige. Men jag tror, att den som varit under de amerikanska »unions» regemente, han kommer säkert inte att tala om »fackföreningstyranni» här i Sverige.

Det område, där vi allra bäst behöva folk med amerikansk utbildning, är handeln. Såsom säljare i detaljhandel äro amerikanerna oöverträffade. Men jag tror, att också kontorsbiträdena i Amerika utbildas efter ett bättre system än i Europa. Våra unga affärsmän studera ju oftast i Tyskland. Där få de lära att arbeta flitigt, metodiskt och systematiskt. Men de få sällan tillfälle att utbilda eget initiativ och omdöme. Jag har i ett föregående kapitel redogjort för, hur det amerikanska systemet går ut på att lämna initiativ och ansvarighet också åt de yngsta biträdena i en affär. Professor Sundbärg framhöll ofta som de svenska affärsmännens största brist deras ängslan för risker. Finns det något botemedel för den, så är det en amerikansk utbildning.

*

År 1870 livnärde sig 2,995,844 svenskar eller 71,87 procent av befolkningen av jordbruk och fiske. 1910 har det absoluta antalet gått ned till 2,663,000, vilket utgör 48,23 procent av hela befolkningen. Under samma tid har procenten industriarbetare stigit från 14,7 till 33,16. Vårt land är alltså på väg att övergå från övervägande jordbrukande till övervägande industriland. Det är utveck-

lingens gång, som ej kan ändras eller hindras genom lagar eller åtgärder. Men man kan uppmuntra en förefintlig riktning eller tendens. Våra möjligheter för jordbruk äro ju långt ifrån utnyttjade. Professor Sundbärg har påpekat, att vi här i Sverige allt för mycket lagt an på att efter exempel från Europas kulturländer göra vårt jordbruk *intensivt*, medan de naturliga förhållandena i största delen av landet fordra en *extensiv* drift. Och därvidlag är det Amerika och icke de europeiska kulturländerna, som bör vara förebilden. Jordbrukare med erfarenhet från Amerika böra alltså vara välkomna som ledare och föregångsmän.

Egnahemsrörelsen och Nationalföreningen mot emigration ha också nedlagt mycket arbete på att förmå svensk-amerikanska jordbrukare att åter slå sig ner här i landet. Man kan nog utan överdrift säga, att en duktig jordbrukare med några års erfarenhet från Amerika, i de flesta fall är värd dubbelt så mycket, genom sin företagsamhet, erfarenhet och arbetsförmåga, som en, som aldrig sett, hur det går till utanför hans egen socken. Därför är det ju tydligt, att det kan vara värt någon ansträngning att få hem dem. Under nuvarande förhållanden ser det emellertid ganska hopplöst ut. De som varit i Amerika länge nog för att ha samlat tillräckligt kapital för att köpa land i Sverige, de ha också hunnit bli alltför amerikaniserade för att trivas här hemma, deras barn ha fått amerikansk uppfostran och därigenom för alltid bundits vid det nya landet. Och de, som icke varit i Amerika längre, än att de ha hemlängtan kvar i kroppen och ännu skulle kunna vänja sig vid svenska förhållanden, de ha inte pengar att köpa land för. Här

finns nog ingen annan hjälp än en radikal reform: införandet av »homestead-lagen, rättigheten att fritt upptaga ödeland. Skola vi kunna stå oss mot amerikanerna i konkurrensen om våra bästa arbetskrafter, så måste vi använda lika starka lockelser som de. Vi ha inga kolonier att experimentera en sådan reform i, men jag kan inte se något allvarligt hinder för *att bilda en försökskoloni inom landet*, att upplåta ett område för »homestead». Det behövde visst inte ligga långt borta i Norrland, där nybyggarna skulle ha att kämpa mot myrmarker och nattfroster. Nej, vi ha både i Svea- och Götaland trakter, där emigrationen lagt landet öde, där jord, som förr varit odlad, nu ligger obrukad och förvildad. Så är förhållandet på Öland, i Dalsland och vissa delar av Värmland. Skulle inte staten där kunna expropriera ett område av dylik obrukad jord att upplåtas till experimentfält för homesteadlagen. Naturligtvis måste de sålunda upptagna nybyggena stå under sträng inspektion, så att »homestead»-rättigheten inte missbrukades. Kunde dessutom ordnas så, att svensk-amerikanerna tillsamman bildade ett samhälle, där de åtminstone vore pluralitet, skulle åtskilliga fördelar vinnas. De skulle ha lättare att trivas, kunna bibehålla en del av de vanor, de förvärvat i Amerika, fortsätta sitt föreningsväsen, sin helnykterhet o. s. v. Deras initiativ för förbättringar i det allmänna skulle icke möta motstånd av oförstående och reformovilliga hemmasvenskar. Deras arbetsintensitet skulle icke slappas, som den så ofta gör, då en enstaka svensk-amerikan arbetar bland hemmasvenskar. Deras ambition skulle driva dem att göra sitt samhälle till ett mönster

för hela landet, för att visa, vad svensk-amerikaner duga till. Om experimentet utfölle lyckligt, skulle vi på så vis få ett litet Amerika inom Sveriges gränser, där de utvandringslystna kunde finna samma tillfällen att förbättra sin ställning, som på andra sidan Atlanten, och Sverige skulle få behålla många kraftiga och arbetsdugliga män.

*

Ytterligare ett par mindre åtgärder torde vara nödvändiga, om man skulle kunna hoppas på en återinvandring i något så när stor skala.

Den första gäller värnplikten. Bestämmelsen om befrielse för den, som tillbragt 9 år i främmande världsdel och är över 28 år, har icke visat sig synnerligen lämplig. De, som stannat så länge som nio år, komma sällan tillbaka. Nu är det emellertid så gott som omöjligt för en ung man, som har hustru och barn att försörja, att komma tillbaka till Sverige, om han emigrerat före värnpliktsåldern. Och det är just 25—26-åringarna, som varit några år i Amerika och där bildat familj, som utgöra det bästa materialet för återinvandring. De ha inte varit borta så länge, att de icke åter kunna vänja sig vid svenska förhållanden, men de ha hunnit lära en hel del. Nuvarande värnpliktslagstiftning helt enkelt hindrar dem från att komma hem. Och det vore ju bättre att verkligen få hem dem, också om de omedelbart skulle överföras till landstormen, än att vårt land alldeles går miste om deras arbetskraft. Vår armé skulle ingenting förlora, men vårt land vinna rätt mycket, om t. ex. 24-åriga familjeförsörjare,

som vistats utom Skandinavien över fem år, utan övning i beväringen direkt överfördes till landstormen. För de ogifta torde däremot förlusten av tid och pengar vid fullgörandet av vanlig värnplikt betyda mindre.

Bland dem, som lämpa sig för återinflyttning, d. v. s. de som vistats kortare tid i Amerika (mindre än 6 à 7 år), är det nog många, som gärna ville resa hem, men inte kunna spara samman pengar till biljetten. De ha rätt god arbetsförtjänst, men levnadskostnaderna äro också mycket höga. I sådana fall skulle en lånekassa av den art, jag antydde i kapitlet »Svensk-amerikaner», göra stor nytta. Naturligtvis måste lånen beviljas med stor urskillning, så att inga »tramps» och »hobos» eller andra misslyckade individer komme tillbaka för att ligga det allmänna till last.

Slutligen ville jag nämna ett par saker, som hemvända svensk-amerikaner ofta klaga över. Det första är, att prästerna ofta i onödan trakassera de frikyrkliga, då de skola lämna ut deras frejdebetyg, papper för lysning o. s. v., och i synnerhet göra svårigheter med deras amerikanska papper, vägra att godtaga dem o. s. v. Därvidlag kan lagstiftning naturligtvis intet uträtta. Men kunde man få dessa präster att inse, vilken skada de göra sitt land, då de på så sätt skrämma bort nyttiga medborgare, så kanske de skulle visa mera förstånd i sin ämbetsutövning.

För att återinvandringen skall ta fart fordras också, att kunskapen om svenska förhållanden och möjligheterna i Sverige allmännare sprides bland svenskarna i Amerika. För närvarande äro största delen av svenskarna i Amerika djupt okunniga om, hur det i verkligheten ser ut och går

till i Sverige. Det nationella självförtroendet håller på att växa sig starkt här hemma i Sverige. Kunde vi få svensk-amerikanerna att klart förstå, att det är något att vara stolt över att vara svensk, skulle bandet mellan vår sjätte miljon och oss bli starkare, och vägen för återinvandringen till Sverige stå öppen.

Värnplikt och emigration.

I ett nummer av Nationalföreningens mot emigration årsskrift meddelas en artikel om emigrationen av ynglingar närmast under värnpliktsåldern. Därav framgår bl. a., att drygt hälften av emigranterna äro i åldern 15—25 år.

Det är alltså fruktan för värnplikten, som driver dem ut ur landet. Men hur kan denna fruktan ha uppkommit? Är det feghet för ett eventuellt krig? Knappast. Det är nog själva fredstjänstgöringen, de vilja dra sig undan. Och på vad vis den är så fruktansvärd, att det verkligen är lönt att för dess skull överge sitt hem, det har nog de flesta ganska dunkla föreställningar om. Det lilla, de veta om förhållandena vid våra regementen, ha de från äldre kamrater, som redan varit ute och exercerat. Och både bland bönder och stadsarbetare hör det ännu till god ton att »skälla» på militären och måla ut förhållandena på exercishedarna så svart som möjligt. Det är ju också ett slags skryt att tala om, vilka ansträngningar och lidanden, man gått igenom, för att visa, hur duktig karl man är. Likaså är det en omtyckt sport att försöka skrämma yngre kamrater. Jag minns mycket väl, hur vi, som varit uppe

i studentexamen första dagen, gingo och skrämde dem, som skulle upp nästa dag, med förfärliga historier om, hur noggranna examinatorer och censorer varit. Och det fastän vi själva invärtes förvånade oss över, hur mycket lättare examen varit, än vi föreställt oss. Det är samma elaka glädje, de hemvändande soldaterna finna i att skrämma sina yngre bröder och kamrater med hemska historier om överansträngning, svält och mörk arrest. Värnplikten är något, som man gör av *tvång*, alltså måste det vara svårt och förskräckligt. Resa till Amerika gör man däremot av eget beslut, ofta mot föräldrars och släktingars vilja. Därför vill man framför allt visa, att man haft rätt. Och för att övertyga de hemmavarande om det skryta emigranterna med sina framgångar och de förträffliga förhållandena i Amerika. De svensk-amerikanare, som komma hem på besök, äro ju alltid av dem, som slagit sig fram och gjort lycka, de andra ha naturligtvis inte råd att resa hem. Men den misslyckade emigranten skulle kunna berätta om erfarenheter så hårda, att den olyckligaste bevärings bedrövelser på lägerplatsen skulle låta som skolbarnssorger bredvid dem.

Jag har själv exercerat bevärin
g, och jag har varit i Amerika och sett och talat med hundratals immigranter, både svenskar och av andra nationer, så jag vet, vad jag talar om. Och jag har inga som helst intressen av att vränga sanningen.

Jag skall försöka reda ut, *vad* det är ynglingarna frukta i värnplikten. Först är det kanske känslan av degradering. I sin hemtrakt har man haft en viss ställning, varit om-

tyckt och uppskattad, på regementet blir man blott ett nummer bland några hundra andra, en främling bland främlingar. Men vad är det mot den känsla emigranten erfar, då han föses i skock bland ångarens tusen tredjeklasspassagerare, och än mer, då han kommer i land i Amerika. Mindre och obetydligare kan aldrig en människa känna sig, än då han första gången sätter sin fot bland Amerikas 110 miljoner. Åtminstone om han har något som helst sinne för proportioner. På regementet har han sitt nummer, är erkänd som en nyttig och nödvändig medlem. I Amerika har han inte ens det, han är till en början en övertalig, som måste knuffa sig till ett rum, en plats, där han kan göra sig nyttig.

Så är det disciplinen. Men jag tror, disciplinen vid regementena är mild och resonabel jämförd med den, en amerikansk arbetsgivare utövar. Och krigslagen är blid jämförd med lagen om de svagares undergång i kampen för tillvaron. Den uppstudsige eller oduglige straffas på exercisheden med några dagars arrest — på Amerikas arbetsfält med svält och undergång.

Frågan om maten spelar stor roll för de svenska bönderna. Att den i arméen är tillräcklig, syns bäst på det obestridliga förhållandet, att de flesta, som vid rekrytskolans början äro för magra för sin längd, efter sex månader ökat i vikt. (Så var åtminstone förhållandet vid mitt regemente, och jag har ingen anledning tro, det var ett undantag.) I alla fall är den både riklig och regelbunden jämförd med, vad den arbetsökande i Amerika får hålla till godo med. Jag skulle vilja se, vad min ett kompani

beväring skulle göra, om man bjöd dem på sådan korv, som åts på frilunchkrogarna i New Yorks fattigkvarter eller på 3-cents-soppköken i Chicago, där sked och gaffel hänger fast i kedjor vid bordet.

Tro nu inte, att jag bara talar om de *misslyckade* emigranterna. De äro ett fåtal, ty de ojämförligt flesta svenskarna slå sig igenom förr eller senare. Men innan dess få de flesta, säkert över hälften, gå igenom en längre eller kortare hundtid, till dess de hunnit anpassa sig efter landets förhållanden och lära sig språket. Och den tiden är både fysiskt och moraliskt tio gånger värre än någon värnplikt.

Nu är det en annan synpunkt. För den, som beslutat emigrera, och det kunna ju många ha fullgoda skäl till, är exercistiden en god förberedelse för livet i Amerika. Den, som aldrig förut lämnat sin hemtrakt, blir därigenom van att reda sig bland främmande, den tröge blir litet mera vaken och pigg, lär punktlighet, regelbundet arbete och disciplin. Den svage får sin kropp utvecklad och stärkt och får mera motståndskraft mot de strapatser, som vänta honom i Amerika. Och slutligen hinner han bli litet äldre och få mera erfarenhet om livet och människorna. Tjugotreåringen, som fullgjort sin värnplikt, har bra mycket större utsikt att slå sig fram i ett nytt land än nittonåringen, som rymmer ut av fruktan för några månaders exercis.

Huvudsakliga anledningen till denna flykt från fanorna är alltså *okunnighet*. Och bästa bot ger nog encyklopedisternas gamla recept: upplysning. God och objektiv

upplysning, om förhållandena både i Amerika och i vår värnpliktsarmé. Bästa fältet därför vore nog folkskolorna och folkhögskolorna. Skulle det vara omöjligt att utarbeta en liten läsebok för folkskolans högre klasser med goda och vederhäftiga skildringar från våra lägerplatser och från invandrarlivet i Amerika? Inget söndagsskolejolm eller nykteristsvammel, utan objektiva skildringar, helst i berättelseform. Henning Bergers och Per Hallströms noveller från Amerika skulle säkert passa förträffligt där. Strävandena att väcka barnens fosterlandskärlek och ansvarskänsla skola väl verka i samma riktning — men de gå en lång väg, om än aldrig så riktig. Och i väntan på deras resultat tror jag, den genväg, jag föreslagit, skulle visa sig praktisk.

Revelj ombord.

»Terámterámterá — terá — terá — terámterá» gick trumpetreveljen. Jag kisade yrvaket genom ögonfransarna, och det dröjde en stund, innan jag fick situationen klar. Trumpeten och omgivningen påminde närmast om logementet, där man sov sina 240 nätter hemma på Karlsborg. Järnsängar fyra och fyra, två över och två under, i täta rader runt omkring mig. Enstaka gäs-

pande figurer på sängkanterna, och ilsket snarkande näsor, som stack fram ur filtarna.

Minnet av gårdagen vaknade och hjälpte mig att reda ut, var jag fanns. Jag var en steward bland fyrtiofyra andra i »glorio» nummer åtta på Vita Stjärnlinjens ångare »Olympic». Och trumpeten var tydligen en fin vink om, att jag skulle stiga upp och börja dagens arbete. Som omväxling på jungfrun med kaffebrickan var trumpeten ganska trevlig. Fast jag kanske i längden föredrar jungfrun.

Det är ingen vidare tacksam syssla att väcka trötta sjömän. I synnerhet första morgonen på resan. Pojkarna hade varit i land nästan allesamman och sett på stan kvällen förut och kommit sent ombord, så trumpetsignaler var inte det, som kunde störa deras morgonslummer. Stewards från nattvakten gick omkring i de smala gångarna mellan sängarna och skrek: »Hallo, all jolly Jacks! Get up, jolly sailors!» eller sjöng som omväxling den vackra versen: »Get up and shine, for the White Star Line!»

Det var omöjligt att få somna om i fred för de sabla nattvakterna. Var femte minut var de där igen: »En kvart i fem! Upp med er! — Tio minuter i fem! Get up! Show a leg!» Men ett par av kamraterna var så djupt avdomnade, att det behövdes en liten mugg isvatten för att få några livstecken från dem.

Ute i tvättrummet kämpade pojkarna ilsket mot kopparslagarna med kallt vatten i mängd.

Inne i stewards pantry hängde en jättekittel på kedjor från taket. Jag gjorde som alla andra och lutade den över

en kopp och fick något tjockt, som såg ut som chokolad, men vid närmare eftertanke bestämdes till någon sorts kaffe. Vi hade inte många minuter att spilla på sådana njutningsmedel. »The jolly Jacks» började redan traska upp i köket i långa rader. Det var nu för resten något till

kök. Jag tror t. o. m. »chefen» på »Café de Paris» eller »Delmonico» skulle varit belåten med det. Spisarna stod som långa, långa bord, blankpolerade och fina, nonchalant oberoende av skorstensrör och sådana gammalmodiga inrättningar. Jag gick och snokade litet grann på finesserna i apparaterna och fann älskliga små underverk. En apparat, som skär brödet i skivor, stoppar ner det i fack och plockar upp det, då det är lagom rostat. En äggkokare

med klockverk, som tar upp äggen efter det antal minuter, den blivit inställd på. (Vid ett senare tillfälle såg jag detta kök mitt under brinnande middagsservering. Inte ett spår av trängsel eller oreda. Det såg fortfarande rymligt, polerat och väldisciplinerat ut.)

Medan jag gick och snokade i köket, ordnade stewards sig längs väggarna i pantryt näst intill. Där stod de och såg ut som märkvärdigt snälla gossar i sina små vita jackor, och bakom ett långt bord stod en djupt allvarlig herre i snövit uniform och ropade upp: »Jones?» — »Sirr!» — »Brown?» — »Sirr!» — »Smoker?» — Hemsk tystnad. Och så gick det vidare.

Jag väntade förgäves på något, som liknade mitt namn, och då uppropet var färdigt, och stewards fått order om sitt arbete för dagen, vågade jag mig fram till den allvarlige vitklädde för att fråga, om inte jag fick vara med. »Namn?» sa' han. »Cederschiöld.» — »Va??» — »Cederschiöld.» — »Det är inget namn!» »Excuse me, sir», sa' jag, »det har jag alltid trott. Här är mitt kort.» — »Är Ni en steward?» — »Yes, sir!» — »Varför?» — »Jag hade bråttom till Europa, och det fanns ingen passagerareplats att få på tre veckor, så jag mönstrade i stället.» — »All right. Anmäl Er hos Mr Mac Collean.»

Under tiden hade Smoker och de andra försenade dykt upp med blodsprängda ögon och whiskyångor ur halsen, och nu klev de fram till den allvarlige och försäkrade, att »de sov så tungt, så de hörde inte reveljen». Men då skulle jag inte gärna ha velat vara Smoker. För den vitklädde bara tittade på honom och satte se'n en streck vid

hans namn i boken. Jag vet inte alls, vad den strecken betydde, men man kände på sig, att det var något fasansfullt. Och Smoker, han visste det nog, för han såg mycket otrevligt berörd ut. Se'n åkte han ut att skura sculleryt. Vilket nog inte var något vidare nöje. Fast den mystiska strecken naturligtvis var värre.

Så började dagen för rättfärdiga och orättfärdiga i den stora hären av stewards på Kongl. PoståWhat ngaren »Olympic».

Alldeles som ett repetitionsmöte.

Från första ögonblicket man krängde på sig Vita Stjärnlinjens uniform, föll man på nytt in i vanorna från exercistiden, och en del av de speciella förmögenheter, man då utvecklat, kom till liv igen. T. ex. förmågan att ständigt hålla ett undermedvetet öga på utkik efter officerare, så att man blixtsnabbt i god tid kunde låta pipan försvinna och anta ett flitigt och plikttroget utseende, helt upptagen av sitt arbete, då officern gick förbi.

I början måste jag hålla fast handen vid byxsömmen, då en officer talade till mig, för fingrarna hade kvar en otäck vana att fara upp till mösskärmen.

Örat hade också kvar sin förmåga att på avstånd urskilja stegen av officerare, underofficerare, meniga och civila (i detta fall passagerare).

De olika klassernas stewards var som kompanier av samma regemente, vart och ett i sitt logement (fast logementen hette »glorios»). Jättefartyget var som en stor garnisonsstad med flera olika regementen. Matroserna med

sin farligare och mera romantiska sysselsättning kunde motsvara kavalleriet, maskinisterna ingenjörstrupperna, eldare och kökspersonal voro de »icke-vapenföra», malajerna, som vi kallade dem på Karlsborg.

Stämningen i situationen påminde verkligen om exercistiden, det var, som jag gjorde ett litet extra repetitionsmöte på en vecka.

Sällskapsliv i stewards' glorio.

På morgnarna var man i allmänhet så sömnig, att man varken kunde se eller tala, på sin höjd svära, och på dagarna hade var och en sin syssla att sköta. Så kvällarna var enda tiden för umgänge kamraterna emellan. Över huvud taget den enda tid, vi rådde om riktigt för oss själva.

Först tog man då hand om kroppen. Den personliga renligheten bland stewards var anglosachsisk och imponerande. De stod i kö vid badrumsdörrarna varenda kväll, och deras linne var ganska oklanderligt. Jag undrar just, om man kan säga detsamma om en uppsättning svenska ynglingar av samma klass.

Så kom piporna fram, som de flesta fått gå och längta efter hela dagen, de som hade sådana sysslor, att de aldrig fick tillfälle att röka under tjänstgöring. Vilket naturligtvis är gränslöst förbjudet.

Det påstås ofta, att vi svenskar svär mer än något annat folk på jorden (vi skall ju alltid vara värst och duktigast). Men det ordet har jag förlorat all tro på efter sju

kvällar i stewards' glorio på en engelsk båt. Våra små blyga svenska »djävlar» skulle rodnat och gömt sig under sängarna för alla de saftiga »bloody devils» och ännu mycket värre odjur, som surrade omkring som bålgetingar bland tobaksmolnen.

Språket i glorion var cockney, den engelska roslagskan, vad h'na beträffar, och de flesta, eller åtminstone de tongivande bland pojkarna, var hemma i London eller småstäderna däromkring.

Min närmaste sänggranne till höger var en typ, som jag skulle varit rädd att möta på en smal gata; och han hade ett par stortår, som säkert var de längsta på Atlanten (det var nu inte dem, jag var rädd för). I alla fall var det en snäll pojke, hjälpsam och vänlig, och jag sov fridfullt med hans fula huvud en halv meter från mitt ansikte.

En kväll hade jag kommit tidigt till ro i min »bunk» och somnat som en trött sjöman. Drömde underliga saker med musik i och vaknade småningom till fullt medvetande av en ganska trevlig scen.

Alla pojkarna i glorio nummer åtta var samlade kring en översäng, där en svartlockig yngling satt och spelade mandolin och sjöng. Hela logementet stämde in i refrängen. Och bra sjöng han, med humor och patos, allt efter behov. Repertoaren var rik, från frälsningssånger, sjömansvisor, revykupletter till operaarior och gud vet vad.

Se'n var det naturligtvis inget hopp att somna om igen. Helst som Billy, en varietéartist, som arbetade för sin resa nere i maskinrummet, kom upp och buktalade och sjöng kupletter.

Då logementet äntligen började komma till ro, trodde jag nästan, jag drömde igen, då jag uppsnappade bitar av ett samtal vid sängen till vänster om min: — »Goethe — — Faust — — — Heine.» Jag spände öronen; det var mycket riktigt min granne till vänster, som låg och pratade tysk litteratur med nästa man. Jag blev alldeles klarvaken i förskräckelsen och började närmare utforska fenomenet. Jo för all del, karlen kände till åtskilligt mer än namnen på de där herrarna. Och han var inte av dem, som läser därför, att det är »bildat» eller »fint» att ha läst allt det där. Nej, han tycktes ha läst helt och hållet därför, att det roade honom, och han hade funderat över det han läst en hel del också.

Via Heine kom vi på något vis över till Lasalle och så vidare på socialismen. Han kom med en del idéer om expropriation, jämn arbets- och lönefördelning o. s. v. Han var en ivrig och ganska långtgående socialist, men lugn och förnuftig, utan spår av fanatism eller överklasshat. Talade med originella vändningar och fann humoristiska uttryck för det, han ville ha fram. — Mera för att ge exempel på, hur olika förhållandena är i England och Amerika, berättade han litet grann om sig själv. Han hade varit snickare i någon småstad utanför London, sökt komma in på någon annan bana, men misslyckats, rest till Amerika och arbetat där i sex år i olika yrken och med skiftande lycka. Bland annat hade han varit »contractor» och blivit rik — ägt tjugofem tusen dollars för en vecka och mist dem på nästa affär. Flyttat tillbaka till England för att där dra nytta av sina erfarenheter från Amerika — och blivit tvun-

gen ta upp snickeriet igen. Nu gjorde han några resor som steward i väntan på en ny chance. I det hela var det inte precis en typ, man kunde vänta att finna bland »the jolly saylors» på en Oceanbåt.

En annan kväll, då jag satt på min säng och petade knappar i en ren vit uniformsjacka, kom det in en yngling, som att döma av uniformen hörde till den välaktade tallriksdiskarekåren i sculleryt. Jag tyckte, han föreföll bekant, och stirrade på honom. Han tyckte tydligen detsamma, för han stirrade igen och sa' till slut: »Är det verkligen Ni? Vad i Herrans namn gör Ni här?» — »Jo, det är jag», sa' jag, »och då är det väl Ni också. Är det inte på Hartley Hall vid Columbia University vi har träffats?»

Det var mycket riktigt en New York-bekant, en ung medicinare. Nu var han på lustresa till Europa med 150 dollars i sin ficka, det var allt, han kunde spendera på vår lilla världsdel. Men han hade sin metod att resa billigt. Nu hade han inte bara resan och maten gratis, utan förtjänade dessutom några dollars på turen. Så tänkte han göra i Europa också, ta arbete, då han kunde få, och dessemellan gå till fots. Hans dröm var emellertid att få tag i någon rik privatman, som behövde en chaufför för en biltur genom Europa. Jag frågade, om han kunde köra en automobil. »Ja», sa' han, »gubben har tre stycken, och dem brukar jag köra, då jag är hemma.» »Gubben» var alltså en rik man, men han hade fått i sitt huvud, att pojken inte skulle resa till Europa, förr än han kunde göra det på pengar, han själv förtjänt. Och det gjorde han nu.

Vakttjänst.

Jag har alltid tyckt om att gå vakt (d. v. s. lördags- och söndagsvakterna under exercistiden fann jag inte något vidare nöje i. Men annars). Man har så mycket tid att fundera för sig själv och njuta nattens stämningar.

Att vara nattvakt om skeppsbord var en ny erfarenhet, som jag fick pröva på redan en av de första nätterna. Och jag är glad åt den erfarenheten.

Det var litet mer än de militära tvåtimmarspassen; vakten »gick på» klockan tio på kvällen och »från» klockan sex på morgonen.

Framåt tolv var allt liv utdött på E-däcket (akterdelen av tredje klassen), där jag hade mitt pass. Jag vandrade omkring som på de öde gatorna i en sovande stad. Fast ingen stad, inte ens New York, är så strålande av ljus som denna. Ensliga nattvandrare dök upp och försvann. En gammal underofficer promenerade sin katt, som han om dagarna höll instängd i hytten. Nu följde den honom tätt i hälarna med svansen rakt i vädret som glädjesignal. Svarta svettiga djävlar till eldare kravlade fram ur fartygets underjord efter en munfull havsluft, innan de gav sig ner i sitt heta helvete igen.

Man kände sig lite grann som en poliskonstapel på sitt pass. Fylleristerna var de sjösjuka passagerarna, som kom vacklande utefter väggarna på jakt efter närmaste toalettrum; och man tog faderlig vård om de borttappade, som gått vilse i gångarna och ibland glömt bort, var de var

hemma, både hyttnummer och avdelning (husnummer och gata, hade jag så när sagt). Och då var det inte alltid så lätt att lotsa dem rätt igen. T. o. m. en uteliggare hittade jag; på G-däck, längst ner i aktern, fann jag en rysk judepojke sovande på golvet i skjorta och byxor. Hur han kommit dit, visste han ingenting om, annat än att han gått vilse och inte kommit ihåg sitt nummer. Då jag äntligen lyckades placera honom, var det naturligtvis längst fram i fören, han bodde.

Då man blev trött på att sortera bortkomna passagerare och ville vila ögonen från det starka elektriska ljuset på de undre däcken, kunde man ta en tur upp på C-däck och titta på stjärnorna och känna sig på tu man hand med den nattliga Atlanten. Och det var värt resan, bara det.

Då jag fått nog av promenader, slog jag mig ner för en stund i ett av pantrys och hängav mig åt en bok och en pipa, medan öronen stod på vakt efter officerssteg.

Och där tog man emot visiter. Vakthavande »master at arms», en gemytlig gammal underofficer, kom in för en språkstund vid pipan. En vaktkarl från elektricitetsverket ombord tittade in allt emellanåt och skröt rätt duktigt med sitt departement. Jag vill minnas han påstod, att Olympics elektricitetsverk skulle räcka både till upplysning och kraft för vilken medelstor stad som helst. Men det kan ju hända, det var sant.

En gång i timmen skulle man upp och ge rapport på förste stewards kontor, hette det — i verkligheten gick man upp allt emellanåt och skrev sitt namn på ett papper

på buffeten i första klass matsal. Och tog sig en liten vilostund i förbifarten i någon av de bekväma fåtöljerna i första klassens salonger.

Klockan tolv kunde man roa sig med att vrida fram klockan femtiotre minuter — ett ganska gott tidsfördriv. Då vi började bli hungriga framåt tretiden på morgonen, »hittade» förvakten några mycket förmånliga sandwiches uppe i första klassens kök, vi lagade te nere i vårt pantry och hade en riktigt trevlig liten pic-nic.

Vid femtiden började det egentliga arbetet för nattvakten: att väcka folk. Man fick skrika och ropa, så länge man orkade, och se'n ta till handgripligheter. Somliga människor tycks finna ett visst nöje i att väcka sovare — om de nu på något vis känner sig överlägsna, då de själva är vakna, eller vad det ligger i. Här var väckningen mer hårt arbete än egentligen något nöje. Hårdväcktare folk har jag aldrig sett. Men så får de ju heller inte mycket sömn på resorna österut. Kan de komma i säng vid elva—tolv-tiden, allra tidigast klockan tio, så tar ju klockan plötsligt sitt femtiominutersskutt, och så är det nästan med ens fem igen och: »Get up, jolly sailors! Show a leg!» På utresorna hoppar ju klockan åt andra hållet, så då får de ta skadan igen, något så när. Men för kort sömn för kroppsarbetande människor är det nog i alla fall.

Då nattvakten äntligen lyckats få liv i de andra och sett till, att de börjat hoppa i kläderna, var hans syssla slut, och han kunde lugnt krypa ner i sin koj och ta några timmars sömn.

En stad på färd mellan två världsdelar.

En passagerare får inte tillfälle att se mycket av fartyget, han reser med, i allmänhet bara de däck, hytter, matsalar och salonger, som är reserverade för den klass, han köpt biljett till. Han får sin mat på bordet, men vet inte, hur det ser ut, där den lagas. Att det väldiga fartyget rör sig, märker han nog, kanske får han också veta, att det gör 24 knops fart, men hur maskinerna ser ut och pannrummen, det är hemligheter för honom. Kanske någon enstaka gång en officer tar honom på en rundtur genom fartyget och visar både maskinrummet, de andra passagerarklasserna, köket o. s. v. Men om det liv, som levs i alla dessa delar av fartyget, får han ändå inte veta mycket.

Men allt det där kan man få litet begrepp om, då man kommer med i besättningen på ett sådant fartyg. Man får känna och se, hur kolossen lever i varje detalj, i varje cell.

Tack vare välvilliga förmän var jag inte överansträngd med arbete, utan hade ganska mycket tid att snoka omkring i jätteskeppets innandömen. Visserligen är det en regel, att manskapet inte får förekomma i andra delar av fartyget, än där de har sitt arbete, men man kan ju alltid säga, man söker någon, och skulle man råka på någon allt för ohövlig individ, som frågar en »vad längst in i blåskodda h.» man har där att göra, så kan man ju alltid diskret dra sig undan.

Jag hade långtifrån fackkunskap nog att kunna rätt förstå och beundra allt, vad jag såg, men jag gick omkring och förundrades och häpnade. En fyrtiosextusen tons ångare är åtskilligt mer imponerande än pyramiderna. Åtminstone kan jag bättre fatta ett sådant vår egen tids underverk. Och finge den liksom pyramiderna överleva sin samtid, skulle den kunna berätta bra mycket mer om sin tids kultur och levnadsförhållanden. Ty den är ju ett helt samhälle, en hel värld för sig — jag tvekar, om det är lämpligt att säga: en värld i *smått*.

Allt finns där: miljonärernas lyx i de väldiga salongerna, rökrummen med sina vällustiga fåtöljer och jättelika öppna eldstäder, de privata våningarna med äkta Louis XV-möbler, gymnastiksalar och simhallar, matsalar med måltider, som tävlar med vad de yppersta restaurangerna i London och Paris kan åstadkomma. Andra klassens burgna medelklasslyx, de mera spartanska inredningarna för tredjeklasspassagerarnas tillvaro av vilande arbetare. Den tjänande personalens kaserner. Kylrum och magasin är prov på högsta fulländningen av sin tids teknik. Också tidens gudar, ångan och elektriciteten, har sina tempel ombord. Båten är ju just från den tid, då folket började överge sin gamla gud ångan och dyrka elektriciteten, men båda kulterna bedrevs ännu jämsides med varandra. Ångans stora tempelsal, maskinrummet, är kanske det mest imposanta ombord. En väldig hall av blänkande stål och mässing, fylld av gudens pulsslag, maskinernas rytmiska dunk. Då man tittar in uppifrån, förefaller det tomt, de sotiga och oljiga maskinisterna, man är van att se på en sådan

plats, är dolda någonstans långt ner i innandömena. Endast en officer i fläckfri vit uniform går omkring som en överstepräst på en av de smala järnläktarna, avläser instrument och förrättar andra rituella handlingar, som jag är för litet inne i kulten att förstå. Jo verkligen, där står en svart och oljig lägre tempeltjänare och häller något från en kanna i trattmunnarna på några långa, smala rör, som försvinner neråt maskinerna. Han påstår, att han på så vis kan från en enda plats olja, visserligen inte hela, men stora delar av maskinen. Jag är allt för okunnig att kunna kontrollera, om han driver med mig, eller det verkligen kan vara sant. Men jag föredrar att tro det.

Genom oändliga gångar och trappor sökte jag mig ner våning för våning, från däck till däck, ända ner till de understa djupen, där ånggudens magar, de väldiga ångpannorna finns. Trots susande ventilatorer ett hett helvete, där de arma eldarne i strålande elektrisk belysning slavar, så svetten sköljer vita rännor i deras sotiga ansikten.

Det finns allt, allt på denna båt, alla former och grader av mänskligt liv, från miljonärens vällustiga lyxtillvaro till proletärens sotiga slavliv. Men motsättningarna blir skarpare därför, att de sammanträngts på så litet utrymme.

Men det underbaraste är inte, att 3,000 människor kan föra ett mer eller mindre komfortabelt liv inom fartygets järnsidor — det underbaraste är, att det rör sig, hela denna väldiga massa rusar framåt snabbt och säkert, med 24 knops hastighet, framdriven av miljonärernas pengar och eldarnas slavarbete.

Förråden ombord.

Jag kom i mera personlig beröring med några detaljer av fartygets storhet och rikedom. Obetydliga, jämfört med mycket annat, men lättfattliga för den, som inte har kunskaper att förstå fartygets tekniska underverk.

Jag sattes att inventera en del av 3:dje klassens reservförråd. Det låter inte mycket, men jag försäkrar, att jag blev ganska imponerad av att med mina egna händer räkna 755 sängtäcken, 1,062 matskedar, 941 knivar etc. I synnerhet då jag visste, hur liten del detta var av allt, som fanns ombord, kanske dubbelt så mycket av varje artikel i bruk endast på tredje klass och därtill allt, som fanns i de andra bägge klassernas förråd och reservförråd och för besättningens bruk. Tanken på att det måste finnas minst 6,000 matskedar ombord gjorde mig allvarlig. 6,000 skedar av olika material, det var ju nästan en liten skeppslast bara det, om också en mycket liten.

Och ändå skakade chiefstewarden bekymrad på huvudet över hur litet det fanns kvar i reservförråden. Men jag för min del tyckte, det var en ganska anständig utstyrsel, den unga damen Olympic förde med sig i boet.

Organisation.

Kaptenen är kung i sin flytande stad, och hans makt över sina 3,000 undersåtar är större än någon europeisk självhärskares. Ingen statsminister med sin konselj besvärar honom med sina rådslag, ingen riksdag fattar beslut i hans stat. Han är en diktator, en kommendant i en belägrad

MATROS OMBORD.

stad. Envåldigt styr han sin stat — från väster till öster — från öster till väster. Men han är en mild och rättvis herre, och jag har trivts väl de gånger, jag varit under hans spira. Han har intet ministerråd, men väl en mängd departementschefer. Finansministern — the purser — som säkert varje resa räknar med större belopp än många tyska småstaters årliga budget. Han råder över en stab av bokhållare och korrespondenter. Förste stewarden är inrikesminister och ansvarig för passagerarnas bespisning och betjäning. Han råder över de vitklädda regementena av kockar och stewards och har under sig som avdelningschefer kökschefen och chiefstewards på de olika klasserna. Förste ingenjören är överstepräst i ångans tempel, ansvarig för ånggudens regelbundna matsmältning och maskinernas lugna eller forcerade pulsslag. Kaptenens närmaste man är en biträdande befälhavare, som hjälper honom att hinna med sina mångfaldiga regeringsplikter. Naturligtvis har han också en mängd högre och lägre officerare och underofficerare till befäl över en armé av prydliga matroser, som försvarar riket mot dess yttre fiender, storm och dimma.

En så koncentrerad stat, där hela befolkningen är inrymd i en enda flytande tio våningars skyskrapare, ligger ju ständigt under härskarens ögon. Kaptenen gör dagliga inspektionsronder, följd av sin stab, och i varje avdelning uppvaktad av dess chef. Då finns det ej ett fel så litet, att det undgår hans blick. Men så väl löper hela den välbyggda organismen på sina hjul, att det nog sällan finns några fel att upptäcka i denna mönsterstat.

Också litteratur och konst äro representerade i kapten Haddocks rike genom ett rikhaltigt bibliotek och en förstklassig orkester. Pressen genom en daglig, rikt illustrerad tidning »The Ocean Times» med telegram om de nyaste världshändelserna. Den står dock, såsom alltid i autokratiska länder, under sträng censur. Sista resan, jag gjorde, lämnade vi New York, just som de första underrättelserna om »Empress of Irelands» undergång nådde dit, men »The Ocean Times» var nog den enda tidning i världen, som under de närmaste dagarna inte nämnde ett ord om olyckan och dess detaljer. Den är alltför hänsynsfull mot passagerarnas nerver för att vara sensationell. För konkurrensens skull behöver den ju heller inte ockra på publikens sensationshunger, den är ju ensam på platsen. Det skulle nog vara rätt skönt att också på landbacken emellanåt vara inskränkt till en så lidelsefri tidning.

Nationsblandningen ombord.

Olympic är ett engelskt samhälle, men dess befolkning är ganska internationell. Det torde nog inte finnas många raser på jordklotet, som inte är representerade. Officerarna är nog alla engelsmän (en enda är svensk, tolken) och bland stewards finns det få utlänningar. Av matroserna är nog en och annan skandinav, men i köket är själva chefen fransman (han har förut varit på en av de förnämsta pariserrestaurangerna), många av hans underlydande är italienare och fransmän. Eldarna är ju så sotiga, att man inte kan se på dem, vad landsmän de är, men de svär alla på mycket övertygande engelska.

Passagerarna är mer blandade. På första klassen finner man nog övervägande amerikaner och rätt många engelsmän, därnäst kanske fransmän. De amerikanska miljonärerna föredra i allmänhet Vita Stjärnlinjens fartyg, som påstås överträffa de andra engelska linjerna i lyx och bekvämlighet, och stå framför de franska och tyska i fråga om villig och uppmärksam betjäning. Den engelska aristokratien lär däremot hellre fara med Cunard-linjen, har jag hört sägas.

På andra klass dominera engelsmän och amerikaner, men det finns nog åtskilliga skandinaver och fransmän, och man kan också råka på enstaka turkar, perser, hinduer, greker o. s. v.

Bland tredjeklasspassagerarna fanns under denna resa väl högst ett tjugotal engelsmän, men dess fler amerikaner, skandinaver, italienare, ryssar och en del negrer.

Passagerarna.

Passagerarna är i det hela taget en underlig sorts djur. Att de gick vilse på en båt som Olympic, det kan man ju förlåta dem. Men hur de bär sig åt att bli sjösjuka, och det på de olämpligaste ställen, de kunde hitta, då sjön låg blank, utan en dyning, det var svårt att fatta. Somliga blev av princip sjuka den första dagen, om det var aldrig så vackert väder, se'n var de pigga som lärkor hela tiden, om det så blåste märlspik och bultar.

Min tjänstgöring ombord var mest förlagd till tredje klassen. Och det var jag tacksam för. Dels är en stewards ställning till passagerarna helt olika där.

På första och andra klass är han en betjänt rätt och slätt, på tredje ett slags uppsyningsman, som faderligen hjälper passagerarna tillrätta och ser till, att de inte gör några dumheter. Och dessutom är passagerarna där ju så mycket mer omväxlande och roliga att ha att göra med. På första klassen är alla infrusna i den korrekta internationella gentlemanmasken, och det tar lång tid, innan man kan skymta falskspelaren eller fredsaposteln där bakom. Andraklasspassagerarna försöker uppträda som societet, med växlande framgång. Men på tredje klassen visar de sig just sådana, de är i det oförfalskade naturliga tillståndet. Ett bra mycket lätthanterligare material för den, som tror sig observera människor.

Tredjeklasspassagerarna på väg österut är ju i allmänhet en både snyggare och mera världserfaren samling än de, som går åt andra hållet. Men de har större fordringar på livet också. Och i det fallet får jag erkänna, att våra kära landsmaninnor är bland de värsta. De snälla flickorna. Jag förstår dem så innerligen väl. I åratal har de knogat i tjänstfolkets underjord i ett enfamiljshus eller i miniatyrköket i ett apartementhouse, utan andra ljuspunkter än söndagsutflykterna med mr. Andersson till Palisade eller Coney Island. Och deras religion har varit tanken på denna hemresa. Äntligen är de där. Ingen mrs Smith att kommendera och regera över en, nu är man *dam* själv, oberoende och fri, med en sparad slant i väskan, silkesstrumpor på benen och fjäderboa om halsen. Och man vet något om världen, om hur det går till i fina hus; man står på sin rätt och låter inte kuscha sig av någon, man

talar utländska och kan ta hand om sig själv. Vilken förbluffande utveckling på ett år eller två av den blyga och försagda bondflickan, som lät fösa sig i invandrarskocken och inte tordes be om ett glas vatten.

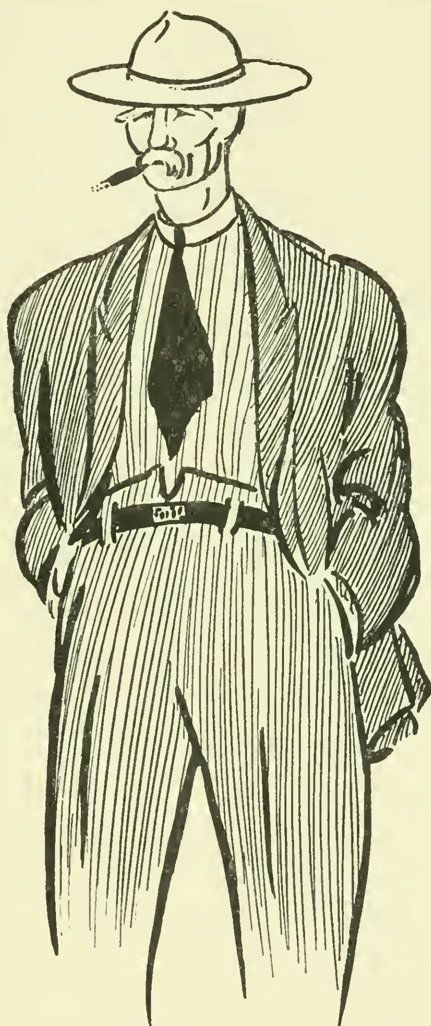
Så må man se vänligt på dem, också då de slår över litet grann. Då de inte kan tala ett svenskt ord, utan tvingar en att uppbjuda hela sitt språkgeni för att begripa deras förfärliga engelska rotvälska. En av dem kom till mig och beklagade sig över, att det inte var någon »fan» i hennes hytt. »Jag är used te å sleepa med en fan i sovrummet, å jag vill inte ha det sämre än jag är used te, då jag har betalt min ticket!» Jag förstod henne rätt nästan strax. I bättre amerikanska hus finns det oftast en elektrisk fläkt (fan) i sovrummen. Andra hotar att dö och stämma bolaget, om de inte får doktorn till sig mitt i natten, då de är sjösjuka. Eller då den ena efter den andra kommer och klagar över, att propellern stör henne, och oföränderligen får till svar: »Skall strax säga till, att de stoppar den, för er skull, madame!»

Deras manliga kamrater har ju varit mera i kontakt med verkliga livet i Amerika och inte levat instängda i familjerna som flickorna. Därför har de inte fullt så höga tankar om sig själv. Många hårda knuffar har lärt dem deras rätta plats. De låter inte lura sig på något, de har rätt till, men kommer heller inte med orimliga fordringar. Och de förstår skämt och blir inte stötta, då man ger dem den vanliga fina vinken: »Något annat, jag kan stå till tjänst med? En flaska champagne? En ridhäst? Eller en plats i underhuset?» då de samvets-

grant tillgodogjort sig allt, som de kan få gratis ombord (adresslappar, brevpapper o. s. v.).

De har dessutom den stora förtjänsten, att de talar ett språk i sänder, antingen engelska (och bra engelska i allmänhet) eller ren, hederlig svenska. De hemvändande norrmännen är kanske en nyans mera påståeliga och benägna att se sig tillbakasatta och förorättade, men de är rejält folk de med.

I dräkten är svensk-amerikanarne oftast mycket mera amerikanska än amerikanarna själva, med bredaxlade rockar, trattformiga byxor med höga slag nertill och monogramknäppt livrem upptill, inga väs-

HEMVÄNDANDE SVENSK-AMERIKAN.

tar, bulldoggskor och amerikanska sweaters med knappar och röda kanter.

De hemvändande »dagos» (italienare, ryssar, balkanfolk o. s. v.) är inte många, men också på dem har det nya landet satt sin prägel. Men mest i det yttre. På vägen ut var de en paltig och trasig fårskock, smutsiga och oborstade. Deras bagage var knyten och säckar. Nu är de fina karlar i billig amerikansk elegans med oerhört blå kostymer och ilsket ljusgula skor. Eller också i vad de tycks betrakta som det nya landets folkdräkt, den praktiska amerikanska arbetskostymen »overalls». Och deras bagage är eleganta »suitecases» av imiterat läder. Men deras engelska är fortfarande mycket bristfällig och vanan att drivas i skock har de kvar — hela tiden i Amerika har de ju drivits i hopar av en entreprenör från järnvägsbygge till järnvägsbygge.

Underliga föreställningar tycks de ha. Sista dagen på resan var jag beordrad att hjälpa tolken att dela ut järnvägsbiljetterna. Då kom där en italienare, som skulle till Modena, men råkat köpa biljett till London, och ville, att jag helt enkelt skulle byta ut hans biljett, då ingen såg det. Och gjorde mig det generösa mutningsförslaget: »Taka much troubla, giva shilling!» så försökte han sticka till mig en shilling. Men min medfödda hederlighet och pliktkänsla besegrade frestelsen — dess mer som det naturligtvis inte stod i min makt att byta ut några biljetter.

Så jag bad honom dra någonstans och skickade honom till pursern, som är en ganska hög herre ombord. Och

försökte han med sin shilling där, är jag rädd, han fick det otrevligt.

För dem, som har biljetter ända fram till sin hemort, går det nog bra. Dem tar bolagets språkkunniga agenter hand om på stationerna. Men värre är det för dem, som bara tagit biljett till Cherbourg eller Paris och sedan skall reda sig själv långt ner till Italien eller bort i Ryssland. Och naturligtvis aldrig kan ett ord franska. Jag frågade agenten i Cherbourg, om de aldrig kommer bort. »Det kan nog hända», sa han, »vi sätter dem i land här, hjälper dem på tåget till Paris. Och se'n hör vi aldrig av dem, och det är allt, vad vi begär. Men det kan ju mycket väl hända, att en del kommer bort.»

Jag tror det för resten knappast. Så många gånger har jag sett folk resa i främmande land på Guds försyn, och tågpersonalen skickar dem alltid nånstans, där de blir belåtna. Eller välvilliga medresande hjälper dem. Så vad skall det tjäna till att vara nervös på resor?

Bland »dagos» hade vi emellertid denna gången ett par ovanligt klena nummer, som aldrig kommit längre än till Ellis Island och blivit återskickade av immigrantkommissionen »på grund av allmän idioti», tror jag det stod i papperna. Det kunde man nu se på dem utan läkarintyg. Men hur i all världen kommer sådana att emigrera? Är det släktingar, som är nog skurkaktiga att skicka ut dem för att slippa bördan, eller är det samvetslösa emigrantvärvare, som föser dem med, för att öka sin provision?

*

Infödda amerikaner brukar det ju inte vara många på tredje klass. Denna resa var ett undantag, för vi hade med oss åtskilliga hundratal frälsningssoldater, på väg till kongressen i London. Men dem skall jag tala särskilt om. Det fanns emellertid också några stycken andra. Jag bekantade mig särskilt med en gubbe med stubbiga grå mustascher och bister min. Han var född kanadensare, men hade nu levt 20 år i »Staterna». Han ägde tre »lodging, houses» (nattlogihus) i Hoboken och han hyste varje natt mellan tre- och fyrahundra man à 10 till 15 cents per säng. Det blir ju i alla fall pengar. Nu skulle han vila sig och se på Europa. Hade mycket väl råd att resa första klass, »men vad ska' det tjäna till, då en inte är bättre van?» Och jag är säker på, att han trivdes bra mycket bättre på tredje. Gubben var tydligen filosof, och begrep, att han bäst njöt sina pengar i den miljö, där han trivdes och kände sig hemma.

Frälsningssoldaterna.

Uppåt hälften av tredjeklass- och två tredjedelar av andraklasspassagerarna var frälsningssoldater på »sjömanöver» till London. Flitigt folk. Sjöng, vittnade, bad och spelade i ett hela dagarna. En del av dem var svenskar och hade skandinaviska möten i ett hörn på däck. Då jag stod där i solen och sjöluften och hörde dem sjunga: »I Kanaan vid stranden» (eller hur det heter), kom jag i tankarna tillbaka till ett frälsningsmöte i skogen vid stranden i ett gammalt fiskläge i Skåne. Och det kändes ganska skönt.

Jag tycker om frälsningsarméen. De går inte och surar i sin religion, de är glada och skrattar och sjunger, och deras psalmer går på vals- och marschmelodier. Om de sjunger litet falskt ibland, så förlåter man det lätt, för den goda viljan är alltid så tydlig. Och de är så blixtglada över att vara frälsta, som hade de vunnit högsta vinsten på lotteriet. Ur deras synpunkt är det väl så också. Naturligtvis tycker de, det är synd om den ofrälsta delen av mänskligheten, men de visar det aldrig på något sårande sätt, utan är lika vänliga mot hedningar och kättare som mot jämlika medfrälste. Och det kan man ju inte säga om alla kristna. Deras omvändelseiver kan kanske någon enstaka gång vara litet närgående, men i allmänhet är de mycket taktfulla, och man förlåter dem lätt, de menar ju så innerligen väl.

Vad jag i synnerhet tycker om hos dem är, att de går upp i sin religion så helt och hållet; och det skall man göra, då man har en. Det skall inte vara en stärkskjorta att ta på sig om söndagarna bara. Och deras religiösa glädjeyra förefaller i allmänhet ganska äkta.

Om deras organisation och verksamhet vet jag dessvärre ganska litet, fast jag begagnade tillfället nu på resan att få veta mera; men jag har hört vackra saker om glad självuppoffring, förnuftig och väl organiserad välgörenhet. Och jag har sett ett beundransvärt leende martyrmod mot åtlöjet.

Ur min privata synpunkt som njutningsmänniska värderar jag dem högt. Knappt ens en mässa i dômen i Sevilla kan ge en så stark, enhetlig och osammansatt stäm-

NEGERFRÄLSNINGSSOLDAT.

ning, som ett frälsningsmöte med enkla fiskare i en svensk skogsbacke. Också om de sjunger falskt, gitarren är ostämd och dragspelet har stumma toner. Det nästan hör till för att få fram den rätta stämningen. Jag tycker om frälsningsarméen.

En god del av »armékontingenten» ombord var skandinaver, mest svenskar, ett trettiotal var negrer, resten infödda vita amerikaner. Negrerna var mer brokiga än något, jag råkat på förut — bokstavligen klädda i »the stripes and stars», deras uniform såg ut att vara sydd av den amerikanska flaggan, blå rock med vita stjärnor, röd- och vitrandiga byxor. Så de påminte mera om negermusiker på en varieté än om ett slags präster, som de ju i alla fall skall vara.

Några av dem hade ovanligt kloka och vackra ansikten för sin ras. En av kvin-

norna var fullkomligt vacker. — En dag jag gick vakt, kom en gammal neger med tandvärk och höll mig sällskap. Gubben var en präktig soldattyp med vita borstiga mustascher och skarpa ögon. Han hade också varit i U. S. armé och legat på vakt vid mexikanska gränsen och visste en hel del om landet och folket därnere. Nu var han redan veteran i frälsningsarméen och kunde berätta om de stormiga tiderna, den hade att gå igenom i västern för femton år sedan eller mer. Då det kunde bli både revolverskjutning och slagsmål på mötena. Men nu var det lugnare tider i västern.

Som passagerare var frälsningssoldaterna förträffliga. Lugna, ordentliga, fogliga och laglydiga. Inga pretentioner, klagomål eller bråk. Lite var ombord fick åtskilligt högre tankar om arméen efter att ha sett dem på så nära håll en hel veckas tid. Och jag är nästan säker på, att hade det skett någon olycka, skulle de lugnt och sjungande i god disciplin tågat upp på båtdäcket. Fast sådant vet man ju aldrig. (När jag kom hem till Europa, fick jag också höra, hur väl frälsningssoldaterna ombord på »Empress of Ireland» hade skött sig vid olyckan.)

Tredje klassens däck på en oceanbåt är alltid måleriskt en vacker dag. Men så färgrikt som nu har jag aldrig sett det. De brokiga negrerna, de röda tröjorna, musikanternas röda och blå rockar, mässingsinstrumenten i solskenet, gitarrer och dragspel. Och mitt upp ibland allt skrattande italienare, allvarliga ryssar, fundersamma, vitblonda skandinaver. Och en alldeles obegripligt blå himmel bakom.

*

Då man en tid bor samman som kamrat med folk, som inte gör annat än far fram och tillbaka mellan Europa och Amerika, lever man sig in i deras uppfattning av resan — som den allra enklaste och självklaraste lilla tripp, ungefär som mellan Göteborg och Stockholm. Så när folk nu frågar mig, när jag reser tillbaka till Amerika, svarar jag liknöjt: »Åh, jag vet inte, kanske i slutet av veckan!»

BLAND ARTISTER OCH HYGGLIGT FOLK I PARIS

AV

GUNNAR CEDERSCHIÖLD

Andra upplagan. *Pris 3 kronor.*

»Cederschiöld är underhållande, spirituell, full av kvicktögt intresse för alla roliga saker som världen är full av.»
Svenska Dagbladet.

»- en verkligt spirituell och rolig bok. - - - Han har gått med iakttagarens vakna öga och öra bland det nästan mer än brokiga vimlet av originella typer och människor i Paris, och han har förstått att återge vad han sett och hört. - - - En sällsamt frisk och sprudlande humor.»
Aftonbladet.

»Vad som än behandlas har Cederschiöld alltid till hands sin muntra, satiriskt färgade livssyn, vilken jämte hans goda iakttagelse bär uppe boken och gör den till en underhållande läsning.» *C. T. H. i Göteborgs Handelstidning.*

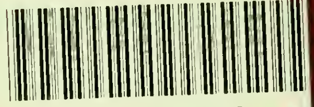
»Man har sannerligen inte tråkigt i Gunnar Cederschiölds sällskap. - - - Han har försett sitt opus med förträffliga teckningar.»
Norrköpings Tidningar.

»Cederschiölds bok är munter och underhållande och lektyren av den bereder ett par angenäma timmar.»
Uppsala Nya Tidning.

»- ett sällsynt gott humör och en lycklig förmåga att åskådligt och träffande ge uttryck för sina iakttagelser under en mångårig vistelse på fransk botten. - - - Bokens roliga karaktärsfulla illustrationer ådagalägga, att hans färdighet i att föra ritstiftet ingalunda står tillbaka för hans skicklighet att föra pennan.» *Blekinge Läns Tidning.*

STOCKHOLM - AKTIEBOLAGET LJUS

Pris 5 kr. 25 öre

LIBRARY OF CONGRESS
0 014 221 744 2
